

Kriisi lapsen elämässä

- Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille kriisissä elävän lapsen tunnistamiseen, auttamismenetelmiin sekä kriisin ennaltaehkäisyyn

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Hoitotyön koulutusohjelma
Sairaanhoitaja
Opinnäytetyö
18.10.2016
Johanna Seppänen
Jonna Tiainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Hoitotyön Koulutusohjelma

Seppänen, Johanna
Tiainen, Jonna

Kriisi lapsen elämässä.
Auttamismateriaalin tuottaminen
päiväkodin henkilökunnalle kriisin
kohdanneen lapsen hoitotyössä.

Hoitotyön opinnäytetyö

59 sivua, 4 liitesivua + opas

Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön aiheena on kriisin kohdanneen lapsen sekä hänen perheensä tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön toimeksiantajana on päiväkotiväki Vilinä Oy. Työ kohdennettiin erityisesti yhteen Vilinä Oy:n päiväkodeista; Hollolassa sijaitsevaan päiväkotiväki Pulinaan. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa sähköinen ja kirjallinen opas päiväkodin henkilökunnalle, jossa on tietoa lapsen kriisin tunnistamisesta sekä toimintaohjeita kriisin kohdanneen lapsen sekä hänen perheensä tukemiseen. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä päiväkodin työntekijöiden ja työn tekijöiden tietoa kriisin kohdanneen lapsen hoitotyöstä. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön avulla lisätään Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä ja tuodaan hoitotyön näkökulmaa lasten mielenterveyden tukemisesta varhaiskasvatuksen henkilökunnalle.

Tutkimusten perusteella aikuisten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet viime vuosina. Ihmisen loppuelämän kannalta on suuri merkitys sillä, millainen lapsuus hänellä on ollut. Hyvään lapsuuteen ja sen osa-alueisiin on tärkeää panostaa. Vanhemmilla on suurin vastuu oman lapsensa kasvatuksesta ja tukemisesta, mutta päiväkodin työntekijät ovat myös vahvasti mukana useimpien lasten arjessa. Lapsen kasvatusta on vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan yhteinen projekti ja on hyvä pyrkiä kasvatukseen yhteistyöhön ja luottamukselliseen ilmapiiriin vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan kanssa.

Opinnäytetyössä sekä oppaassa käydään läpi lyhyesti lapsen psyykkistä kehitystä, kriisin teoriaa, yleisimpiä lasten ja perheiden kriisitilanteita sekä kriisinhoitomenetelmiä. Oppaassa on kerrottu enemmän kriisinhoitomenetelmistä ja sen loppuun on laitettu kriisitilanteissa apua antavien tahojen yhteystietoja. Kirjallisen oppaan teon lisäksi järjestettiin Vilinä Oy:n hoitajille koulutusilta, missä oppaan sisältöä käytiin läpi.

Asiasanat: Lapsi ja kriisi, varhainen puuttuminen, kaltoinkohtelu, varhainen vuorovaikutus, päivähoito, varhaiskasvatusta, mielenterveystyö, lasten mielenterveystyö, lapsen kasvu ja kehitys

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in nursing

Seppänen, Johanna
Tiainen, Jonna

Title: Crisis in child's life.
Guide to day care for how to
recognize, support and prevent a
child in crisis.

Bachelor's Thesis in nursing

59 pages, 4 pages of
appendices + handbook

Autumn 2016

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to find out how one you can support a child and deal with him and his family in crisis in day care. The objective of this practice-based bachelor's thesis was to produce an electrical handbook called "Crisis in the child's life" for the staff, so they can use it for example in introduction of new staff members and in giving some tips for every day work with children who have faced a crisis. The aim is to increase co-operation between social- and healthcare fields including the general frame of reference of early childhood education.

Many studies show that mental health problems have grown and and many of those problems begin in the childhood. We know that the first few years of a child's life are the most important ones when we speak about the development which leads to adulthood. Investing in the childhood is the best thing we can do to get healthy adults. The childhood, environment of living and the people in it give you the tools to handle the troubles during life. Although the parents have the first and the main duty to raise the child, the daycare staff have a very important role in the children's life too. You can even say, that the members of the day care institution raise children together with parents.

In addition to the guide we also had a lecture based on the handbook for the staff and we hope it will raise a discussion about the subject among them. In addition to producing this handbook and having a the lecture the aim of this practice-based bachelor's thesis is also to develop our own professional knowledge of nursing children in crisis.

Key words: child and crisis, children education, development of a child, security, day care, mental health

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TAUSTA JA TOIMEKSIANTAJA	7
2.1	Toimeksiantaja	7
2.2	Opinnäytetyön aihe, perustelut ja merkittävyys	8
3	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS	9
3.1	Tavoite	10
3.2	Tarkoitus	10
3.3	Toiminnallinen opinnäytetyö	11
4	LEIKKI-IKÄISEN LAPSEN KASVU JA KEHITYS	12
5	KRIISI JA TRAUMA LAPSELLA JA PERHEISSÄ	15
6	TEKIJÖITÄ, JOTKA VOIVAT AIHEUTTAA LAPSEN KRIISIN	18
6.1	Muutokset perheessä	19
6.2	Perheen suru	21
6.3	Media	22
6.4	Kiusaaminen	22
6.5	Kaltoinkohtelu	23
7	LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN	26
8	AUTTAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA	30
8.1	Varhainen puuttuminen	32
8.2	Vuorovaikutuksen tukeminen ja turvallinen ympäristö	33
8.3	Kuunteleminen, läsnäolo sekä tunteiden sanottaminen	34
8.4	Leikki	36
8.4.1	Sadut ja saduttaminen	38
8.4.2	Satuhieronta	39
8.5	Taidelähtöinen toiminta	40
9	PERHEEN TUKEMINEN JA OHJAAMINEN YKSILÖLLISESTI	42
9.1	Eettiset periaatteet ja työhyvinvointi ohjaavat toimintaa	42
9.2	Vanhempien ja huoltajien rooli lapsen kriisissä	43
9.3	Lapsen ja perheen voimavarojen tukeminen	43
9.4	Puheeksiottomenetelmät	45

10	TOTEUTUSSUUNNITELMA, SWOT –ANALYYSI JA RAPORTOINTI	48
10.1	Opinnäytetyön suunnittelu ja aloitus	48
10.2	SWOT-analyysi	48
10.3	Aikataulu	49
10.4	Tietoperusta ja sen luotettavuus	49
10.5	Budjetti ja resurssit	50
10.6	Opinnäytetyön seminaarit	50
10.6.1	Tuotos	51
10.6.2	Koulutusillan toteuttaminen ja luennon laatiminen	53
11	POHDINTA	54
11.1	Eettisyys ja luotettavuus	54
11.2	Tuotoksen hyödynnettävyys	55
11.3	Tavoitteiden toteutuminen	55
11.4	Prosessin arviointi	57
11.5	Johtopäätökset	57
	LÄHTEET	59
12	LIITTEET	68
12.1	Liite 1. Huolen puheeksi oton ennakointilomake. Osat 1 - 3.	68
12.2	Liite 2. Sähköinen opas	71

1 JOHDANTO

"Meidän oloissamme yhtäkään lasta ei pidä jättää yksin selviytymään" –
Poijula. S. 2007, 15.

Lapsi ja kriisi ovat yhdistelmä, josta ei voida koskaan puhua liikaa. Lapsen tärkein sosiaalinen, tiedollinen ja emotionaalinen tukimuoto on perhe ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpää on, että kriisitilanteissa lasta on auttamassa omat vanhemmat ja muut läheisimmät turvalliset aikuiset. Kriisissä olevalle lapselle ja perheelle tulisi apu viedä lasten omaan elinympäristöön eli kotiin, kouluun tai päivähoitoon oikein ajoitettuna ja oikeanlaisena. Siihen, että lapsi saa tarvitsemansa avun saatetaan tarvita moniammatillinen tukijoukko vanhempien tueksi. Tärkeintä on, että kriisitilanteessa lasta ei saa jättää yksin selviytymään. Kukin aikuinen omassa asemassaan on tärkeä lapsen auttaja kriisin kohdanneen lapsen elämänhalun ja toivon vahvistumisessa. (Poijula 2007, 11, 14.)

Lasten kriisien läpikäymisessä on haitannut aikuisten virheellinen uskomus, jonka mukaan lapset selviytyvät siitäkin, mikä on aikuiselle ylivoimaista. Lapset tarvitsevat ja haluavat perushuolenpidon lisäksi tukea ja turvaa sekä keskustelumahdollisuuden vanhempiensa tai muiden tärkeiden aikuisten kanssa. Kriisin aiheuttaja on tasapainoa järkyttävä muutos, jonka vaikutusta tulee pyrkiä lievittämään. Lasten auttamiseen sisältyy sosiaalisten taitojen vahvistaminen, kommunikaatio, parantava vanhemmuus, turvallisuuden tunteen vahvistaminen sekä kriisi-interventiot. (Poijula 2007, 12 – 13.)

Lasten mielenterveysongelmilla on pitkäkantoiset vaikutukset, jotka voivat seurata lasta aina aikuisuuteen saakka. Mielenterveysongelmat ovat yksi maamme suurimmista terveydenhuoltoa kuormittavista tekijöistä. Vuosittain 1,5 prosenttia suomalaisista sairastuu johonkin mielenterveyshäiriöön ja joka viides suomalainen sairastaa jonkinasteista mielenterveyden häiriötä. (Huttunen a2015.) Esimerkiksi lapsena koettu kaltoinkohtelu voi näkyä aikuisuudessa erilaisina mielenterveyden

häiriöinä. Kaltoinkohtelulla on yhteys paniikkihäiriöön, vakavaan masennukseen, fobioihin ja ahdistushäiriöön. Aikuisväestön psyykkisten ongelmien lisääntyessä voidaan osaltaan nähdä myös se, miten kuormittuneita ihmiset ovat tällä hetkellä. Lasten oireiluun ja psyykkisiin sairauksiin on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota, koska tiedetään, että lapsuuden kehityksessä tapahtuneet asiat muokkaavat meistä sellaisia aikuisia, kuin me olemme. Jos kehitys vaarantuu kriisin tai trauman käsittämättä jättämisen tai riittämättömän tuen takia, lisää se riskiä mielenterveyden häiriöihin aikuisuudessa. Siksi on syytä kiinnittää huomiota lasten ja perheiden hyvinvointiin ja mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisyyn jo ennen lapsen syntymää ja sen jälkeen. (Soisalo 2012, 8; Viheriälä & Rutanen 2010.)

Lasta voi kohdata milloin vain äkillinen kriisi. Lastensuojelun käsikirjassa (2016) kerrotaan, että erilaiset kriisit ovat osa kymmenien tuhansien lasten arkea. Äkilliset elämää järkyttävät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat syvästi ihmiseen iästä riippumatta. Traumaattiset tapahtumat, kuten onnettomuudet, kuolema tai sairastuminen voivat aiheuttaa kriisin lapselle, mutta lapsen mieltä voivat järkyttää myös esimerkiksi vanhempien ero tai muutto toiselle paikkakunnalle. Aikuisen tulee auttaa lasta selviytymään kriiseistä. Apu tapahtuneen ymmärtämiseksi sekä uusien selviytymiskeinojen oppiminen auttavat lasta elämässä selviytymiseen ja suojaavat häntä pitkäkestoisilta, elämää rajoittavilta traumaattisilta oireilta ja vaikutuksilta. (THL b2016.)

Opinnäytetyössä käsitellään kriisin teoriaa sekä käydään läpi erilaisia auttamismenetelmiä, joita voidaan käyttää apuvälineinä päivähoidossa lapsen ja perheen tukemisessa. Erityisesti tarkastellaan päiväkodin työntekijöiden esille tuomia kriisejä, jotka heidän mukaansa ovat hyvin yleisiä monien lasten elämässä. Näitä kriisejä ovat perheen suru, muutokset perheessä, median vaikutus sekä kaltoinkohtelu. (Haastattelu 8.6.2016.)

2 TAUSTA JA TOIMEKSIANTAJA

2.1 Toimeksiantaja

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Päiväkoti Vilinä Oy, johon kuuluu yhteensä neljä päiväkotia Lahdessa ja Hollolassa. Yrityksen perustajina on kaksi naista, jotka perustivat aluksi päiväkotia Vilinän kesällä 2009 Hollolan Salpakankaalle ja nykyisin heillä on kolme päiväkotia lisää johdettavanaan. Päiväkoti Pulina on 20-paikkainen päiväkotia ja se sijaitsee Hollolan Miekkiössä. Vilinä on vain 9-paikkainen päiväkotia, joka muutti alkuvaiheiden jälkeen Hollolan Hedelmätarhaan. Hulina on 22-paikkainen ja sijaitsee myös Hollolan Hedelmätarhassa. Päiväkoti Tarina on 30-paikkainen ja Vilinä talojen ainoa päiväkotia, joka sijaitsee Lahden puolella Renkomäessä. Opinnäytetyön tekeminen ja julkaiseminen kohdistetaan päiväkotia Pulinaan, mutta sitä hyödynnetään kaikissa Vilinä talojen päiväkodeissa. (Vilinän talot 2016.)

Vilinä talojen toiminta-ajatuksena on hoitaa lapsia niin, että heillä on lämmin ja kotoisa olo hoitopäivien aikana. Vilinä talojen hoitajat kehittävät ja toteuttavat lasten kanssa luovuutta erilaisten leikkien kautta. Heidän mukaan leikissä on kaikki ainekset mitä tarvitaan elämisen taitojen opetteluun. Liikunta on myös vahvasti mukana kaikissa Vilinä talojen päiväkodeissa. Lapsi on luotu liikkumaan ja sen avulla lapsi oppii maailmaa sekä omaksuu hyvät motoriset taidot. Kaikissa Vilinä talojen päiväkodeissa on liikkala, jossa lapset voivat toteuttaa liikuntaa monella eri tavalla. Liikuntavälineet ovat lasten saatavilla joka päivä. Päiväkoti Pulinassa myös luonto on hyvin lähellä lapsia, koska päiväkotia sijaitsee maalaisidyllissä peltojen, metsän ja hevoslaidunten ympäröimänä. (Vilinän talot 2016.)

2.2 Opinnäytetyön aihe, perustelut ja merkittävyys

Opinnäytetyön laajempi aihealue käsittää kriisin lapsen elämässä sekä varhaiskasvatuksen ja varhaiskasvattajien tärkeyden merkityksen korostamisen kriisissä elävän lapsen elämässä. Aiheeseen kuuluvat myös auttamiskeinojen esiin tuominen normaaliin päivähoidon arkeen sekä vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkityksen korostaminen.

Varhaiskasvatus ja siinä työskentelevät kasvattajat ovat tärkeä osa lasten arkea, koska monet Suomessa asuvista lapsista ovat päivähoidossa. Vuonna 2010 tilastokeskuksen mukaan suomalaisista 1 – 6-vuotiaista lapsista 62 prosenttia oli kunnallisessa tai yksityisessä päivähoidossa ja 3 – 5-vuotiaista 73 prosenttia oli päivähoidossa. Tiivis yhteistyö, eli ns. kasvatuskumppanuus perheiden kanssa on myös osa niin varhaiskasvatusta kuin lasten hoitotyötä terveydenhuollon puolella. Pitää muistaa, että jokaisella lapsella on huoltajat ja lapsen kriisityössä huoltajien selviytyminen ja auttaminen ovat sidoksissa vahvasti lapsen auttamiseen. (Viheriälä & Rutanen, 2010; THL c2010,3.)

Perheiden tukeminen, ohjaaminen, valistaminen ja auttaminen ovat siis lapsen kriisityön yksi lähtökohta. Kriisityö ja auttamismenetelmät, joita tässä työssä käydään läpi, ovat käytettävissä myös muihin, kuin leikki-ikäisiin lapsiin. Tällöin henkilön on kuitenkin osattava suhteuttaa auttamiskeinot lapsen kehityksen mukaisesti. Varhainen tukeminen ja ehkäisevä työote ovat tärkeitä mielenterveydenhäiriöiden ja kriisin ehkäisyssä varhaiskasvatuksessa. Lasten hyvinvoinnissa näkyy muutos vain, jos se näkyy ensin organisaation ja työntekijöiden tavassa toimia. (Hastrup, Hietanen-Peltola, Jahnukainen & Pelkonen 2011, 142.)

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön aihealue on rajattu koskevaksi leikki-ikäisten lasten yleisimpiä kriisitilanteita ja auttamismenetelmiä varhaiskasvatuksessa lapsen selviytymisen tueksi perheet huomioon ottaen. Työssä ei käsitellä imeväisikäisten, eikä kouluikäisten lasten kriisiä, jotta työstä ei tule liian laajaa. Työssä on käyty tietoperustaan pohjautuvan aineiston avulla läpi aihe-alueita, joista lapsen ja perheiden kriisi voi muodostua. Aineistoa on käyty läpi kirjallisuuskatsaus tyyppisesti ja nostettu työhön yhtäläisyyksiä, joita tietolähteissä on noussut esille. Lisäksi työssä on käyty läpi auttamiskeinoja hoitotyön näkökulmasta varhaiskasvatuksessa toimiville kasvattajille. Työssä on otettu esille lastensuojelun näkökulmaa sekä käytännön ohjeita päiväkodin henkilökunnalle siitä, miten he voivat ohjata vanhempia kriisin kohdatessa. Tietoperustana työlle on käytetty jo olemassa olevia suosituksia, lakia, tutkimuksia, painettua kirjallisuutta, tieteellisiä artikkeleita ja oppaita.

Tietoperustaa läpikäydessä tultiin siihen tulokseen, että lasten kriisistä ja auttamismenetelmistä on tehty tutkimuksia suhteellisen vähän. Erilaisia terapiamuotoja on saatavilla, mutta työhön haluttiin ottaa sellaisia auttamismenetelmiä, joita jokainen lähiaikuinen lapsen elämässä voi toteuttaa ilman erillistä ammattiosaamista. Lähtökohtana käytettiin Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen, Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Suomen Mielenterveysseuran antamaa tietopohjaa lapsen ikätasoisesta kehityksestä, tunne-elämän häiriöistä ja niiden tunnistamisesta, sekä auttamisesta.

Tieteelliset tutkimukset sekä luotettavien Internetsivustojen tiedot lasten kriiseistä ovat keskenään hyvin vertailukelpoisia ja ajantasaisia. Näiden pohjalta aloitettiin kartoittamaan varhaiskasvatuksen arkeen kuuluvia asioita ja työhön otettiin mukaan hoitotyön näkökulmasta tutkittuun näyttöön perustuvaa tietoa mielenterveyden häiriöistä ja auttamismenetelmistä. Työhön pyrittiin ottamaan mukaan toimeksiantajan toiveet ja näkökulmat hyvistä auttamismenetelmistä. Työn objektiivisuuden

ja luotettavuuden takia kriteerinä työhön valitsemiselle pidettiin sitä, että toimeksiantajan toiveet ja auttamismenetelmät olivat yleistettävissä lasten kriisityöhön myös muualla varhaiskasvatuksessa, kuin Päiväkoti Vilinä Oy:ssä.

3.1 Tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä päiväkodille sähköinen ja kirjallinen materiaali, jossa on tietoa lapsen kriisin tunnistamisesta ja auttamiskeinoja arkeen. * Tavoitteena on myös auttaa havainnollistamaan kriisin tunnistaminen lapsessa ja miten se eroaa normaaleista ikätasoon liittyvistä kehitysvaiheista. Tavoitteena on myös antaa selkeät toimintaohjeet siitä, miten päiväkodin henkilökunta voi ottaa asian puheeksi vanhempien kanssa ja ohjata vanhempia eteenpäin kriisitilanteessa. Tärkeimpänä pitkävaikutteisena tavoitteena on osallistua lasten hyvinvoinnin lisäämiseen ja mielenterveyshäiriöiden ehkäisemiseen yhdessä varhaiskasvatuksen ja perheiden kanssa. Julkaisuvaiheessa päiväkodin tiloissa pidettiin koulutus/keskusteluilta, jossa materiaali käytiin läpi päiväkodin henkiökunnan kanssa.

**Sähköinen opas. Liite2*

3.2 Tarkoitus

Työn tarkoituksena on jakaa tietoa varhaiskasvatukselle lapsen ja perheiden kriisitilanteista sekä niiden käsittelystä hoitotyön näkökulmasta. Tarkoitus on vahvistaa siltaa mielenterveystyön ja varhaiskasvatuksen välille. Lasten käytöshäiriöt ja vaikeudet perheiden sisällä ovat kasvaneet viime vuosina ja osa lasten poikkeavasta käytöksestä voi johtua lapsen sisäisestä kriisistä, jota ei ole käsitelty lapsen tarpeiden mukaisesti. Tarkoituksena on myös lisätä päiväkodin työntekijöiden tietämystä lapsen kriisistä, sen aiheuttajista ja antaa heille konkreettisia toimintaohjeita siitä miten tilannetta voidaan käydä läpi lapsen kanssa päiväkodin arjessa.

3.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto ammattikorkeakouluissa yleisesti tehtävälle tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tavoitteena on selkeyttää ja järkeistää asioita maanläheisesti. Tuotoksena voi olla esimerkiksi opas, ohjeistus, ohjelma tai tapahtuman toteuttaminen. Toiminnallisen opinnäytetyön tulisi olla työelämälähtöinen ja siinä tulisi yhdistyä käytännön toteutus ja työn raportointi. Projektinhallintaan voidaan ajatella kuuluvan suunnitelman ja aikataulun toteuttaminen, tiimityöskentely sekä toimintaehdot. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9 – 10; Salonen 2013, 5 – 6.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Tutkimus perustuu usein selvityksen tekoon ja teorialla ei ole silloin niin suurta merkitystä. Tiedonkeruumenetelmät ovat silti samat, kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. (Vilkka & Airaksinen 2003, 56 – 57.) Toiminnallinen opinnäytetyö tai hankeraportti tulee olla käytäntöön sidottuja ja niissä tulee näkyä seuraavat osiot: johdanto, katsaus ilmiöön tai ympäristön kuvaus, tuotteen tai toiminnan kuvaus sekä arviointi ja pohdinta. (Centria ammattikorkeakoulu 2012, 9.)

4 LEIKKI-IKÄISEN LAPSEN KASVU JA KEHITYS

Lapsen leikki-ikä voidaan jakaa varhaisleikki-ikään ja myöhäisleikki-ikään. Varhainen leikki-ikä käsittää ikävuodet 1-3 ja myöhäisleikki-ikä taas ikävuodet 3-6. (Storvik-Sydänmaa, Talvensaari, Kaisvuo & Uotila 2012, 11.) Lapsen kehitykselle on annettu raamit, joiden mukaan lapsi keskimääräisesti kehittyy eri ikäkausina. Oppiminen ja kehitys ovat kuitenkin hyvin yksilöllistä, sillä jokainen lapsi on ainutlaatuinen yksilö ja kehittyy omaan tahtiinsa. Ammattihenkilöiden tulisi pitää annettuja arvoja suuntaa-antavina, mutta niiden avulla poikkeavuuksia pystytään seulomaan ajoissa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto a2016.)

Normaaliin psykososiaaliseen kasvuun ja lapsen kehitykseen kuuluu se, että lapsella on syntymästään asti oma temperamentti, eli ns. käyttäytymistyyli. Siihen, minkälaiseksi persoonaksi lapsi kasvaa, vaikuttaa temperamentin lisäksi suurelta osin esimerkiksi varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde huoltajiin. Lapsi saa vaikutteita elinympäristöstään, sen arvoista, mahdollisuuksista ja rajoituksista, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen opettaen lapselle taitoja. Nämä vaikuttavat myös hänen peruskäyttäytymiseensä erilaisissa tilanteissa. Osaksi omasta yksilöllisestä temperamentista ja perimästä johtuen jokainen lapsi kasvaa ja kehittyy omaan tahtiinsa. Jos lapsen kehitys viivästyy ikätasoon verrattuna jossain alueessa huomattavasti, vaikuttaa se kuitenkin myös toisen alueen kehittymiseen. Tällöin ei välttämättä ole kyse enää normaalista kehityksestä. (State Government of Victoria 2011, 1.)

Leikki-ikäisen lapsen psykososiaalinen kehitys tapahtuu keskimääräisen ikätasoisien kehityksen antamien raamien mukaisesti. Täytyy muistaa kuitenkin se, että 1-vuotias lapsi käyttäytyy hyvin eri tavalla kuin 5-vuotias lapsi. Edes 6- tai 7-vuotias ei pysty täysin kontrolloimaan tai ymmärtämään tunteitaan, vaikka tunteiden säätely kuitenkin keskimäärin onnistuu kouluikään mennessä. Tämä tuo oman haasteensa poikkeavuuksien tunnistamiseen ja auttamiseen, sillä leikki-ikäisten ikäryhmään kuuluvat lapset vasta opettelevat psykososiaalisia taitoja ja kehittävät omaa

identiteettiään itsenäisenä ihmisenä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto f2016.)

Normaaliin kehitykseen kuuluu se, että 3 – 4 - vuotiaat lapset osaavat kommunikoida vapaasti perheenjäsenten ja muiden tuttujen kanssa. Tämän ikäryhmän lapset hakevat lohtua vanhemmilta ja tutuilta hoitajilta, jotka pystyvät rauhoittamaan lapsen. Lapsi alkaa ymmärtää tunteiden syitä ja opettelee nimeämään tunteita ja tämän ikäisen lapsen sanavarastossa on jo noin 1000 sanaa. Aikuisen kanssa yhdessä lapsi voi opetella tunteiden hallitsemista. (Soisalo 2012, 115 – 117.)

4 – 5-vuotiaana lapsi oppii leikkimään toisten lasten kanssa yhdessä ja hän oppii myös jakamaan tavaroitaan heidän kanssa. Sanavarastossa 4 – 5-vuotiaalla lapsella on keskimäärin 2500 - 3000 sanaa. Hän tietää oman nimensä ja ikänsä ja hän tulee yhä itsenäisemmäksi sekä pystyy olemaan pidempiä aikoja erossa perheestään. 4 -5-vuotias lapsi yleensä kyselee paljon ja osaa tehdä jo itsenäisiä päätöksiä. He myös useimmiten pitävät aktiivisista leikeistä. Tässä iässä herää lapsen uteliaisuus omaa kehoaan ja seksuaalisuutta kohtaan ja lapsi jäljittelee leikeissään aikuista. Lapsi tarvitsee rutiineja, johdonmukaisuutta ja rajoja hallitakseen voimakkaita tunteitaan. Lapsen omatunto alkaa kehittyä ja lapsi vertailee tekoja ja riskejä. (Soisalo 2012, 115 – 116.)

Yli 5-vuotiaiden lasten käsitys itsestä on melko hyvin kehittynyt. Lapsen mieliala saattaa vaihdella paljon ja arjen rutiinit helpottavat lasta. Lapsi ei kykene täysin arvioimaan omia kykyjään ja hän saattaa pettyä ja turhautua mahdollisesta epäonnistumisesta. Lukemisen kirjoittamisen ja laskemisen taidot tulevat esille. Lapsi osaa jo kuunnella pidempiä kertomuksia ja ymmärtää erilaisia sääntöjä. (Soisalo 2012, 115 -117.)

Lapsen normaalia kehitystä arvioidessa, on aina tärkeää arvioida lasta, perhettä ja tilannetta mahdollisimman laajasti. Lapsen tilanteesta saa kattavamman kuvan, kun hyödyntää hänet hyvin tuntevien ihmisten kertomuksia ja tietoa lapsesta ja hänen tottumuksistaan. Lapsen arvioinnissa tulee ottaa huomioon koko lapsen perhe, heidän arvot ja

kasvatusmenetelmät sekä myös se, että kaikki lapset ovat kuitenkin omia yksilöitään. (Soisalo 2012, 104.)

Lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen kuuluu myös se, että lapsen käytös muuttuu, jos hän joutuu olemaan tekemisissä esimerkiksi uuden ihmisen kanssa, on nälkäinen, väsynyt tai kipeä. Tällöin ei voida luotettavasti arvioida lapsen käyttäytymisen muuttumista tai epäillä, että lapsella olisi kriisi. (State Government of Victoria 2011, 2.)

5 KRIISI JA TRAUMA LAPSELLA JA PERHEISSÄ

Kriisit voidaan jakaa karkeasti traumaattisiin sekä elämäntilanne- ja kehityskriiseihin. Kehitys- ja elämäntilannekriisit voivat aiheutua ihmisen omasta kasvusta ja normaaliin elämään liittyvistä muutosvaiheista (Suomen mielenterveysseura a2016). Elämäntilannekriisit koskettavat yleensä kriisissä elävän henkilön lisäksi myös muita läheisiä ihmisiä hänen ympärillään. Vaikutuksen voimakkuus riippuu kriisin vakavuudesta. Tällaisia kriisejä ovat esimerkiksi omaisen kuolema, työttömyys, kiusaaminen työpaikalla, koulussa tai päiväkodissa, mielenterveysongelmat tai esimerkiksi uupuminen. (Soisalo 2012, 230 – 231.)

Kehityskriisit liittyvät käännekohtiin elämässä ja nämä muutokset ja käännekohdat henkilön elämässä tapahtuvat ajan saatossa. Kehityskriisissä tavallisesti totuttu arki ja elämä, sekä niiden rutiinit muuttuvat ja ihminen joutuu sopeutumaan uudenlaiseen elämään. Nämä kriisitilanteet eivät välttämättä johdu aina jostain negatiivisesta muutoksesta elämässä eikä kehitys itsessään aina aiheuta ihmiselle kriisiä. Tällaisia kehityskriisejä ovat esimerkiksi lapsen syntyminen, päiväkodin tai koulun aloittaminen, avioero tai eläkkeelle jääminen. (Soisalo 2012, 231.)

Traumaattinen kriisi puolestaan on yleensä äkillinen ja yllättävä tapahtuma, johon ei ole voinut varautua. Tällaisia kriisejä ovat esimerkiksi onnettomuus, vakava sairaus, läheisen äkillinen kuolema, väkivallan kohteeksi joutuminen tai läheisen itsemurha. Kriisi syntyy silloin, kun ihmiselle tapahtuu jotakin erityistä, joka ylittää ongelmanratkaisukyvyyn. Kriisi voi olla myös seuraus usean eri kuormittavan tekijän aiheuttamasta tilanteesta. (Ruishalme & Saaristo 2007, 26 – 28.)

Yhteistä kaikille kriisityypeille on kuitenkin se, että ihminen saattaa menettää oman elämän hallinnan tunteensa ja kokee itsensä epävarmaksi, eksyneeksi, alistuneeksi ja stressaantuneeksi, eikä välttämättä jaksa uskoa parempaan tulevaisuuteen (Ruishalme & Saaristo 2007, 26 – 28). Psykkinen kriisi ei synny tapahtuneen asian johdosta. Se syntyy jokaisen yksilön omassa mielessä sen pohjalta, miten yksilö kokee, havainnoi, tuntee, olettaa ja tulkitsee asioita omaan persoonansa ja esimerkiksi arvomaailmaansa perustuen. (Soisalo 2012, 160).

Kaikki kriisit koskettavat myös lapsia joko suoraan tai välillisesti ja ovat osa myös heidän normaalia jokapäiväistä elämää. Esimerkiksi aikuisten ahdistuneisuus ja oman kriisin läpikäyminen voivat aiheuttaa myös lapselle kriisin. Mielenterveyden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja varhaislapsuudessa antaa voimavaroja lapselle kohdata elämää kuormittavia asioita ja kriisejä. (Soisalo 2012, 232 -233; Suomen mielenterveysseura b2016.)

Äkillinen traumaattinen kriisi voidaan jakaa eri vaiheisiin: sokkivaiheeseen, reaktiovaiheeseen, työstämis- ja käsittelyvaiheeseen sekä uudelleen orientoitumisen vaiheeseen. Kasvattajien ja lapsen hoitajien tulee tuntea kaikki nämä kriisityypit, jotta he pystyvät auttamaan ja ymmärtämään lasta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Lapsiin sovelletaan samoja kriisiteorioita, kuin aikuisiin, sillä lapsia koskevaa hyväksitodettua kriisiteoriaa ei ole kehitetty. Kriisiteoriassa keskitytään auttamaan, tunnistamaan ja korjaamaan kriisissä olevan ihmisen ajattelun, tunne-elämän ja käyttäytymisen vääristymää. (Pojjula 2007, 11, 28.)

Sokkivaihe on traumaattisen kriisin ensimmäinen vaihe ja se voi kestää tunneista useisiin vuorokausiin. Sokkivaiheessa ihminen voi tuntea tuskaa, hätää, tyrmistystä ja epäuskoa. Kaikki voi tuntua tässä vaiheessa painajaismaiselta ja on vaikeaa ymmärtää tapahtunutta. Sokkivaiheen tyypillisiä oireita ovat järkytys, sekavuus, aistien terävöityminen, yliaktiivisuus tai flegmaattisuus ja fyysiset oireet, kuten sydämen tykytys, vatsaoireet, hikoilu, nopea hengitys ja päänsärky. Sokkivaiheessa ihmistä

tulee rauhoittaa, kuunnella, ottaa tilanne hallintaan ja luoda turvallinen ilmapiiri sillä ihminen kokee usein menettäneensä oman elämänhallinnan tunteen. (THL i2016.)

Reaktiovaiheessa ihminen alkaa ymmärtää sen mitä on tapahtunut. Vaihe kestää muutamista päivistä jopa kuukausiin. Tässä kriisin vaiheessa tunteet ottavat vallan ja ihminen voi tuntea syyllisyyttä, epätoivoa, pelkoa, surua, kieltämistä ja eristäytymistä. Kriisin kokenutta ihmistä voi auttaa pyrkimällä luomaan luottamuksellisen ilmapiirin, kuuntelemalla ihmisen tunteita ja ajatuksia tapahtuneesta ja auttaa jäsentämään tapahtunutta. (THL i2016.)

Työstämis- ja käsittelyvaihe kestää yleensä kauan, jopa vuoden verran tapahtuneesta. Tässä vaiheessa ihminen käsittelee tapahtunutta mielessään joko tietoisesti tai tiedostamatta. Tyypillisiä oireita tässä vaiheessa ovat muisti- ja keskittymisvaikeudet, ahdistuksen tunteiden väheneminen ja tapahtuneen jäsentämisen kyky. (THL i2016.)

Uudelleen orientoitumisen vaihe kestää koko loppuelämän.

Traumaattisesta kokemuksesta on tullut osa elämää ja sen kanssa oppii elämään. Kriisin kokenut ihminen voi läpikäydä ja ajatella kokemusta tuntematta ahdistusta tai pelkoa. Tapahtuma ei ole enää jatkuvasti mielessä. (THL i2016.)

6 TEKIJÖITÄ, JOTKA VOIVAT AIHEUTTAA LAPSEN KRIISIN

Tässä luvussa käydään tarkemmin läpi päiväkodin lastentarhanopettajan esille ottamia yleisimpiä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa lapsen kriisin hänen työkokemuksensa antamasta näkökulmasta. Luvussa kerrotaan myös yleisimpinä pidettyjä kriisin aiheuttajia kriisityön näkökulmasta. Käsiteltävät asiat eivät välttämättä ole suoraan lapselle tapahtuvia asioita tai muutoksia, mutta vaikuttavat joko suoraan tai välillisesti myös lapsen kriisiytymiseen. Kriisin aiheuttajat ja sen kokeminen ovat kuitenkin hyvin yksilöllistä. Ihminen on psykofyysis-sosiaalinen kokonaisuus, joten kriisin aiheuttajat ja sen kokeminen ovat hyvin yksilöllistä. Syitä, jotka aiheuttavat kriisin perheelle ja lapselle on muitakin, kuin mitä tässä luvussa käydään läpi, mutta työn rajauksen takia niitä kaikkia ei pystytä käsittelemään. (Haastattelu 8.6.2016.)

Kriisitilanne voi tulla vanhempien tai lapsen itsensä kertomana varhaiskasvatuksen henkilökunnan tietoisuuteen. Edellä mainitussa tapauksessa on helpompi huomata kriisin merkkejä lapsessa. Jos kriisitilanne ei tule lapsen itsensä tai hänen vanhempiensa kertomana esille, voi lapsen mielialanhäiriöt, masennus, stressi ja kriisissä eläminen olla hankalampaa erottaa lapsen normaalista kehityksestä. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen tuo myös haasteita varhaiskasvatukselle, mikäli merkkejä tai oireita ei osata tunnistaa lapsesta. Kaltoinkohtelu aiheuttaa lapselle pitkäaikaisia seurauksia ja kärsimystä. Lapselle jää usein pysyviä sekä fyysisiä että henkisiä vammoja kaltoinkohtelusta ja lapsen hyvinvointi sekä kehitys vaarantuvat. (Paavilainen & Finck 2015, 5, 9.)

Yleisesti lapsen kriisin syntymisen riskitekijöinä pidetään vanhempien nuorta ikää, yksinhuoltajuutta, päihteiden käyttöä raskausaikana, lapsen torjumista tai syyttelemistä, kyvyttömyyttä ja haluttomuutta pistää lasta etusijalle, laiminlyöntejä, hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai ankaraa ja epäjohdonmukaista kurinpitoa/kasvatusta lapselle. Tämä ei kuitenkaan

tarkoita sitä, että nuori yksinhuoltaja aiheuttaa automaattisesti lapselle kriisin tai haittaa lapsen kehitystä. (Soisalo 2012, 108 – 109.)

Edellä mainittujen asioiden lisäksi on olemassa myös muita asioita, jotka voivat aiheuttaa lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja turvallisuuden vaarantumista, mikäli niitä ilmaantuu lapsen elinympäristössä. Näitä riskitekijöitä ovat mm. lapsen kehitysviivästymä, ero huoltajasta/huoltajista, taloudelliset vaikeudet tai kaoottinen elämäntyyli. Lisäksi riskitekijöitä voivat olla turvaton kiintymyssuhde, puutteelliset tai väliaikaiset asuinolosuhteet, virikkeiden tai oppimismahdollisuuksien puuttuminen, mielenterveysongelmat ja perheväkivalta. (Soisalo 2012, 106 – 109.)

6.1 Muutokset perheessä

Erilaiset muutokset perheessä voivat aiheuttaa kriisin koko perheelle, myös lapselle. Muutoksiin perheessä voidaan lukea esimerkiksi vanhempien ero, uusioperheet, muutto, sisarusten syntymä, taloudellinen ahdinko, perhedynamiikan epäkohdat tai kun perhe kohtaa surua.

Vanhempien ero on lapselle suuri stressitekijä. Lapsi luottaa, että elämä jatkuu aina samalaisena ja ero voi aiheuttaa suurta ahdistusta lapsessa. (Väestöliitto 2016.) Lapset alkavat yleensä oireilla jo ennen kuin vanhemmat eroavat. Parisuhteessa olevien ongelmien takia vanhemmat riitelevät usein ja se aiheuttaa lapsille levottomuutta, keskittymiskyvyn ongelmia ja muita ongelmia käytöksessä. Lapsista voi erotilanteessa tuntua, että heidät on unohdettu ja hylätty. Jatkuva riitely perheessä ilman erotilanteen suunnittelua ja vanhempien oma ahdistuneisuus voivat myös aiheuttaa lapselle stressiä ja kriisitilanteen. (Hauta 2014, 6.)

Lapsen ikä vaikuttaa reaktioihin, joita hänelle ilmaantuu avioerosta johtuen. Alle kouluikäiset ovat hätäntyneitä ja voivat unohdella tuttuja sanoja. Toisen vanhemman poistuminen voi olla heille merkki siitä, että toinenkin vanhempi voi hävitä, mistä syystä eroperheen lapset tarrautuvat helposti heitä hoitaviin kodin ulkopuolisiin aikuisiin. (Hauta 2014, 20.) Lapsen erosta selviytymiseen voi auttaa hyvät välit ja jatkuvat suhteet

johonkin tai joihinkin muihin ihmisiin sisaruksien ja vanhempien lisäksi. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi isovanhemmat, päiväkodin hoitaja, opettaja tai tuttava. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden olisikin hyvä tietää, jos perheessä on erotilanne meneillään, jotta he omalla toiminnallaan osaisivat auttaa ja tukea lasta hänen vaatimallaan tavalla. (Väestöliitto 2016.)

Vähävaraisissa perheissä elävien lasten määrä Suomessa on lähes kolminkertaistunut verrattaessa 1990-luvun alkupuolen tilanteeseen. Vanhempien työttömyydestä voi kehittyä koko perheelle kriisi, josta kaikki perheenjäsenet voivat joutua kärsimään. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisun (2016) mukaan vähävaraisuus voi vaikuttaa esimerkiksi hyvinvointi- ja terveyskäyttäytymiseen sekä vanhempien ja lasten mielenterveyteen. Kurjimmassa tilanteessa ovat lapset, jotka jäävät perheen vähävaraisuuden, vanhempien mielenterveysongelmien tai päihteiden väärinkäytön takia ilman biologisten perustarpeiden täyttämistä. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään elämään ja heillä on oikeus sosiaaliturvaan sekä kehityksen kannalta riittävään elintasoon. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos a2016.)

Sisaruksen syntyminen on luonnollisesti iso asia perheessä ja lapsi voi kokea mustasukkaisuutta uudesta vauvasta. Yhtä lailla uusioperheen muodostuminen voi järkyttää lapsen mielen tasapainoa. Mustasukkaisuus voi ilmetä eri tavoin: lapsi voi olla itkuisempi ja levoton, nukahtaminen voi olla vaikeaa, jos kuivaksi oppineella lapsella voi olla pidätysongelmia, hän voi yrittää satuttaa vauvaa tai äitiä ja hän voi taantua itsekin vauvan tasolle. Sisarukselle tulisi antaa huomiota ja hänen tulisi saada tuntee, että hän on edelleen rakastettu, hyvä ja tärkeä osa perhettä. Yhteisen ajan varaaminen lapsen kanssa sekä huomion ja ihastelun antaminen lapselle ovat hyviä vaihtoehtoja lieventämään mustasukkaisuutta. (Lastensuojeluliitto 2016.)

Yhtenä varsin yleisenä osasyynä lapsen ahdistumiseen, stressaantumiseen, masentuneisuuteen tai kriisiytymiseen voidaan pitää

perhedynamiikassa tapahtuvia epäkohtia. Esimerkkinä voidaan pitää symbioottista suhdetta vanhemman ja lapsen välillä tai ylisuojelevaisuutta. Yleisempänä vaihtoehtona voidaan kuitenkin pitää vanhempien välisen vuorovaikutuksen puutetta tai kommunikaation puutetta perheen sisällä sekä tunteiden ilmaisun puutoksia, jotka voivat näkyä esimerkiksi jatkuvana riitelynä perheen jäsenten kesken. (Lämsä & Erkolahti 2013.)

6.2 Perheen suru

Vanhemman tai läheisen sairastuminen fyysisesti tai psyykkisesti koskettaa koko perhettä. Sairastuminen aiheuttaa perheessä surun ja pelon ilmapiirin. Lapselle tulee kertoa rehellisesti hänen kehitystasoaan vastaavalla tavalla sairaudesta, eikä hänen ymmärrystä saa väheksyä. Lapselle tulee kertoa myös, että sairastunut saa hoitoa ja sairautta lääkitään. Jos sairaudella on huono ennuste, tulee lapselle kertoa totuus. Tällöin lapsi ehtii vielä tehdä tai sanoa jotain läheiselleen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto d2016.) Jos terveysuhat eivät ole vielä toteutuneet, niitä ei kuitenkaan tule kertoa lapselle, koska vanhempien tehtävä on suojella lastaan. (Hermanson 2012).

Läheisen ihmisen kuolema on suurimpia koettelemuksia perheessä. Alle viisivuotias lapsi ei ymmärrä kuoleman peruuttamattomuutta, mutta jo noin kaksivuotiaana lapsi alkaa ymmärtää tai käsittää kuoleman, mutta vain väliaikaisesti poissaolevana käsitteenä. Pieni lapsi ajattelee, että kuollut tulee vielä takaisin. Lapsen suruprosessille tulee antaa aikaa ja hänen surunsa pitää hyväksyä. Lapsi voi surra kuollutta läheistä ihmistä, mutta häntä voi harmittaa ja ahdistaa myös, kun hän näkee muiden ihmisten surevan. Hän saattaa tuntea myös syyllisyyttä surustaan. Lapsen kanssa on tärkeää puhua surusta niin paljon kuin mahdollista ja antaa surulle tilaa. (Hermanson 2012, Järvinen 2009, 17.)

6.3 Media

Nykyajan lapset elävät keskellä informaatio- ja tietotulvaa television, tietokonepelien ja erilaisten virtuaalitekniikoiden viidakossa. Lapset saavat vaikutteita mediasta. Kasvattajalla on vastuu lapsen mediakasvatuksesta ja hänen tulee suojella lasta sellaisilta vaikutteilta, joita lapsi ei pysty käsittelemään. (Järvinen 2009, 112 – 113.)

Lapset tarvitsevat sekä suojelevaa että sallivaa mediakasvatusta ja lapsi tarvitsee mediankäytössä tukea ja opastusta. Opastamalla lasta sekä näyttämällä itse esimerkkiä opetetaan lasta käyttämään mediaa kunnioittavasti, tietoisesti ja vastuullisesti. (Mannerheimin lastensuojeluliitto b2016.) Lapset oppivat median kautta, että on olemassa pelottavia asioita. Lapsi altistuu median välityksellä myös sellaisille kokemuksille, joita hänellä ei ole itsellään ollut elämässä. Pahimmillaan pelko voi rajoittaa lasta ja estää häntä toimimaan oma-aloitteisesti ja itsenäisesti. Median välittämiin pelkoihin on suhtauduttava vakavasti, koska pelko on lapselle todellinen, vaikka asia ei tapahdukaan lapsen elämässä oikeasti. (Mannerheimin lastensuojeluliitto c2016.) Lapsen kanssa tulee keskustella hänen mieltään painavista asioista. Tiedotusvälineistä lapset voivat kuulla erilaisista luonnonkatastrofeista, liikenneonnettomuuksista ja terroriteoista, jotka voivat vaikuttaa myös lapsen mieleen, vaikka ne eivät suoraan koskekaan heitä. (Kauppinen 2003, 163.)

6.4 Kiusaaminen

Kiusaaminen, etenkin koulukiusaaminen, on yleisesti tunnettu käsite. Kiusaaminen voi alkaa kuitenkin jo alle kouluikäisenä. Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksessa turvalliseen ryhmään sekä ja ystävyyssuhteisiin. Kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen ja kasvuun. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 1-2). Jatkuva kiusaaminen voi aiheuttaa lapselle esimerkiksi sosiaalista syrjäytymistä, mielenterveysongelmia, itsetunnon ongelmia, yksinäisyyttä tai ongelmia ihmissuhteissa. Nämä

ilmiöt voivat näkyä niin lapsuudessa, kuin aikuisuudessakin.

(Mannerheimin lastensuojeluliitto g2016.)

Kiusaamistilanteet voivat aiheuttaa kriisitilanteen pienelle lapselle tai lapsiryhmälle. Tämän vuoksi on tärkeää, että kiusaaminen aiheena tiedostetaan ja siitä puhutaan varhaiskasvatuksessa, jotta kiusaamista pystytään ehkäisemään. On hyvin tärkeää, että varhaiskasvatuksen koko henkilöstö osallistuu kiusaamisen ehkäisyyn työssään niin, että jokainen lapsi otetaan huomioon tasavertaisena yksilönä. Kiusaamisen ehkäisy tulisi olla osana varhaiskasvatuksen arkirutiineja ja henkilöstön sitoutuminen asiaan auttaa kiusaamisen ehkäisyssä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 1-3.)

6.5 Kaltoinkohtelu

Lapsen kaltoinkohtelu on usein vaiettu asia ja perhesalaisuus. Lukuisat tutkimukset ja käytännön hoitotyö ovat vahvistaneet, että ihmissuhdetraumat, kuten hyväksikäyttö, häiriintynyt kiintymyssuhde ja perheväkivalta ovat yllättävän yleisiä lasten elämässä (Inkilä 2015, 31; Järvinen 2009, 17; Schaefer & Kaduson 2012, 19). Julkisuuteen nousseet otsikot lasten hoidon laiminlyönnistä ja pahoinpitelyistä kertovat surullisella tavalla perheiden lisääntyneestä pahoinvoinnista ja turvattomuudesta.

Lapsen oikeuksien sekä suojelun turvaamiseksi on tehty kansainvälisiä ja kansallisia sopimuksia ja säädöksiä, joista tunnetuin on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Suomessa lapsen oikeuksia säätelee osaksi lastensuojelulaki, jonka mukaan lapsen kehitys tai terveys ei saa olla uhattuna. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 288.) Kaltoinkohtelu ja sen jatkuvuus voivat aiheuttaa lapselle trauman tai kriisin. Kaltoinkohtelun riskitekijöinä pidetään muun muassa heikkoa sosiaalista asemaa, rikollisuutta, vanhempien saamaa huonoa kasvatusta omassa lapsuudessaan, vanhempien heikkoja kasvatustaitoja, perheväkivaltaa, työttömyyttä, päihteitä ja mielenterveysongelmia. (Järvinen 2009, 17; Schaefer & Kaduson 2012, 19.)

Lasten kaltoinkohtelu ilmenee eri muodoissa. Käsite sisältää fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun lisäksi lapsen hoidon laiminlyönnin. (Storvik-Sydänmaa, Talvensaari, Kaisvuo & Uotila 2012, 288). Lapselle voi aiheutua kaltoinkohtelun seurauksena kipua ja tilapäistä tai pysyvää fyysistä sekä psyykkistä haittaa. (Inkilä 2015, 20).

Lapsen laiminlyönti tarkoittaa lapsen puutteellista hoitoa tai huolenpitoa, jolloin lapsen perustarpeista ei huolehdita kunnolla fyysisesti tai emotionaalisesti. (Hoitotyön suositus 2008, 5.) Lasten laiminlyönti voi olla tyypiltään, jatkuvuudeltaan ja vaikeudeltaan eri-asteista. Laiminlyönnin on todettu olevan vähintään yhtä vahingollista pitkällä aikavälillä kuin lasten fyysinen tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Lasten tärkeimpiä perustarpeita on tulla nähdyksi ja kuulluksi sekä rakastetuksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi. Lapsen perustarpeisiin kuuluvat myös riittävä ravinto, puhtaus, vaatetus, valvonta, turvallisuus, virikkeiden saanti, terveyden ja sairauksien hoito sekä koulutus. (Inkilä 2015, 22.)

Fyysistä kaltoinkohtelua on esimerkiksi potkiminen, lyöminen, hiuksista repiminen, kuristaminen, rauhoittavien lääkkeiden antaminen, vauvan ravistelu ja tupakalla polttaminen. (Hoitotyön suositus 2008, 5). Lapselle aiheutuu fyysisen kaltoinkohtelun seurauksena kipua sekä tilapäistä tai pysyvää fyysistä haittaa. Vuosittain tilastoidaan noin 50 vakavaa lasten pahoinpitelyä ja noin 300 lasta joutuu väkivallan vuoksi sairaalahoitoon. Lasten vakavia pahoinpitelyjä hoidetaan sairaaloissa todennäköisesti paljon enemmän, mutta vammat kirjataan tapaturmamekanismin ja vammaluokituksen mukaisesti. Lasten fyysistä väkivaltaa voi jotkut ihmiset pitää hyväksyttävämpänä, jos sitä kutsutaan ruumiilliseksi kurittamiseksi. Ongelmana on, että kasvatuksellista lievempää väkivallan tekoa ei tunnusteta vieläkään väkivallaksi. Yli 20 prosenttia vanhemmista pitää luunapin antamista tai tukistamista hyväksyttävänä rankaisukeinona. (Inkilä 2015, 20.)

Psyykkistä kaltoinkohtelua on uhkaileminen, naurunalaiseksi tekeminen, nöyryyttäminen, vähättely tai jokin muu lapseen kohdistuva psykologinen

uhka. (Hoitotyön suositus 2008, 5.) Psykkistä kaltoinkohtelua sisältyy yleensä aina muihinkin kaltoinkohtelun muotoihin. Pelkkää psyykkistä pahoinpitelyä yksistään on hankalampi saada selville. Lapsen psyykinen kehittyminen häiriintyy, jos hän jää vaille lohdutusta sekä turvaa ja hänen tunnetarpeisiinsa suhtaudutaan välinpitämättömästi. (Inkilä 2015, 21.)

Kaltoinkohtelun, etenkin henkisen kaltoinkohtelun tunnistaminen voi olla hankalaa. Kaltoinkohtelun merkkejä lapsessa voivat olla ihovauriot, palovammat, kallovammat, haavat, venähdykset ja murtumat. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 289 – 290.) Muita kaltoinkohtelun merkkejä lapsessa voivat olla psykosomaattiset oireet, esimerkiksi päänsärky tai vatsakivut, pelko, masennus, kehityksen viivästyminen ja pitkän aikavälin käyttäytymisongelmat. Lisäksi huolestuttavia merkkejä voivat olla lapsen epäsosiaalinen käytös, epämääräiset kivut sekä laiminlyönnin merkit lapsessa ja kodissa. (Hoitotyön suositus 2008, 14; Storvik- Sydänmaa ym. 2012, 290).

Seksuaalisessa hyväksikäytössä lapsen ruumiillinen pahoinpitely kohdistuu pääasiassa lapsen sukupuolielimiin ja sukupuolisiin tunnusmerkkeihin. Sukupuolielimissä olevat mustelmat, kipu, turvotus tai verenvuoto voivat olla merkkejä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Seksuaalista hyväksikäyttöä on myös lapsen johdattaminen ikää ja kehitystasoa vastaamattomaan seksuaalikäyttäytymiseen, itsensäpaljastaminen ja tirkistely. Kaltoinkohtelua ennaltaehkäisevä työ on erittäin tärkeää. Ennaltaehkäisevää työtä tehdään tiedottamalla ja informoimalla asiasta. Vanhemmat tarvitsevat konkreettisia neuvoja ja tietoa kaltoinkohtelun eri muodoista. Vanhempien tiedon lisääntyminen, perinteisiin ja asenteisiin vaikuttaminen sekä lasten oikeuksien tunnustaminen ovat vähentäneet kuritusväkivaltaa perheissä. (Inkilä 2015, 13, 21; State Government of Victoria 2012, 1; Hoitotyön suositus 2008, 5.)

7 LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN

Lapsen, hänen elinympäristönsä ja perheen tunteminen sekä arvojen ja kasvatustietämisen tietäminen ovat kriisin tunnistamisen lähtökohta. Sen lisäksi lapsen kriisitilanteiden tunnistamisessa on tiedettävä lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen kuuluvat osa-alueet eri ikäkausina. Varhaiskasvattajien on myös osattava tunnistaa trauman tai kriisin kokeneen lapsen erilaiset kriisistä johtuvat oireet. On myös tärkeää tiedostaa tekijät, jotka vaikuttavat kriisin syntymiseen tai joita pidetään uhkana lapsen normaalille kehitykselle. (State Government of Victoria 2011.)

Pieni lapsi ei välttämättä pysty tai osaa pukea tunteitaan sanoiksi, vaan hän tuo tunteita esiin oman toimintansa kautta. Kriisin tunnistaminen lapsessa voi olla hankalaa lapsen normaaliin kasvuun ja tunne-elämän kehitykseen kuuluvien vaihteluiden takia. Normaaliin tunne-elämän kehitykseen ja kasvuun kuuluu osaksi esimerkiksi turhautuneisuutta, aggressiivisuutta, pettymyksiä huonoa sietokykyä, uhmakkuutta, yhteistyöhaluttomuutta, vilkkautta, itkuisuutta ja keskittymiskyvyn ailahtelevaisuutta. (Paavilainen & Finck 2015, 9.)

Lapsi reagoi kriisiin hyvin kokonaisvaltaisesti ja jokainen lapsi oman ikänsä tasoisella tavalla. Tulee ensin tietää yleisesti mitä psyykkisiä oireita ihmiselle voi ilmaantua kriisin läpikäymisen aikana, jotta voidaan ymmärtää lapsen tuntemuksia kriisitilanteessa ja sen jälkeen. Lapsen tunteet kriisin kohdatessa ovat hyvin samantapaisia kuin aikuisellakin ja niitä voivat olla esimerkiksi ahdistuneisuus, viha, vaaran tunne, sekavuus, hämmennys, apaattisuus, avuttomuus, kohtuuttomuuden tunne, epäusko, levottomuus, epätoivo ja pelko. Henkilöllä voi olla myös somaattisia oireita, kuten muistinmenetystä, päänsärkyä, pahoinvointia, ruokahaluttomuutta tai univaikeuksia. (Soisalo 2012, 158 – 162, Jokinen 2004, 10.)

Kriisissä elävälle lapselle tyypillisiä reaktioita ovat esimerkiksi käyttäytymisen taantuminen nuoremmalle tasolle, käyttäytymisongelmat tai muutos käyttäytymisessä, keskittymiskyvyn puute, jatkuva

huolehtiminen ja huoli siitä, että jotain pahaa voi tapahtua, korostunut pelko esimerkiksi kovia ääniä tai vieraita ihmisiä kohtaan tai ongelmat sosiaalisessa kanssakäymisessä sekä ystävyysuhteissa.

Varhaislapsuudessa lapsi voi reagoida kriisiin esimerkiksi pelkäämällä pimeää, nukahtamisongelmina, vanhempiin takertumisella, puhevaikeuksilla, jatkuvalla valituksella, suoliston tai virtsauksen toimintaan liittyvillä ongelmilla tai yksin jäämisen pelolla. Reaktiot, tunteet ja oireet saattavat olla yhtäkkisiä eivätkä mene ohi samalla tavalla, kuin normaaliin kehitykseen kuuluvat tunnetilavaihtelut. (Soisalo 2012, 158 – 160.)

Kriisissä elävän lapsen reaktioita voivat olla myös esineiden heittäminen tai puheesta kieltäytyminen kokonaan (Erkkilä 2003, 22). Lapsi voi tuntea aikuisten tavoin ahdistusta, pelkoa ja masennusta, mutta hän ei yleensä tunnista itse näitä. Traumatisoituneen lapsen leikki voi myös ulospäin näyttää tuskaiselta, pakonomaiselta tai ilottomalta. (Holmberg 2003, 62. 71.) Lapsella voi ilmetä myös kasvanutta arkuutta, reagoitakyvyn heikentymistä, itsetunnon puutetta, opittujen taitojen unohtamista, katsekontaktin välttämistä, epäselvää tai spontaania aggressiivisuutta, korostunutta tai epäloogista käytöstä sekä tunteettomuutta, joka voi näkyä lapsen kasvoilla esimerkiksi ilmeettömyytenä. (Department of Human Services 2011.)

Ahdistavat tilanteet tai perheen kriisi saattavat aiheuttaa lapselle stressitilanteen, mikä jatkuessaan vahingoittaa lapsen aivojen normaalia kehitystä, herkistää lasta stressille kasvaessaan sekä vaikuttaa oppimiseen ja keskittymiskykyyn. Suurin huolenaihe tässä tulee siitä, että se vaikuttaa myös lapsen kykyyn luottaa toisiin ihmisiin sekä kykyyn samaistua heihin. Lapsi ei pysty tällaisessa tilanteessa rauhoittamaan itseään tai säätämään omaa käyttäytymistään tarpeeksi hyvin ja tämän takia lapsi voi näyttää ulkopuolisen silmin ylivilkkaalta. (Government of Victoria 2011, 2.)

Kriisitilanteeseen reagoidaan yksilöllisesti ja kriisi etenee tiettyjen vaiheiden kautta. Traumaattinen kriisi on aina yllättävä ja järkyttävä tilanne, jossa ihmisen aikaisemmin käyttämät toimintamallit ja ratkaisut eivät riitä tilanteen selvittämiseksi. Aikuisen voi olla lasta helpompi suhtautua kehitykselliseen kriisitilanteeseen ja löytää keinoja siitä selviämiseen. (Paavilainen & Finck 2015, 9.)

Akuutti stressireaktio voi syntyä, jos ihminen kokee jotain traumaattista, mikä aiheuttaa hänessä voimakasta avuttomuutta, pelkoa ja kauhua. Lapsella stressireaktio voi näkyä hajanaisena käytöksenä tai levottomuutena. Järkyttävän tapahtuman yhteydessä tai heti sen jälkeen voi ilmetä autonomisen hermoston aktivoitumista, kuten sydämentykytystä, hikoilua ja verenpaineen kohoamista. (Hammarlund 2010, 92 -93, 99, Huttunen b2015.)

Akuutille stressihäiriölle ovat ominaisia kolme pääoiretta: uudelleen kokeminen, välttäminen ja ylivireys. Joskus voi esiintyä myös muistinmenetystä ja muita muistihäiriöitä. Stressaantuneella ihmisellä voi olla myös neuroottisia oireita, kuten pelkoja, pakkotoimintoja ja masennusta. Reaktioiden voimakkuus riippuu stressitekijän laadusta ja voimakkuudesta, kriisissä olevan psyykkisestä herkkyydestä sekä aiemmista traumaattisista kokemuksista. (Hammarlund 2010, 96, 99.)

Jos kriisin aiheuttaman traumaperäisen stressireaktion oireet kestävät yli kuukauden, voidaan puhua traumaperäisestä stressihäiriöstä. Stressihäiriö kehittyy kolmen kuukauden sisällä koetusta traumaattisesta tilanteesta, mutta joskus oireet voivat kehittyä vasta vuoden kuluttuakin. Stressihäiriö voi aiheuttaa toistuvaa ahdistusta ja muistikuvia kriisitilanteesta. Ihminen yrittää välttää kaikkea, mikä muistuttaa traumaattisesta tilanteesta ja hänelle voi tulla autonomisen hermoston oireita näissä tilanteissa. (Hammarlund 2010, 96, 99; Huttunen b2015.)

Ihminen voi eristäytyä sosiaalisesti ja hänen tunteenilmaisu ja tulevaisuudennäkymät voivat kaventua. Traumaattiset muistot voivat aiheuttaa jatkuvan varuillaanolon, joka voi ilmetä ärtyisyytenä, univaikeuksina, keskittymisvaikeuksina ja säikähtelynä pienistäkin asioista. Erityisesti lapsena koettu traumaattinen kokemus voi ilmetä myöhemmin erilaisina dissosiativisina häiriöinä, kuten esimerkiksi muistihäiriöinä, ajatusten ja tunteiden yhdistämisvaikeuksina, havaintojen vääristymisenä, lihasnykäyksiä, äänen katoamisena ja kivun sekä särryn kokemisenä. (Hammarlund 2010, 96, 99; Huttunen b2015.)

8 KRIISSISSÄ ELÄVÄN LAPSEN AUTTAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Kaikki kriisityypit koskettavat myös lapsia ja ovat osa heidän normaalia jokapäiväistä elämää. Kriisit koskettavat lapsia joko suoraan tai välillisesti, joten mielenterveyden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja varhaislapsuudessa antavat lapselle voimavaroja kohdata elämää kuormittavia asioita ja kriisejä. (Soisalo 2012, 232 - 233; Suomen mielenterveysseura a2016.)

Auttamismenetelmät sopivat kriisien ennaltaehkäisyssä, kriisissä elävän lapsen auttamisessa sekä mielenterveyden tukemisessa. Sekä kriisin ennaltaehkäisyssä että itse kriisitilanteessa voidaan tehdä useita eri asioita, jotka tukevat lapsen mielenterveyttä. Mielenterveyden tukeminen ja hyvinvoiva mieli ovat parhaita selviytymiskeinoja lapselle kriisin kohdatessa. (Suomen mielenterveysseura b2016.)

Kriisi- tai ongelmatilanteessa täytyy muistaa, että on aikuisen velvollisuus ottaa asia puheeksi lapsen kanssa, mikäli lapsi ei itse tuo asiaa julki. Asian puheeksi ottaminen aikuisen toimesta viestittää lapselle myös, että on turvallista puhua vaikeistakin asioista. (Innokylä 2016.) Tärkeintä on kuitenkin se, että ketään lasta ei jätetä yksin selviytymään. Ei tule myöskään uskoa siihen, että lapset unohtavat heidän mieltään järkyttävät kokemukset ja tuntemukset, jos niistä ei puhuta ääneen. Kriiseistä selviytyminen pohjautuu perusturvan säilyttämiseen. Sen lisäksi tosiasiat ja tunteet tulee kohdata ikätasoisesti. (Poijula 2007, 11 -15.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhempi tai huoltajat ovat aina ensisijaisessa vastuussa lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen turvaamisessa, mutta varhaiskasvattajien tekemällä työllä on suuri merkitys lapsen elämässä ja kasvatuksessa. Varhaiskasvattajat ovat osa lasten arkea, sillä valtaosa suomalaisista lapsista on päivähoidossa. (THL 2014.)

Kun kriisit koskettavat Suomessa yli kymmenien tuhansien lasten arkea, on niiden näkyvyys myös päivähoidon arjessa mahdollista.

Varhaiskasvattajien tuleekin ymmärtää ja tietää kriisin aiheuttajat ja minkälaisia kriisejä on olemassa, jotta he pystyvät tunnistamaan kriisin lapsen elämässä sekä tukemaan lasta ja vanhempia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) on kerrottu kasvatuskumppanuudesta, jonka tarkoituksena on sekä henkilöstön että lapsen vanhempien sitoutuminen hoitamaan lasta yhdessä ja toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen hyväksi.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu tasavertaisen yhteistyön sekä kasvatuskumppanuuden edellytysten luomisesta. Myös ongelmatilanteissa varhaiskasvatuksen henkilökunta tukee perhettä ja heidän sekä vanhempien väliselle yhteistyösuhteelle tulee luoda hyvä ilmapiiri, niin että siinä korostuu kasvatuskumppanuus. (Stakes 2005, 31 – 32.)

Lapsen kasvattajan tehtävänä on luoda turvallisuutta ja luottamusta. Hyvä kasvattaja havainnoi lasta ja lapsiryhmää sekä puuttuu tarvittaessa vaarallisiin ja uhkaaviin tilanteisiin. Laadukas päivähoito varmistaa lapselle hyvän hoidon, tukee lapsen kasvua ja edistää oppimista yhdessä vanhempien, vertaisryhmän ja muiden toimijoiden kanssa. (Järvinen 2009, 10, 141.) Kriisissä olevan lapsen auttamiseen sisältyy parantava vanhemmuus, sosiaalisten taitojen vahvistaminen, turvallisuuden tunteen vahvistaminen, kommunikaatio ja lapsen itsetunnon vahvistaminen (Pojjula 2007, 13).

Varhaiskasvatuksessa työskenteleville on tarjolla erilaisia tukimenetelmiä, joita voidaan käyttää apuna lapsen tasapainoisen kehityksen tukemisessa. Lapsille suunnatuissa menetelmissä käsitellään tunne- ja vuorovaikutustaitoja toiminnallisesti erityisesti leikin, kuvien ja draaman avulla. Yksi tärkeimmistä asioista lapsen auttamisessa on tapahtunutta koskeva avoimuus ja rehellisyys. Lapsen selviytymistä voi haitata aikuisten virheellinen käsitys siitä, että lapset selviävät siitäkin, mikä tuntuu aikuisesta ylivoimaiselta. Virheellisesti voidaan uskoa myös, että lapset

unohtavat järkyttävät kokemuksensa, jos niistä ei puhuta ääneen. Todellisuudessa järkyttävät kokemukset voivat kuitenkin aiheuttaa häiriöitä lapsen kehitykselle. Aikuisen on myös muistettava se, että asia, jota hän pitää merkityksemättömänä saattaa olla lapselle merkittävä asia ja aiheuttaa lapselle kriisin. Kriiseistä ja menetyksistä selviytymisen perusta on tosiasioiden kohtaaminen kestokyvyn mukaan annosteltuna. (Anttila, Huurre, Malin & Santalahti 2016, 18 – 19; Poijula 2007, 11 – 12.)

8.1 Varhainen puuttuminen

Varhaisella puuttumisella ja varhaisella tuella tarkoitetaan sekä ennaltaehkäisevää että korjaavaa toimintaa, jonka päämääränä on suojata ja edistää yksilön tai ryhmien toimintakykyisyyttä intervention keinoin. Varhainen puuttuminen on yksinkertaisimmillaan ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhainen puuttuminen on tuen tarjoamista lapselle ja perheelle. (Karttunen 2015, 15 – 21.)

Varhaiskasvatuksessa toiminta perustuu suurelta osin havainnointiin. Lapsihavainnointi antaa varhaiskasvattajalle pohjan lapsen yksilölliseen kasvatukseen tukemiseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2003) painottaa sekä kasvatushenkilöstön että vanhempien havaintojen yhteistä tarkastelua. Havainnoinnin avulla voidaan nähdä lapsen kehityksen hyvät puolet ja myös mahdolliset ongelmat psyykkisessä tai fyysisessä kehityksessä. (Happo 2006, 136.)

Ongelmista tai muutoksista lapsen voinnissa tai muista havainnoista voidaan ja kannattaakin keskustella ensin työyhteisössä niiden kesken, jotka osallistuvat lapsen hoitoon. Näin asiaan saadaan myös muiden hoitajien näkökulmaa ja kokemuksia sekä huomioita lapsen voinnista ja mahdollisista muutoksista niissä. Tällöin pitää muistaa, että tarkoitus on ottaa asia puheeksi työyhteisössä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaamiseksi. Lapsen psyykkisen kriisin huomaaminen vaatii varhaiskasvattajilta hyvää tuntemusta lapsesta. Tämä vaatii myös

tarpeeksi luotettavaa tietoa lapsesta esimerkiksi hänen elämässään olevilta läheisiltä aikuisilta, kuten vanhemmilta sekä myös tietoa perheestä, sen arvoista ja kasvatustapojen menetelmistä. Sen lisäksi, että saadaan muiden havaintoja ja näkemyksiä asiaan, on myös syytä kirjata havaintoja lapsesta. Näiden kirjausten avulla saadaan myös luotettavaa tietoa siitä, miten lapsen olemus tai käyttäytyminen ovat muuttuneet ja pystytään vertaamaan lapsen olemusta ja käytöstä normaaliin ikätasoiseen kehitykseen. (Soisalo 2012, 160.)

8.2 Vuorovaikutuksen tukeminen ja turvallinen ympäristö

Päivähoidon tavoitteena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja tunteisiin sekä tukea lapsen hyvinvointia ja kasvamista ryhmässä. On tärkeää, että varhaiskasvattajat ja ympäristö ovat lapsille sellaisia, että lapsi tuntee olevansa turvassa. Tämä korostuu etenkin, kun lapsi elää kriisissä.

Turvallinen ja kiireetön ympäristö sekä hoitajat mahdollistavat sen, että lapsi pystyy ja uskaltaa ongelmatilanteissa paremmin turvautumaan hoitajaan. Auttaminen ja asian puheeksiottaminen ovat aina aikuisen vastuulla, sillä aina lapsi ei itse tuo asiaa hoitajille julki. Tällöin on erityisen tärkeää, että hoitajat pystyvät havainnoimaan lapsia ja erityisesti poikkeavuuksia lasten olemuksessa, käyttäytymisessä tai tunnetiloissa. Tämä vaatii varhaiskasvattajilta lasten tuntemista pidemmältä ajalta sekä myös luotettavan tiedon saamista huoltajilta koskien heidän lastaan. Lisäksi tulee olla tiedossa perheen arvot. (Kirves & Stoor-Grenner 2010.)

Kun lapsen perusturvallisuuden tunnetta koetellaan kriisissä, on tärkeää, että lapsi kokee olevansa turvassa myös päivähoidossa. Lapsen on koettava, että ympäristö on turvallinen paikka tuntea erilaisia tunteita ja hänelle tulee jäädä kokemus siitä, että hänestä välitetään niin hyvinä kuin huonoina hetkinä. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun hoitaja käy läpi erilaisia tunteita ja tilanteita lapsen kanssa. Se myös lisää lapsen tunnetta siitä, että hän on tärkeä ja häntä arvostetaan, mikä tukee lapsen

mielenterveyttä ja antaa keinoja selviytymään kriisistä. (Lahtinen 2007, 63 – 64.)

Tärkeää on oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus ryhmässä. Usein yhden lapsen kriistitilanne vaikuttaa koko lapsiryhmään. Aikuisella on ratkaiseva rooli luoda sääntöjä ja rajoituksia päivähoitoon, niin, että toiminnalla on yhteisiä pelisääntöjä. Vuorovaikutus ja turvallinen hoitoympäristö lähtee yhdessäolosta lapsen kanssa, kiireettömyydestä, rauhallisuudesta ja rohkaisusta vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa. Lapsen pahaa oloa voi lisätä esimerkiksi leikistä ulkopuolelle jääminen tai kavereiden puuttuminen. (Lahtinen 2007, 63 – 64.)

8.3 Kuunteleminen, läsnäolo sekä tunteiden sanottaminen

Aikuisen velvollisuus on kuunnella lasta sekä olla hänen tukenaan. Kuunteleminen, läsnäolo ja läheisyys tuovat lapselle turvallisuuden tunteen. Aito kuuntelija on läsnä lapselle ja se viestittää lapselle hyväksyntää. Lasta katsotaan silmiin kuuntelun aikana, ei keskeytetä, annetaan lapsen kertoa tunteistaan sellaisina kuin ne on ja kannustetaan lasta jatkamaan. (Happo 2006, 143; Järvinen 2009, 154, 159- 160.)

Tutkimusten mukaan kuulluksi tuleminen edellyttää luottamuksellisuutta, jotta lapsi uskaltaa kertoa tunteistaan ja tilanteestaan sekä kertoa itsestään. Lapset kertovat kokemuksistaan avoimesti, mikäli lapsen kasvuympäristö mahdollistaa lapsen perusturvallisuuden täyttymisen ja lapsi tuntee tulevaisuutensa kuulluksi. Lapsen kuunteleminen vaatii aikuiselta erityistä valppautta. Tunteiden sanoittaminen pienen lapsen kohdalla on hyvä keino kasvattajana antaa lapselle lupa tunteisiin ja sen kautta lapsi oppii ymmärtämään erilaisia tunnetiloja sekä hallitsemaan niitä. (Hollolan varhaiskasvatussuunnitelma 2014, 4.)

Kuunteleminen ei tarkoita pelkästään sanojen kuulemistakaan vaan kykyä ottaa sanat vastaan hyväksyvästi. Kuunnellessa on oleellista tiedostaa omat ajatukset, pitäytyä tosiasioissa ja erottaa kokemus sekä siitä tekemämme johtopäätös toisistaan. Tulisi myös oppia seuraamaan sitä, mikä on

keskustelussa mahdollisesti jäänyt huomaamatta. (Kyrölampi-Kylmänen 2016, Hakkarainen 2011, 14 - 16.)

Lapsen tunteiden ja toiminnan säätelykyky kehittyy asteittain lapsuuden aikana toistuvissa vuorovaikutustilanteissa. Varhainen vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä on edellytys lapsen tunne-elämän, neurobiologian sekä sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen kehittymiselle. Toistuva ja jatkuva vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä merkitsee hyvän ihmissuhteen kehittymistä. Tämä suhde on pohjana kaikille myöhemmille ihmissuhteille lapsen elämässä. Jos varhainen vuorovaikutus on vähäistä tai puuttuu kokonaan, on lapsella häiriintyneen kehityksen ja psyykkisen häiriön vaara. Varhaiset vuorovaikutussuhteet ohjaavat lapsen myöhempää psykososiaalista kehitystä. Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen vaaliminen, tukeminen ja hoitaminen ovat keskeisiä lapsen normaalin kehityksen turvaamisessa. Vanhempien lisäksi myös muut turvalliset aikuiset lapsen elämässä voivat turvata varhaisen vuorovaikutuksen lapsen kanssa. (Lastenneuvolan käsikirja 2015; Mäntymaa & Tamminen 2016.)

Lapsi puhuu surustaan tai huolistaan usein hyvin yksinkertaisilla sanoilla ja lauseilla. Aikuisen suhtautuminen asiaan tulisi olla myös yksinkertaista. Parhaiten auttavat yksinkertaiset eleet ja sanat. Aikuisten suhtautuminen ja tapa asioiden käsittelyssä on erilainen. Aikuiset haluavat analysoida ja käsitellä asioita joka puolelta. Lasten kanssa periaatteena voidaan pitää: mitä isommat ongelmat, sen pienemmin askelin. Asioita tulisi ottaa esille yksi kerrallaan ja puhua selviä lauseita yksinkertaista kieltä käyttäen. Tulisi vastata vain niihin kysymyksiin, joita lapsi kysyy, eikä kertoa liian laajasti. (Niemelä 2003, 110.)

Lapsen tunteiden sanoittaminen auttaa lasta tunnekasvatuksessa. Lapselle voidaan sanoa esimerkiksi ” Sinä näytät minusta surulliselta, painaako jokin asia mieltäsi?” tai ” Näytät ilahtuneen kovasti, kun pääsit pelaamaan jalkapalloa”. Pitää kuitenkin varoa, että lapselle ei suoraan anna tunnetta, kuten ” sinä olet vihainen/väsynyt/iloinen”. Näin lapsi oppii

tunnekäsitteitä ja ymmärtämään omia tunnetilojaan. Lapsen kanssa voidaan opetella myös erilaisten tunteiden tunnistamista esimerkiksi Suomen mielenterveysseuran laatimilla tunnekorteilla tai tunne- ja kaveritaitokorteilla. Näiden korttien avulla saadaan myös erilaisia vinkkejä esimerkiksi ristiriitatilanteiden selvittämiseen. (Opetushallitus 2013, Suomen mielenterveysseura c2016.)

Median vaikutus lapsissa näkyy päiväkotielämässä. Lapset kuulevat mm. uutisia, joissa kerrotaan maailmaa koskettavista asioista. Lasten käsitys ja ymmärryskyky asioita kohtaan on kuitenkin rajoittuneempi, joten he saattavat poimia sieltä irrallisia asioita, joita eivät täysin ymmärrä ja muodostavat näistä oman käsityksensä. On aikuisen vastuulla valvoa lasten median käyttöä, mutta yleisistä turvallisuusasioista voidaan puhua lasten kanssa myös päiväkodissa, sillä niiden olemassa olo ja tieto niistä tuovat lapsilla turvallisuuden tunteen. (Poijula 2007, 12; Järvinen 2009, 143.)

8.4 Leikki

Leikki kuuluu lapsen maailmaan, lapselle on ominaista leikkiä, pelata ja piirtää ikätasoonsa liittyvillä tavoilla. Leikin huomioimista lapsen elämässä tulee korostaa. Leikki on prosessi, jossa lapsi voi sukeltaa mielikuvitusmaailmaansa. Leikeissä lapsi voi käsitellä myös sellaisia elämässään kohtaamia asioita, joista hän ei osaa kertoa. (Hakkarainen 2011, 62, Happonen 2006, 146, Järvinen ym. 2009, 66.) Lapsen kohdatessa jotain traumaattista, toimii leikki tunteiden ja käsittelemättömien sekä käsiteltyjen kokemusten näyttämönä. Lapsi saattaa vain leikeissä uskaltautua kohtaamaan traumaattiseen kokemukseen liittyvät tunteet, kuten esimerkiksi kauhua, vihaa, syyllisyyttä ja pelkoa. Lapsi leikkii ikään kuin huomaamatta niitä asioita, jotka vaativat sisäistä käsittelyä. (Holmberg 2003, 69.)

Leikkiterapiasta saatuja oppeja ja keinoja voidaan käyttää trauman kohdanneen lapsen hoitotyössä vapaamuotoisesti päiväkodeissa. Leikkiterapia on lasten terapian vanhin ja suosituin muoto ja sen käyttö lisääntyy jatkuvasti. Leikkiterapian aloittajina pidetään Anna Freudia (1928) sekä Melanie Kleinia (1932). Virginia Axline (1947) sovelsi leikin avulla ohjaamattoman terapian periaatteita lasten kanssa työskentelyn tueksi. Hän teki leikkiterapiasta suosituksen psykoterapian menetelmän. Axline (1947) oli ensimmäisiä tutkijoita, jotka halusivat selvittää leikkiterapian vaikutuksia sekä lisätä terapian uskottavuutta hoitomuotona. (Schaefer & Kaduson 2012, 155 – 156.) Leikkimisen kautta lapsi pystyy parhaimmin muodostamaan terapeutin liiton, ilmaisemaan itseään, oppimaan uutta tietoa ja uusia taitoja, pönkittämään itsetuntoaan, hallitsemaan stressiä ja kehittämään minäkuvaansa. Trauman kohtaaminen leikin kautta uudelleen antaa mahdollisuuden lapsen psyykkiseen eheytymiseen. Leikin avulla lapsi työstää traumaa uudelleen ja se auttaa lasta selviytymään kokemuksesta. (Schaefer ym. 2012, 9, 229.)

On olemassa myös erikoistuneen terapeutin toteuttamaa leikkiterapiaa nimeltä Theraplay. Theraplay on suojattu nimike, jonka oikeudet omistaa The Theraplay Institute, joka sijaitsee Chicagossa. Sen on kehittänyt tohtori Ann M. Jernberg 1960-luvulla. Theraplay on ohjattua, lyhytkestoista sekä vuorovaikutuksellista leikkiterapiaa, jonka tavoitteena on auttaa lasta käyttäytymiseen tai kehitykseen liittyvien ongelmien, vastustuksen ja traumaperäisten häiriöiden hoidossa. Theraplay on ohjattua leikkiterapiaa, jota ohjaa siihen koulutettu terapeutti. (Schaefer 2012, 122.)

Traumaattiseen kokemukseen voi liittyä menetyksen tunne ja lapsen tulee saada käsitellä traumaattista kokemustaan. Leikin kautta on turvallisempaa tutustua siihen surevaan, torjuvaan tai vihaiseen minään, mitä ei ehkä aiemmin ollut olemassa. Leikki-ikäisellä lapsella on värikäs mielikuvitusmaailma ja se on voimakkaasti mukana lapsen jokapäiväisessä elämässä. Lapsi saattaa kuvitella, että hän on jollain tavalla aiheuttanut kohdalleen sattuneen menetyksen tai kriisin. Leikki-

ikäisellä lapsella on vaikeuksia hahmottaa menetyksen pysyvyyttä, mutta hän ymmärtää yhä enemmän kielellisiä selityksiä ja kykenee helpommin käsittelemään asioita symbolisen leikin ja kuvainnollisen ilmaisun kautta. Lasta voikin auttaa eheytymään kriisistä symbolisten leikkien avulla. (Holmberg 2003, 81 – 84.)

Hyviä leikkikaluja menetyksen kokeneelle voivat olla esimerkiksi nuket, tuttipullo, peitto, leikkieläimet, villieläimet, ambulanssi, lääkärinlaukku ja välineet, poliisiauto ja leikkipuhelin. Lapselle voi tarjota erilaisia materiaaleja, joista voi rakentaa taloja ja aitauksia. Askarteluleikeissä on hyvä suosia kädessä mukavalta tuntuja materiaaleja, kuten savea ja muovailuvahaa. Lapsen kanssa yhdessä voidaan muovailu turvalelu ja savesta voidaan tehdä sen kokoinen möykky minkä kokoisena lapsi tuntee surun tai pahan olon sisällään. Pehmoleluja voidaan myös käyttää turvahahmoina. Pehmolelulle lapsi voi kertoa huolensa, murheensa ja salaisuutensa. Lapsen kanssa voi tehdä yhdessä surukirjan, joihin voi pyytää lasta keksimään tarinoita ja muistoja menetyksestä tai hänen kokemistaan surullisista asioista. (Holmberg 2003, 81 – 84.)

8.4.1 Sadut ja saduttaminen

Lapselle satujen merkitys on hyvin suuri ja sadut auttavat lasta käymään läpi menetyksiä ja kriisejä. Aikuisen lukiessa lapselle satua, tulee lapselle tunne, että aikuinen ymmärtää lapsen tunteita. (Mäki & Arvola 2009, 22.) Satu- ja kuvakirjat tarjoavat mahdollisuuden surun käsittelyyn. Kirjojen antama tuki on tärkeä apu surun kohdatessa. Kirjojen valinnassa tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Kiireetön syventyminen aikuisen kanssa antaa lapselle mahdollisuuden tunteiden käsittelyyn ja lapsen lohduttamiseen. (Ylönen 2003, 129, 131 - 132.)

Sadutus on suomalaisen Liisa Karlssonin toteuttaman Satukeikka-projektin tuottama menetelmä, joka on kaikenikäisten, erityisesti lasten, kuuntelua ja osallisuutta korostava työväline. Menetelmän avulla kuunnellaan lasta sadun avulla. Lapselle sadutus luo turvallisuuden ja läheisyyden tunteen.

Sadutuksessa lasta kehoitetaan kertomaan tarina. Lapsi kertoo aikuiselle itse keksimänsä sadun, joka kirjataan ylös juuri niin kuin lapsi sen kertoi. Lopuksi lapselle luetaan tarina ja hänellä on mahdollisuus halutessaan muuttaa tai korjata satua. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 178 – 179; THL h2016.)

Sadutus on hyvä keino auttaa lasta purkamaan omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan eri asioista. Sadutuksen avulla lapsi pystyy kohtaamaan hänen mieltään painavia asioita ja se auttaa selviytymään niistä. Sadutus antaa lapselle turvallisuuden ja läheisyyden tunteen, koska hän ymmärtää, että häntä kuunnellaan. Sadutuksen kautta lapsi tuntee, että hänet otetaan vakavasti. Sadutus eroaa tavallisesta sadunkerronnasta siinä, että lapsen kertoessa satua, aikuinen kirjaa tarinan ja sen jälkeen kertoja voi vielä halutessaan muuttaa tekstiä. (Järvinen ym. 2009, 178 – 179; THL h2016.)

8.4.2 Satuhieronta

Satuhieronta on suomalaisen Anne Tuovisen kehittämä malli, jonka avulla voidaan auttaa lasta rentoutumaan. Satuhieronta on saanut vaikutteita Rosenterapiasta, lapsihieronnasta, NLP:stä ja Theraplaysta.

Satuhieronnassa lapsen selkään piirretään samalla kuvia, kun satua kerrotaan lapselle. Kosketuksen avulla lapsi voi rentoutua ja arka lapsi voi rohkaistua. Satujen kuuntelun sekä hellän kosketuksen avulla lapsi kokee olevansa arvostettu ja tulleensa nähdyksi. Satuhieronta on hyvä keino purkaa lapsen jännitteitä. Keskeisintä satuhieronnassa on läsnäolo, kosketus, rauhoittuminen sekä vuorovaikutus. Lapselta tulee kysyä aina lupa kosketukseen ja hänellä on oikeus kieltäytyä hieronnasta.

Satuhieronta toimii myös lapsen kokemien ikävien asioiden ja erilaisten jännitysten purkamisessa ja auttaa lasta hallitsemaan sekä kiihtymystä että stressiä. (Suorsa 2016, 4 - 5.)

8.5 Taidelähtöinen toiminta

Leikki-ikäisellä lapsella tunteiden ilmaisu voi olla vielä sanallisesti vaikeaa. Lapsen suru voi esimerkiksi näkyä ainoastaan leikeissä tai hänen tekemissään piirustuksissa ja askartelutöissä. (Holmberg 2003, 73). Tunteita voi kriisitilanteen kohdatessa ilmaista piirtämällä. (Castren, Korte & Myllyrinne 2012, Ruishalme & Saaristo 2007, 55). Pääsy lapsen maailmaan saadaan usein helpoimmin mielikuvituksen kautta. Musiikilla on paljon vaikutusta ihmisen mielialaan ja se auttaa rentoutumaan. Musiikin avulla rentoutuminen lieventää stressitilaa sekä ahdistusta. (Erkkilä 2003, 29, 38).

Taidelähtöisiä menetelmiä, kuten esimerkiksi tanssia, näytelmiä, musiikkia tai kuvataidetta voidaan käyttää apuvälineinä varhaiskasvatuksessa kriisin käsittelyssä. Kuvataiteessa luodaan kuvia, joita voidaan käyttää kommunikoinnin, vuorovaikutuksen tai ilmaisun välineenä. Näissä tilanteissa on muistettava, että kaikki lapset eivät välitä taiteen luomisesta, jolloin tämä ei ehkä ole sopiva tapa sellaisille lapsille käydä vaikeita asioita läpi. Jos lapsi kuitenkin pitää taiteesta, tukee se hänen hyvinvointiaan ja lisää lapsen osallistuneisuutta. Lapsen taidelähtöinen toiminta auttaa aikuista näkemään maailmaa lapsen silmin. Lapsen kanssa voidaan piirtää tai luoda esimerkiksi erilaisia kuvia unelmista tai turvaa tuottavista asioista. (THL f2016; Ruokonen, Rusanen & Välimäki 2009, 3.)

Kuvataiteen tuottaminen yhdessä lapsen kanssa voi auttaa lasta havainnoimaan ja aistimaan. Lapsen mielikuvat syntyvät todellisessa elämässä tehtyjen havaintojen pohjalta ja kuvataide voi toimia apuvälineenä mielikuvituksen näkyväksi saamisessa. Vaikeissa elämäntilanteissa tai vaikeuksien kohdatessa lapsi tarvitsee tässä asiassa aikuisen apua ja innostamista, mutta ajatuksen ja teeman on lähdettävä lapsesta itsestään. Aikuinen voi kirjoittaa lapsen tarinoinnin pohjalta myös muistiin asioita, joita lapsi tuo esille taiteen tekemisen aikana ja näin lapsen oma ääni tulee paremmin kuuluviin yhdessä taideteoksen kanssa. (Ruokonen ym. 2009, 48 – 50.)

Taide voi olla vastavuoroista oppimista ja se voi auttaa lasta voimaantumaa ja jäsentämään lapsen maailmaa sekä kehittää lapsen itseilmaisua. Taiteen avulla voidaan saada lapsen aistit ja mielikuvitus liikkeelle ja voidaan saada esille myös esimerkiksi tuntemuksia tai kokemuksia symbolien avulla. (THL f2016.) Vaikeissa elämäntilanteissa ja tilanteissa, joihin lapsi ei itse pysty vaikuttamaan on tärkeää, että lapsi pystyy säilyttämään tunteen toivosta ja unelmista sekä siitä, että hän pystyy jotenkin vaikuttamaan omaan elämäänsä. Tämä on mahdollista taiteen avulla, jolloin lapsella säilyy tietty etäisyys käsiteltäviin tunteisiin ja asioihin tai niitä pystytään käymään läpi epäsuorasti. (THL g2016.)

Musiikin luomisen avuksi lapsille voi antaa erilaisia välineitä ja lapsia tulee kannustaa keksimään myös omia välineitä tai luomaan musiikkia, sillä sen avulla voidaan harjoitella itseilmaisua. Sama toimii myös esimerkiksi tanssin kanssa. Aikuinen voi jäljitellä tanssiliikkeitä lapsilta ja lapset voivat opettaa aikuiselle vastavuoroisesti tanssiliikkeitä. Molemmat osapuolet voivat myös jäljitellä toistensa liikkeitä tai he voivat keksiä yhdessä uusia liikkeitä. Näiden toimintojen avulla lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi luoden jotain uutta tähän maailmaan. (Ruokonen ym. 2009, 17, 28.)

9 KRIISSÄ ELÄVÄN LAPSEN PERHEEN TUKEMINEN JA OHJAAMINEN YKSILÖLLISESTI

9.1 Eettiset periaatteet ja työhyvinvointi ohjaavat toimintaa

Kriisitilanteessa nousee esille eettisiä kysymyksiä. Valtakunnallinen Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE) on julkaissut Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta – julkaisun. Sen mukaan lähtökohtana on aina asiakkaan etu. Tulee kunnioittaa asiakkaan ihmisarvoa, perusoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta. Sosiaali- ja terveysalan eettiseen perustaan kuuluu myös se, että siinä työskentelevien on kohdistettava erityishuomio herkästi haavoittuviin, kuten iäkkäisiin ja lapsiin. Toiminnassa tulee ottaa huomioon asiakkaan voimavarat, lähtökohdat ja arvot siten, että asiakkaalla on valinnanvapaus ja oikeus tehdä päätökset koskien omaa elämäänsä ja hyvinvointiaan. Varhaiskasvatuksessa kyse on ammattilaisten ja perheiden sekä ammattilaisten ja lasten välisestä eettisestä toiminnasta. (ETENE 2011, 5 - 8.)

Sosiaali- ja terveydenhoitoalalla tulee vastaan erilaisia eettisiä ongelmia ja lapsen tai lapsiperheen kriisi, voi aiheuttaa sellaisen. Varhaiskasvattajan on lähtökohtaisesti tuettava JHL:n eettisten periaatteiden mukaan lapsen kehitystä, hyvinvointia ja kasvua sekä toimittava niiden mahdollistamiseksi yhteistyössä perheiden kanssa. Perheet saavat kuitenkin itse päättää suurimmalta osin, minkälaista yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa tehdään. Kriisitilanteissa huolen puheeksi ottaminen voi aiheuttaa eettisen ongelman, mikäli esimerkiksi perhe näkee asian toisin. On tärkeää, että perhe saa riittävästi tietoa kriisistä ja sen vaikutuksesta lapsen hyvinvointiin, mutta perhe päättää tuen ja tiedon vastaanottamisesta ja heidän näkemyksiään tulee kunnioittaa. Mikäli ongelmat tai tilanne ylittää käytettävissä olevat voimavarat ja valtuudet, on tärkeää, että varhaiskasvattajat tiedostavat asian. Tällöin voidaan ottaa yhteyttä esimerkiksi paikkakunnan sosiaalityöntekijään. Myös laki määrittää

tilanteet, joissa täytyy viipymättä ottaa yhteyttä lastensuojeluun.

(Vainiopää 2015, 53; JHL 2015; ETENE 2011, 5 – 32.)

Eettisesti hyväksytyyn toimintaan ja työssä jaksamiseen vaikuttaa myös työyhteisön ilmapiiri ja työhyvinvoinnista huolehtiminen niin työntekijä- kuin esimies/johtajatasolla. Luotettava, arvostava, vuorovaikutuksellinen ja turvallinen työilmapiiri takaavat sen, että työntekijät voivat hyvin ja pystyvät tekemään tällaista tunnetyötä eikä hyvinvointi tai työkyky laske. Pitää muistaa, että moniongelmaiset perheet tarvitsevat moniammatillista taustatukea, eikä varhaiskasvattajien kuulu tai pidä huolehtia kaikesta vaan siirtää vastuuta lapsen ja perheiden hyvinvoinnista myös muille ammattiosajille yhteistyössä. (Koivunen 2009, 126 - 138.)

9.2 Vanhempien ja huoltajien rooli lapsen kriisissä

Lastensuojelulain mukaan vanhemmilla on ensisijaisesti vastuu huolehtia lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen mahdollistamisesta. Vanhempien tehtävä kriisitilanteessa on olla lapsen tukena ja turvana, kuunnella ja olla läsnä lapselle. Lasta ei pidä jättää yksin käsittelemään asiaa. Lapsi ei pysty käsittelemään asioita ja tunteita samalla tavalla kuin aikuinen, mikä vaatii vanhemmalta lapsen kriisin käsittelyssä ja siitä selviytymisessä suurta ymmärrystä lapsen tilannetta kohtaan. Kriisitilanteessa edes aikuiset eivät välttämättä selviydy siitä yksin, vaikka pystyvät käsittelemään tunteita ja asioita lapsia loogisemmin, vaan hyvin usein kriisitilanteiden käsitteleminen ja niistä selviytyminen vaatii ulkopuolista tukiverkkoa. Mikäli kriisitilanne ulottuu koko perheeseen, on syytä miettiä, tarvitseeko perhe ulkopuolista apua siitä selviytymiseen, jotta vanhempien voimavarat riittäisivät sekä omaan että lapsen kriisin läpi käymiseen ja siitä selviytymiseen. (THL b2016.)

9.3 Lapsen ja perheen voimavarojen tukeminen

Vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välinen yhteistyö on koko päivähoidon perusta. Yhteistyön tulee perustua toimivaan ja toista

kunnioittavaan vuorovaikutukseen. Toimivissa ja kunnioittavissa vanhempien ja hoitohenkilöstön välisissä vuorovaikutussuhteissa osataan madaltaa ammattimaista kynnystä ja ottaa huolet esille helposti ymmärrettävällä tavalla. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on parhaimmillaan kasvatuskumppanuutta, joka saa voimansa arvostavasta kohtaamisesta sekä yhdessä sovituista pelisäännöistä. (Järvinen 2009, 164 – 165.)

Myös varhaiskasvatuslaki velvoittaa, että varhaiskasvatuksen on tehtävä vanhempien tai huoltajien kanssa tiivistä yhteistyötä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Vanhemmat ja varhaiskasvatuksen ammattihenkilöt käyvät spontaaneja keskusteluja yksittäisen lapsen hyvinvoinnin lisäämisestä ja psyykkisen pahoinvoinnin vähentämisestä. Keskustelua tapahtuu erilaisten kehityskeskustelujen, esimerkiksi vasu-keskustelujen yhteydessä. (Mahkonen 2015, 149, 193). Jokaisella lapsella ja perheellä on omat voimavaransa, jotka auttavat kriisistä selviytymisessä. Vanhempien tulisi pyrkiä löytämään onnistumisen kokemuksia perheen arjesta ja etsiä yhteisiä mukavia hetkiä. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien ammattilaisten tulisi taas kyetä kuulemaan perheen toimivat puolet. Voimavarojen löytyminen ja näkyväksi tekeminen voi luoda uskoa parempaan tulevaisuuteen ja tuoda toivoa kriisistä selviytymiseen. Osallisuuden kokemukset lisäävät perheen yhteistä hyvinvointia. (Hakkarainen 2011, 47; Varhaiskasvatuslaki 36/1973, §7a.)

Kriisin kohdannutta perhettä tulee kannustaa jokapäiväisen elämän uudelleenrakentamisessa. Arjen sujuminen edesauttaa toipumista kriisistä. Muutos perheen elämäntilanteessa on mahdollista vain sen verran kuin perhe on halukas muuttumaan. Asiakasta tuetaan ratkaisussa, mutta perhe tekee itse lopullisen ratkaisunsa. Lapsia tulee kuulla kriisin kohdatessa, mutta vanhemmat tekevät kuitenkin päätökset hänen puolestaan. Joskus voi tulla tilanne, että perheen ulkopuoliset aikuiset puuttuvat tilanteeseen vastoin lapsen omien vanhempiensa tahtoa. Lapselle tulee kertoa, ettei vanhemmillakaan ole hätää ja myös häntä

autetaan asiassa. Vanhemmille voidaan antaa positiivista palautetta ja kiitosta siitä, miten hyvin he ovat jaksaneet vaikeassa tilanteessa. Perheen ratkaisut kuuluvat perheelle itselleen ja heidän asioiden ratkaisuihin ei tule ottaa kantaa. Työntekijän on hyvä muistaa perustehtävänsä sekä oma roolinsa. Lähtökohtana on vanhempien tukeminen lasten kasvattajina. Jos vanhemmat kokevat tarvitsevansa enemmän tukea ja apua tilanteessa, heitä voidaan ohjata ottamaan yhteyttä tahoihin, jotka apua tarjoavat ja antaa heille auttamistahojen yhteystietoja. (Mansikkala & Tanner 2015)

Suurin osa traumaattisen kriisin kohdanneista ihmisistä selviytyy tapahtumasta läheistensä ja ystäviensä tuella. Ulkopuoliseen apuun tulee kuitenkin turvautua, jos oireet eivät häviä tai pahenevat. Kriisin kokeneet eivät välttämättä itse huomaa tarvitsevansa apua ja sen takia muiden tulisi kertoa heille tukimuodoista. Kriisin kohdanneille on tarjottava apua myös siinä tilanteessa, jos he itse nostavat esille asioita, joihin kaipaavat apua. Kriisitilanteissa saa apua terveyskeskuksesta, jostakin muusta päivystävästä yksiköstä, Sosiaali- ja terveysviranomaisten yhteisestä kriisipalvelusta, perheneuvolasta, mielenterveystoimistosta, eri kirkoista ja monista yksityisistä järjestöistä. On olemassa myös auttavia puhelimia, joihin soittamalla saa apua. (Castren, Korte & Myllyrinne 2012.)

9.4 Puheeksiottomenetelmät

Lapsella on Lastensuojelulain mukaan oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Huoli tulee ottaa puheeksi vanhempien kanssa heti, kun työntekijälle tai työntekijöille herää huoli lapsesta tai perheestä. Ennen puheeksi ottoa olisi hyvä pohtia kuinka voisi esittää huolen niin, että vanhemmat eivät koe sitä moitteeksi tai syytteeksi. Työyhteisön jäsenien kanssa voi keskustella asiasta yhdessä ja keksiä keinoja perheen kanssa keskusteluun. Asiasta kannattaa myös keskustella kollegoiden kanssa, jotta asiaan saa uutta näkökulmaa ja muiden kokemuksia lapsen, tai perheen olemuksesta tai asioista. Voi olla, että huoli on herännyt vain yhdelle hoitajalle, tai vaihtoehtoisesti myös muut ovat kiinnittäneet asiaan

huomiota. Siinä vaiheessa, kun tuntuu, että on löytynyt rakentava ja kunnioittava lähestymistapa asiaan, asian voi ottaa puheeksi perheen kanssa. Keskustelutilanteessa tulee olla kunnioittava, joustava ja olla läsnä tilanteessa. Jos kuitenkin epäilee perheen sisäistä väkivaltaa tai lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, tulee Lastensuojelulain 25 §:n mukaan ottaa yhteys heti poliisiin. (Varhaisen puuttumisen käsikirja 2012, 3; Lastensuojelulaki 407/2007, § 25.)

Keskustelutilanteiden tueksi Stakesin tuottamana ja Esa Erikssonin sekä Tom Erik Arnkil:n (2012) kirjoittamana on kehitetty kysymyksiä, joita voi pohtia ja hyödyntää puheeksiottotilanteissa ja sen jälkeen kaikenlaisissa lasten ja nuorten hyvinvointiin koskevilla huolilla. Kun huoli lapsesta ja/tai hänen perheestään on herännyt, on hyvä miettiä seuraavia kysymyksiä:

1. Mistä olet huolissasi lapsen tilanteessa?
2. Mitä voi tapahtua, jos et ota huolta puheeksi?
3. Kuinka suuri huolesi on?

Ennen puheeksiottotilannetta voi miettiä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Missä asioissa lapsen huoltajat kokevat saavansa sinulta tukea?
2. Onko asioita, joissa he voivat kokea sinut uhkaavaksi?
3. Mitä voimavaroja lapsen tilanteessa näet ja mitä niistä voisit kertoa huoltajille?
4. Mitä sinä ja huoltajat voisitte tehdä yhdessä/erikseen lapsen tilanteen parantamiseksi?
5. Miten otat huolesi ja yhteiset toiveesi esille?
6. Ennakoi, mitä puheeksiottotilanteessa tapahtuu.
7. Ennakoi, mihin puheeksiottaminen voi johtaa lähitulevaisuudessa.
8. Mieti milloin ja missä voit ottaa huolen puheeksi.

Puheeksioton jälkeen on hyvä pohtia seuraavia kysymyksiä:

1. Kuinka toteutit puheeksi ottamisen?
2. Mitkä olivat tunnelmasi ennen puheeksiottoa, sen aikana ja sen jälkeen?
3. Koitko jotain yllättävää ja tapahtuiko puheeksiottotilanne niin kuin ennakoit?

4. Miltä toiminta lapsen tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää?
5. Mitä aiot vielä tehdä huolesi vähentämiseksi? (Arnkil & Eriksson a2012, 12.)

Huolen puheeksiottoa varten on kehitetty ennakointilomake*, joka toimii työntekijän apuna tilanteessa, jossa hän on huolissaan lapsen/perheen tilanteesta, eikä hän ole vielä ottanut asiaa puheeksi perheen kanssa. Lomake on kolmeosainen; ensimmäinen osa on tarkoitettu tilanteeseen, jossa suunnitellaan puheeksioton esille ottamisen ajankohdan valitsemista, toinen osa on tarkoitettu tilanteeseen, kun olet juuri valmistautumassa tapaamiseen ja kolmas osa on tarkoitettu käytettäväksi heti tapaamisen jälkeen. (Varhaisen puuttumisen käsikirja 2012, 14; Arnkil & Eriksson b2012.)

Huoli tulee ottaa myös lapsen kanssa puheeksi. Lapselle tulee antaa aikaa ja tilaa kertoa asiasta ja tuntemuksistaan. Lapselle tulee antaa aikaa ja tilaa kertoa asiasta ja tuntemuksistaan. Lapsen reaktioita tulee kunnioittaa ja hyväksyä, vaikka ne tuntuisivat oudoilta. Lapsi ei osaa kertoa samalla tavalla huolistaan kuin aikuiset. Lapsen tuntemuksiin tulee suhtautua ymmärtävästi ja mahdollisiin kysymyksiin tulee vastata kärsivällisesti, eikä lapsen ajatuksia ja tunteita saa vähätellä. Lasta tulee ennen kaikkea kuunnella ja olla hänelle turvallisuutta antava aikuinen ihminen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto h2016.)

* Liite 1: Huolen puheeksioton ennakointilomake. Osat 1-3.

10 TOTEUTUSSUUNNITELMA, SWOT –ANALYYSI JA RAPORTOINTI

10.1 Opinnäytetyön suunnittelu ja aloitus

Opinnäytetyötä alettiin suunnitella vuoden 2015 loppupuolella. Opinnäytetyön aihe selvisi joulukuussa 2015, kun päiväkotin Pulinasta toivottiin lisää tietoa ja materiaalia kriisin kohdanneiden lasten hoitotyöstä. Opinnäytetyön tekoa varten jaettiin One Drive-tiedosto tekijöiden kesken. Etuna jaettavassa tiedostossa oli se, että opinnäytetyötä oli mahdollista muokata heti alusta lähtien juuri silloin, kun siihen oli aikaa. Alussa koettiin vaikeuksia työssä vauhtiin pääsyssä ja erityisesti aiheen rajaaminen koettiin haasteelliseksi laajan aiheen vuoksi. Aiheen rajaamisessa auttoivat sekä päiväkodin yhteyshenkilö, että opinnäytetyön ohjaava opettaja. Opinnäytetyön suunnitelmaa sekä varsinaista opinnäytetyötä tehtiin yhteistyössä ohjaavan opettajan, työn tekijöiden ja toimeksiantajan välillä joustavasti. Yhteyttä pidettiin sähköpostitse ja tapaamisilla.

10.2 SWOT-analyysi

SWOT-analyysi on nelikenttäanalyysi, jonka tarkoituksena on projektin kehittämistilanteen ja sidosryhmien toteutuvien vahvuuksien tarkastelu, ongelmien ja heikkouksien sekä toimintaympäristön ja tulevaisuuden tarjoamien mahdollisuuksien ja uhkien tarkastelu. (Silfverberg 2007, 15.) Seuraavassa esitellään SWOT-analyysi tästä opinnäytetyöstä.

VAHVUUDET: Yhteistyö päiväkodin erityislastentarhanopettajan kanssa, jolla on vahva osaaminen aiheesta ammattinsa ansiosta. Opinnäytetyön aihealue on tärkeä ja ajankohtainen, koska kriisit koskettavat useiden kymmenien tuhansien lapsien jokapäiväistä arkea. Vahvuutena pidetään myös opinnäytetyön tekijöiden oma kiinnostus aiheeseen.

HEIKKOUEDET: Opinnäytetyön tekijöiden perheellisyys, joka vaikeuttaa yhteisen ajan löytymistä opinnäytetyön teossa.

MAHDOLLISUUDET: Mahdollisuutena on omien tietojen ja päiväkodin varhaiskasvattajien tietojen lisääntyminen aiheesta. Lisäksi mahdollisuutena koetaan koulutusillan ja sähköisen ohjeen ansiosta varhaiskasvattajien hoidon varmuuden lisääntyminen kriisin kohdanneen lapsen hoitotyössä.

UHAT: Uhkina pidetään aikataulutuksen epäonnistuminen ja aiheen rajauksen epäonnistuminen.

10.3 Aikataulu

Työtä suunniteltaessa päätettiin, että opinnäytetyö saadaan valmiiksi vuoden 2016 aikana ja työlle varataan riittävästi aikaa. Aikataulu laadittiin seuraavanlaisesti:

- Marraskuu 2015: Ilmoittautuminen opinnäytetyöprojektiin:
- Tammikuu 2016: ohjaavan opettajan tapaaminen ja opinnäytetyö suunnitelman aloittaminen
- Helmikuu 2016: toimeksiantajan tapaaminen
- Helmikuu-toukokuu 2016: opinnäytetyösuunnitelman työstämistä
- Toukokuu 2016: opinnäytetyön suunnitelmaseminaari
- Kesäkuu-marraskuu 2016: Varsinaisen opinnäytetyön työstämistä
- Marraskuu 2016: Kypsyyskoe ja opinnäytetyön julkaisuseminaari

10.4 Tietoperusta ja sen luotettavuus

Tiedonhakuja tehtiin vuoden 2015 lopusta opinnäytetyön valmistumiseen asti. Hakuja tehtiin Google Scholarin, Terveyskirjaston, Cinahl Ebcscn, Melindan, Terveysportin ja Medicin kautta. Hakusanoina käytettiin lapset ja kriisi, kaltoinkohtelu, varhainen puuttuminen, mielenterveystyö, lasten mielenterveysongelmat ja varhainen vuorovaikutus. Haut rajattiin niin, että yli 10 vuotta vanhaa tietoa ei käsitelty pääsääntöisesti. Käytimme kuitenkin joitakin yli 10 vuotta vanhoja lähteitä, koska niissä kerrottavista asioista ei

löytynyt uudempaa luotettavaa ja tutkittua tietoa, mutta samantapainen tieto toistui useammassa vanhemmassa lähteessä.

10.5 Budjetti ja resurssit

Opinnäytetyölle ei laadittu budjettia, sillä se ei vaatinut erityisiä kustannuksia. Opinnäytetyössä pieniä omakustanteisia kustannuksia tuli esimerkiksi tulostamisesta ja bensakuluista. Opinnäytetyön oli tarkoitus olla valmiina marraskuussa 2016, joten aikaa oli suhteellisen paljon. Molemmilla opinnäytetyön tekijöillä oli kuitenkin koko opinnäytetyön kirjoittamisen ajan työharjoitteluja sekä muita opintoja samaan aikaan ja se asetti haasteita ajan löytymiselle. Varsinkin yhteisen ajan löytäminen oli vaikeaa, mutta jaettavan onedrive-tiedoston avulla opinnäytetyötä oli mahdollista muokata silloin, kun sille oli hyvä hetki ilman yhteistapaamista. Opinnäytetyön tekijät suunnittelivat ja keskustelivat työstä aktiivisesti myös sosiaalisen median avulla.

10.6 Opinnäytetyön seminaarit

Opinnäytetyön suunnitelmaseminaari pidettiin toimeksiantajan tiloissa, kesäkuussa 2016. Tilaisuus koettiin hyödylliseksi, koska työstettävä aihe kohdentui suoraan opinnäytetyöhankkeen työelämän yhteyshenkilöille. Seminaarissa saatiin lisää ideoita ja tietoa opinnäytetyössä esille haluttaviin aiheisiin sekä rajausehdotuksia. Suunnitelmaseminaarissa keskusteltiin yhdessä reflektoiden ja keskustellen suunnitelmasta ja toimeksiantaja teki omia ehdotuksia varhaiskasvattajien näkökulmasta.

Opinnäytetyön julkaisuseminaari pidetään myös toimeksiantajan tiloissa. Tällöin suunnitelmana on käydä keskustellen läpi tuotosta, eli sähköistä opasta päiväkodille, ja keskustella aiheesta varhaiskasvattajien, opinnäytetyön tekijöiden, opponijien ja ohjaavan opettajan kesken. Julkaisuseminariin toivotaan osallistuvan mahdollisimman monta varhaiskasvattajaa päiväkodilta, jolloin opinnäytetyön aihe tulee suoraan tutuksi kohteelle. Opinnäytetyön kirjallinen versio annetaan päiväkodille

luettavaksi, mutta sitä ei käydä läpi julkaisuseminaarissa.

Julkaisuseminaarissa käytetään esittelyn tukena tulostettua mallia sähköisestä oppaasta ja power point esitystä.

10.6.1 Tuotos

Hyvän sähköisen oppaan tuottaminen alkaa pohdinnalla siitä, kenelle ohje on suunnattu. On hyvä myös miettiä etukäteen mitä eri asioita tulisi ottaa huomioon tietylle ryhmälle suunnatun oppaan laatimisessa. Hyvän ohjeen tunnusmerkkinä on sen puhuttelevuus ja heti ensimmäisestä virkkeestä lähtien tulisi tulla selväksi, mistä aiheesta opas kertoo. (Torkkola, Heikkinen & Tiainen 2002, 36.)

Oppaan sisällön tulee olla ajantasainen sekä tarkasti määritelty. Ohjeen sisällön tulisi vastata kysymyksiin "mitä?", "miksi?", "milloin?" ja "missä?". (Kyngäs, Kääriäinen, Poskiparta, Johansson, Hirvonen & Renfors 2007, 126.) On hyvä aloittaa opas merkityksellisimmistä asioista ja lopuksi kerrotaan vähäpätöisimmät asiat. Sisällön jäsentämistä auttavat selkeyttävät ja keventävät otsikot. Oppaan lauseiden ja virkkeiden tulisi olla kertalukemalla ymmärrettäviä ja selkeitä. Virkkeet eivät saisi olla liian pitkiä tai monimutkaisia. Toisaalta myös liian lyhyet virkkeet voivat tehdä tekstistä epäselvän. Oppaan ohjeet tulisi muistaa aina myös perustella. Kieliasun tulee olla myös kunnossa, koska kirjoitusvirheellinen teksti vaikeuttaa asian sisäistämistä ja ymmärtämistä sekä voi aiheuttaa ärtymystä lukijassa. Kirjoitusvirheet saavat lukijan myös epäilemään kirjoittajan ammattipätevyyttä ja muita taitoja. (Hyvärinen 2005.)

Tämän opinnäytetyön tuotoksesta eli sähköisestä oppaasta*, pyrittiin tekemään tarpeeksi kattava ja siihen haluttiin saada poimittua opinnäytetyöstä kaikki tärkeimmät asiat, joita voidaan hyödyntää kriisin kokeneen lapsen hoidossa ja tukemisessa. Kaikki oppaassa esille tulevat ohjeet on pyritty perustelemaan. Oppaaseen laitettiin väliotsikoita, jotka selkeyttävät tekstin lukua sekä parantavat oppaan ulkoasua. Muutama

kuva oppaassa tekee ulkoasusta mielenkiintoisemman, mutta kuvia ei ole kuitenkaan laitettu liikaa, jolloin oppaan arvokkuus säilyy.

Kieliasultaan oppaasta on pyritty tekemään virheetön. Oppaaseen laitettiin luettelo yhteystiedoista, joita voi antaa tarvittaessa kriisin kohdanneelle perheelle ja lopuksi laitettiin linkkejä hyödyllisille nettisivuille, joista voi myös saada apua kriisitilanteissa. Oppaaseen laitettiin myös liitteeksi huolen puheeksioton ennakointilomake, Suomen mielenterveysseuran tunnekorttien ideapankki -liite sekä selviytyjän purjeet työväline -liite. Näistä liitteistä toivotaan olevan apua päiväkodin henkilökunnalle.

Opasta suunniteltiin yhteistyössä toimeksiantajan kanssa.

Yhteistyöhenkilön kanssa keskusteltiin päiväkodin toiveista ja tarpeista koskien oppaan tekoa. Yhteyshenkilö tavattiin useita kertoja opinnäytetyön teon aikana. Tuotoksesta tuli 28-sivuinen A-4-kokoinen opas, jota voi lukea joko sähköisenä tai sen voi myös halutessaan tulostaa paperiseksi versioksi. Oppaan loppuosassa on hyödyllisiä yhteystietoja ja nettisivustojen linkkejä tulostettavaksi perheille kriisin käsittelemisen tueksi. Oppaassa käytetyt kuvat ovat tekijöiden omia. Tietoa etsittiin monista luotettavista lähteistä ja opinnäytetyöstä myös kerättiin tärkeimmät kohdat siihen mukaan. Oppaan valmistuttua se lähetettiin päiväkodille tarkistettavaksi.

Päiväkodin henkilökunta luki oppaan ja lähetti sen jälkeen sähköpostilla muutaman korjausehdotuksen oppaan tekstin selkeyttämiseksi. Opas korjattiin heidän toiveidensa mukaiseksi. Henkilökunta ehdotti, että oppaan sisällysluettelo sekä tekstit numeroitaisiin samalla tavalla kuin opinnäytetyössä on tehty, jotta tekstistä olisi helpompi löytää tekstit, joita sillä hetkellä etsii. Opas on erittäin laaja tietopaketti opinnäytetyön aiheesta, mutta yhteistyötaho koki oppaan laajuuden hyväksi ja siksi opasta ei alettu lyhentämään.

**Liite 2. Sähköinen opas.*

10.6.2 Koulutusillan toteuttaminen ja luennon laatiminen

Järjestimme koulutusillan sähköisen oppaan asioista ja esittelemme oppaan Vilinätalojen varhaiskasvatushenkilökunnalle marraskuun alussa 2016 Pulina päiväkodin tiloissa. Tilaisuuteen tuli hoitajia jokaisesta Vilinätalojen päiväkodista. Koulutusiltaa varten laadittiin Power Point-esitys, joka antoi tukea aiheen esittelyyn ja selkeytti luennon rakennetta. Etukäteen oli laadittu muutamia kysymyksiä, jotka toimivat keskustelun aloittamisen apuna. Koulutusillan aikana syntyi hyvää keskustelua kaikkien koulutusiltaan osallistuvien kesken opinnäytetyön aiheen pohjalta

Hautsalo (2007) kirjoittaa, että ennen esityksen pitämistä tulee huomioida muutamia käytännön asioita. Esitystilan koko, sijainti ja laitteisto olisi tärkeää selvittää ennen esitystä, jotta esitys sujuisi mahdollisimman sujuvasti. Esitystä kannattaa myös harjoitella etukäteen, koska se parantaa lopputulosta. Tulisi miettiä yleisölle sopiva esitystapa ja pyrkiä saamaan yleisö motivoitumaan kuuntelemisesta ja osallistamaan heitä esitykseen. Aloituksessa esiintyjä herättää yleisön mielenkiinnon pohjustamalla aihetta. Tärkeintä on kuitenkin esityksen sisältö. Sisällössä tulisi olla vain olennaiset asiat, koska kuulijat pystyvät ottamaan vastaan vain rajallisen määrän ohjeita kerrallaan. Esityksen sisältö tulisi olla sujuva ja johdonmukainen. Hyvä ja ytimekäs lopetus on kertausta ja yhteenvetoa itse pääsisällöstä. Diojen määrä suhteessa esityksen pituuteen on oltava sopiva ja jokaisen dian esittämiseen tulee olla aikaa tarpeeksi. Samaan diaan ei tule mahduttaa liikaa asiaa. Kuvien, tehosteiden ja värien hillitty käyttö on tärkeää, jotta ne eivät vie liikaa huomiota itse sisällöstä. Esityksen aikana katsekontakti kuulijoihin on tärkeää. (Hautsalo 2007, 32 - 33.)

11 POHDINTA

11.1 Eettisyys ja luotettavuus

Toiminnallinen opinnäytetyö tulee tehdä tutkivalla otteella, vaikka työstä ei tehdäkään tutkimuksellista. Teoreettisen viitekehyksen tulee liittyä aihetta käsittelevään alan kirjallisuuteen. Toiminnallisen opinnäytetyön päätavoite on saavuttaa opinnäytetyölle asetetut tavoitteet. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154, 158.)

Opinnäytetöissä on noudatettava eettisiä periaatteita ja eettisyydelle on asetettu tiettyjä arvoja. Näitä arvoja ovat esimerkiksi asiantuntemus, vastuullisuus, luotettavuus, rehellinen tulosten kertominen, kriittinen ajattelu sekä menetelmävalinnat. Eettisyyttä pohdittaessa oheisten asioiden lisäksi tulee ottaa huomioon myös aiheen valinta, rajaus, aineiston kokoaminen ja sen käsittely. Opinnäytetyön tekijän on kannettava täysi vastuu työstään. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2012.)

Tätä opinnäytetyötä eettisestä näkökulmasta katsottuna työn suunnittelu, toteutus ja arviointi on toteutettu toimeksiantajan antamilla ehdoilla ja jokaista vaihetta on pohdittu monesta eri näkökulmasta. Työn aihe on eettisesti ajateltuna rankka ja aiheesta löytyy monta eri mielipidettä. Teoriatieto on pyritty kirjoittamaan teoriapohjan yhtäläisyyksien pohjalta, jotta tieto olisi mahdollisimman objektiivista, transparenttista ja eettisesti hyväksyttyä. Työntekijöiden omat näkemykset, kokemukset ja tuntemukset ovat olleet sivussa työtä tehdessä, jotta tieto perustuisi jo olemassa olevaan pohjaan ja olisi luotettavaa sekä eettisesti hyväksyttyä.

Tiedonhankintavaiheessa tietolähteet rajattiin siten, että käytettiin mahdollisimman tuoretta ja tutkittua tietoa ja enintään 10 vuotta vanhoja lähteitä. Muutama tietolähde on yli 10 vuotta vanha. Otimme nämä lähteet mukaan opinnäytetyöhön, koska niissä kerrottavista asioista ei löytynyt uudempaa luotettavaa ja tutkittua tietoa. Kirjallisuuden lisäksi käytettiin lisäksi tietolähteinä Internetistä löytyviä artikkeleita, luotettavia verkkosivustoja sekä väitöskirjoja ja Pro gradu-tutkielmia. Tuomen &

Sarajärven (2009) mukaan lähdekirjallisuutta käytettäessä on tehtävä asianmukaiset lähdemerkinnät toisten tekijöiden tekemiä töitä kunnioittaen. Työ tulee tehdä rehellisesti sekä välttämättä tutkimusvilppiä ja piittaamattomuutta koko työskentelyn ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132 – 133.)

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu perehtyminen lähteiden oikeellisuuteen sekä viittaustekniikkaan. Lähteen iän, alkuperän, riittävyden ja luotettavuuden arviointi kuuluu lähdekritiikkiin.

(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2003; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 113 – 114.) Opinnäytetyö kirjoitettiin Lahden ammattikorkeakoulun kirjallisten raportointiohjeiden mukaan. Tekstissä pyrittiin käyttämään asiatekstiä ja hyvää suomen kieltä. Lähdemerkinnät tehtiin ja lähteisiin viitattiin asianmukaisesti, eikä tekstiä plagioitu.

11.2 Tuotoksen hyödynnettävyys

Opinnäytetyön tuloksista toivotaan olevan hyötyä päiväkodille. Työtä voidaan pienellä muokkaamisella hyödyntää myös muissa Vilinä-talojen päiväkodeissa ja tarvittaessa myös muissa Päijät-Hämeen alueen päiväkodeissa. Työ on muokattavissa myös kouluikäisten lasten kehitystasoon ja tätä kautta se on mahdollisesti jalkautettavissa myös ala-asteille.

11.3 Tavoitteiden toteutuminen

Tämän opinnäytetyön kaikkien tavoitteiden toteutumista on mahdotonta arvioida työn valmistumisen aikana. Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja tärkeä, sillä ketään ei ole luotu maailmaan pärjäämään yksinään ja ihmisten olisi hyvä oppia tukemaan toisiaan arkielämässä. Elämässä on eri vaiheita. Toiset vaiheet kuuluvat elämään ja ovat tiedostettuja, toiset taas tiedostamattomia ja yllättäviä ja ne voivat olla joko hienoja tai hankalia asioita. Lapset tulevat olemaan osa elämää ja on tärkeää, että jokainen vastuullinen aikuinen ottaa tämän huomioon. Aikuisten tulisi

ymmärtää, miten omalla toiminnalla jokapäiväisessä elämässä voi tukea ja auttaa lasta sekä kannustaa häntä kaikessa.

Työn tarkoitus voidaan saavuttaa vasta päiväkodin hoitajien saadessa tietoa aiheesta koulutusillan ja sähköisen oppaan avulla. Lisäksi työn tavoitteet saavutetaan silloin, jos päiväkodin hoitajat saavat tästä työstä apua käytännössä lapsen kriisinhoitotyössä sekä vanhempien tukemisessa. Tavoitteiden toteutuminen ei välttämättä tule opinnäytetyön tekijöiden tietoon ehkä koskaan, mutta niitä voidaan tarkastella oletuksellisesti kahdesta näkökulmasta: Tiedon tuomisesta kriisin kohdanneen lapsen hoitotyöhön varhaiskasvatuksessa - sekä sähköisen oppaan valmistumisesta varhaiskasvattajien työn tueksi vastaten heidän tarpeitaan.

Näiden näkökulmien perusteella sekä opas että PowerPoint-esitys sisältävät ajankohtaista ja tutkimuksellista tietoa hoitokeinoista. Kaikkia keinoja, apuvälineitä ja tietoa ei ole voitu laittaa tähän työhön, power point esitykseen tai oppaaseen. Tämä on kuitenkin tiedostettu jo heti työn suunnitteluvaiheessa ja työ on toteutettu tämän tiedon pohjalta. Myös päiväkodin tarpeita vastaava sähköinen opas valmistui, joten tämä tavoite toteutui.

Oman osaamisen kehittyminen lasten kriisinhoitotyössä tavoite on toteutunut. Opinnäytetyön tekijät ovat oppineet tätä työtä tehdessään valtavasti uutta lapsen psyykkisestä kehityksestä ja toiminnasta kriisitilanteissa ja sen jälkeen. Erilaiset hoitokeinot kriisin kohdanneen lapsen hoitotyössä ovat myös tulleet tutuiksi ja ovat tekijöiden käytettävissä niin yksityiselämässä kuin hoitotyön ammattilaisina, sillä se on omalta osaltaan tukenut ammattiin kasvussa erittäin tärkeän asian parissa.

11.4 Prosessin arviointi

Tässä kappaleessa arvioidaan opinnäytetyön teon alussa laaditun SWOT-analyysin toteutumista. Vahvuutena nähtiin yhteistyö työelämän yhteishenkilön kanssa. Tämä toimikin vahvuutena koko työnteon ajan ja yhteistyö sujui erinomaisesti. Opinnäytetyön aiheen kiinnostavuus lisäsi paljon työmotivaatiota ja teki tiedonhausta mukavaa ja mielenkiintoista.

Heikkoudeksi arvioitiin opinnäytetyön tekijöiden perheellisyys, minkä arvioitiin haittaavan yhteisen ajan löytymistä. Yhteistä aikaa olikin varsin vähän, mutta opinnäytetyö oli jaettu Onedrive-tiedostona, minkä ansiosta oli mahdollista tehdä työtä samaan aikaan. Puhelimen eri sovellusten välityksellä kommunikointi sujui erittäin hyvin tekijöiden välillä.

Mahdollisuuksina nähtiin tiedon lisääminen ja keskustelun herättäminen varhaiskasvattajien keskuudessa. Näiden mahdollisuuksien lisääntyminen jää vain varhaiskasvattajien tietoisuuteen, eikä välttämättä tule opinnäytetyön tekijöiden tietoon. Aikataulussa pysyminen ja aiheen riittävän rajauksen onnistuminen määriteltiin uhiksi. Aikataulutus onnistui suunnitellusti. Aiheen rajaus tuotti aluksi isoja ongelmia, koska aihe on niin laaja ja vasta opinnäytetyön tekemisen loppuvaiheessa saimme rajauksen tehtyä haluamallamme tavalla.

11.5 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tekemisen jälkeen on päästy siihen johtopäätökseen, että lasten kriisi ja sen käsittely on aiheena liian vähän käsitelty, vaikka se on erittäin tärkeä. Tutkimuksia aiheesta löytyi vain vähän. Tietoa lapsen kriisistä pitäisi saada osaksi hoitotyön koulutusohjelmaa. Konkreettisesti tietoa pitäisi saada myös lasten omaan elinympäristöön sekä muualle sosiaali- ja terveydenhoitoalan yksiköihin. Vanhemmat tulisi saada tietoiseksi lasten kriisien aiheuttajista ja auttamismenetelmistä. Tietoisuuden lisäämisellä voitaisiin välttää mielenterveysongelmien puhkeamista lapsen tultua aikuisuuden ikään. Kriisien ennaltaehkäisyn apuna toimisi varmasti vanhemmille pidettävät tilaisuudet, jossa

kerrotaisiin näistä asioista. Vanhemmille voitaisiin lisäksi jakaa enemmän kirjallista materiaalia aiheesta.

Varhaiskasvatuksen ja lapsen vanhempien yhteistyö eli kasvatuskumppanuus on erittäin tärkeää lapsen hoidossa. Yhteisvoimin lasta voidaan tukea niin hyvissä kuin vaikeimmissakin asioissa. Kriisitilanteissa vanhemmat voivat olla hyvin väsyneitä tilanteeseen ja varhaiskasvatushenkilökunnan tulee tukea koko perhettä. Keskeisten tukien ja auttamismenetelmien tulee myös olla tuttuja varhaiskasvatuksen henkilökunnalle.

LÄHTEET

- Anttila, N., Huurre, T., Malin, M. & Santalahti, P. 2016. Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen. Artikkel. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 8.4.2016]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130003/URN_ISBN_978-952-302-613-1.pdf?sequence=1
- Castren, M., Korte, H. & Myllyrinne, K. 2012. Kriisiapu. Ensiapuopas. Kustannus Oy Duodecim [viitattu 19.4.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=spr00016
- Centria ammattikorkeakoulu. 2012. Opinnäytetyö ja kirjoitusohjeet. Centria ammattikorkeakoulu. Kokkola [viitattu 22.10.2016]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/57478/opinnaytetyo_ohjeistus.pdf?sequence=1
- Department of Human Services 2012. Child development and trauma specialist practice resource: 3 – 5 years [viitattu 14.10.2016]. Saatavissa: http://www.dhs.vic.gov.au/data/assets/pdf_file/0011/586181/child-development-trauma-3-5years-2012.pdf
- Eriksson E. & Arnkil, T. a2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Tampere: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1
- Eriksson, E.& Arnkil, T. b2012. Huolen puheeksioton ennakointilomake. Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät. Stakes [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa: <http://portaali.suupohja.fi/tiedostot/Puheeksiottolomake.pdf>
- Erkkilä, J. 2003. Musiikkiterapian mahdollisuudet lapsen surussa. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS. Tuotanto Oy
- ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa: <http://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisu+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfcdce9841>
- Haastattelu erityislastentarhanopettaja Hilikka Vaherkoski, 8.6.2016 klo 13:30 Päiväkoti Pulina.
- Hakkarainen, P. 2011. Lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia lastenpsykiatrisen kriisi-lyhythoitajakson aikana. Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu 25.7.2016]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37068/URN_NBN_fi_jyu-2011121211788.pdf?sequence=4

Hammarlund, C. 2010. Kriisikeskustelu. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Happo, I. 2006. Varhaiskasvattajan asiantuntijuus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Hastrup, A., Hietanen-Pelkola, M., Jahnukainen, J. & Pelkonen, M. 2011. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste – kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104345/THL_RAP2013_003_verkko.pdf?sequence=1

Hauta, T. 2014. Mä juttelen mun kavereille mun vanhempien avioerosta. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. [viitattu 10.2.2016]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96514/GRADU-1418987671.pdf?sequence=1>

Hautsalo, H. 2007. Esitysgrafiikan pikaopas- Power point 2007. WSOY pro/Docendo-tuotteet. Jyväskylä.

Hermanson, E. 2012. Vanhempien sairaudet, kuolema ja lapsen suru. Artikkelit. Terveyskirjasto Duodecim [viitattu 8.4.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00812

Hoitotyön suositus. 2008. Lasten kaltoinkohtelu. Hoitotyön tutkimussäätiö ja suositustyöryhmä. Tampereen yliopisto [viitattu 8.2.2016]. Saatavissa: http://www.hotus.fi/system/files/tiedostot/Lasten%20kaltoinkohtelu,%20koko%20suositus_0.pdf

Hollolan varhaiskasvatussuunnitelma. 2014. Hollolan kunta [viitattu 25.7.2016]. Saatavissa: <https://peda.net/hollolakarkola/varhaiskasvatus/hv/hv2:file/download/44adc60e7b188c9be3b78e8f5bd84c50e25421e/VASU%202014.pdf>

Holmberg, T. 2003. Leikkiin on kirjoitettu lapsen surun sanat. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki. SMS. Tuotanto Oy

Huttunen, M. a2015. Mielenterveyden häiriöt. Artikkelit. Terveyskirjasto Duodecim. Helsinki. [viitattu 8.2.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lam00002

Huttunen, M. b2015. Traumaperäinen stressihäiriö. Artikkelit. Terveyskirjasto. Duodecim. Helsinki [viitattu 14.10.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00526

Hyvärinen, R. 2005. Millainen on toimiva potilasohje? Hyvä kieliasu varmistaa sanoman perillemenon. Duodecim [viitattu 13.8.2016].

Saatavissa:

http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&Article_WAR_DL6_Articleportlet_hakusana=Millainen+on+toimiva&Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_frompage=haku&Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&Article_WAR_DL6_Articleportlet_unnus=duo95167

Inkilä, J. 2015. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere [viitattu 8.2.2016]. Saatavissa:

<https://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/98212/978-951-44-9981-4.pdf?sequence=1>

JHL 2015. JHL:n varhaiskasvatuksen eettiset periaatteet. Julkisten ja hyvinvointialojen liitto [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa:

http://www.jhl.fi/portal/fi/tyoelama/ammattialatoiminta/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen_eettiset_periaatteet/

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Karttunen, S. 2015. Perheen ongelmiin puuttumisen mahdollisuudet ja rajat päiväkodin työntekijöiden kertomana. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 15.3.2016]. Saatavissa:

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97218/GRADU-1432888882.pdf?sequence=1>

Kaukoluoto, E. 2010. Onko varhaisen tuen päiväkotikiukaan mahdollinen?. Väitöskirja. Käyttäytymistieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto [viitattu 15.3.2016]. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19878/onkovarh.pdf?sequence=1>

Kauppinen, A. 2003. Äkillinen kuolema ja kriisiapu. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS. Tuotanto Oy

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen [viitattu 6.10.2016]. Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/cfefa22226fc4e56e28a0fe1cf60630b/1475749475/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito –Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: Bookwell Oy.

Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Renfors, T. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy

Kyrölämpi-Kylmänen, T. 2016. Arki lapsen kokemana. Tutkimusjulkaisu. Jyväskylän yliopisto [viitattu 8.4.2016]. Saatavissa: <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/lanka/lapsuudentutkimuksen-verkosto/julkaisut/arki-lapsen-kokemana>

Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/ 'neuvo-projekti. Hakapaino. Helsinki.

Lahtinen, S. 2007. Päiväkotihoidon laatu lasten subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Jyväskyläläiset lapset palautteen antajina. Pro gradu – tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18217/URN_NBN_fi_jyu-2007272.pdf?sequence=1

Lastenneuvolan käsikirja.2015. Psykososiaalinen kehitys. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 18.7.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metodit/psykososiaalinen-kehitys>

Lastensuojelulaki 407/2007. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö 01.01.2008 [viitattu 13.10.2016]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lehtimäki, S. 2008. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen – yhteistyötä yli ammattirajojen. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 13.8.2016]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79544/gradu03271.pdf?sequence=1>

Lindgren, P. 2014. Normaali, hidas, poikkeava vai erityinen- Lapsi kielen kehityksen matkassa. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 15.2.2016]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96115/gradu07202.pdf?sequence=1>

Lämsä, T. & Erkolahti, R. 2013. Valikoiva puhumattomuus –haasteena lapsen vaikeneminen. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim [viitattu 2.9.2016]. Saatavissa: http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinumero;jsessionid=1FAD88455F9CDAA794D49F9883A8F35D?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet_&Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo11387

Mahkonen, S. 2013. Päivähoito ja laki. Porvoo: Bookwell Oy.

- Mahkonen, S. 2015. Varhaiskasvatuslaki Porvoo: Bookwell Oy.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto a2016. Lapsen kasvu ja kehitys. 4-5-vuotias [viitattu 15.2.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto b2016. Lapset ja media [viitattu 5.9.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/lapset_ja_media/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto c2016. Mediapelot [viitattu 5.9.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/lapset_ja_media/mediapelot/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto d2016. Vanhemman vakava sairaus [viitattu 8.4.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/vanhemman_vakava_sairaus/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto e2016. Vanhempainnetti. Uusperheen elämää [viitattu 5.9.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/uusperheen_elamaa/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto f2016. Vanhempainnetti. Lapsen kasvu ja kehitys [viitattu 2.9.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto g2016. Kiusaamisen seuraukset [viitattu 6.10.2016]. Saatavissa: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaamisen-seuraukset/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto h2016. Väkivaltautisista puhuminen lapsen kanssa [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: <http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/vakivaltautiset/>
- Mansikkala, R. & Tanner, T. 2015. Kriisien käsittely päivähoidossa. Opas. Kaarinan kaupunki [viitattu 13.8.2016]. Saatavissa: file:///C:/Users/Johanna/AppData/Local/Temp/Kriisien%20kasittely%20paivahoidossa_1.pdf
- Mäkelä, J. & Salo, S. 2011. Theraplay – vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lasten mielenterveysongelmissa. Katsausartikkeli. Duodecim [viitattu 8.2.2016]. Saatavissa: <http://www.terveysportti.fi.aineistot.lamk.fi/xmedia/duo/duo99358.pdf>
- Mäki, S & Arvola, P. 2009. Satu kantaa lasta; Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. Porvoo: WS Bookwell Oy.

- Mäntymaa, M. & Tamminen, T. 2016. Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykkinen kehitys. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. [viitattu 3.8.2016]. Saatavissa: http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinnumero?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo91150
- Niemelä, S. 2003. Kädenojennus lapselle surussa. Teoksessa Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Opetushallitus 2013. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla [viitattu 13.10.2016]. Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla#1
- Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L. 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Opas. Yliopistopaino Oy. Helsinki [viitattu 13.10.2016]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/80314>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 13.10.2016]. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html
- Saarsalmi, O. 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Stakes ja Sosiaali- ja terveysministeriö. Gummerus. Vaajakoski.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöille. Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere [viitattu 3.8.2016]. Saatavissa: <http://docplayer.fi/1986011-Nakokulmia-tutkimukselliseen-ja-toiminnalliseen-opinnaytetyohon.html>
- Schaefer, C. & Kaduson, H. 2012. Leikkiterapia. Kuopio: Unipress Oy.
- Silfverberg, P. 2007. Ideasta projektiksi, projektinvetäjän käsikirja. Helsinki: Planpoint Oy.
- Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli – Lasten ja nuorten psyykkinen oireilu. Suomen psykologinen instituuttiyhdistys ry. AS Printon Trükikoda [viitattu 14.10.2016]. Saatavissa: <https://peda.net/liperi/liperin-koulu/oppilashuolto2/kirjoja/s%C3%A4rkyv%C3%A4-mieli:file/download/c2cacd7a782774548ccb3e23f48c1a72ede6b869/S%C3%A4rkyv%C3%A4%20Mieli%20kirja.pdf>

Stakes. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Opas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. [viitattu 21.10.2016].

Saatavissa:

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

State Government of Victoria 2011. Child development and trauma guide [viitattu 11.10.2016]. Saatavissa:

http://www.dhs.vic.gov.au/_data/assets/pdf_file/0006/586167/child-development-and-trauma-guide-1_intro.pdf

Storvik- Sydänmaa, S., Talvensaari, H., Kaisvuo, T. & Uotila, N. 2012. Lapsen ja nuoren hoitotyö. Sanoma Pro Oy. Helsinki

Suomen mielenterveysseura a2016. Kriisit kuuluvat elämään [viitattu 30.9.2016]. Saatavissa:

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit-kuuluvat-el%C3%A4m%C3%A4n>

Suomen mielenterveysseura b2016. Lapset ja nuoret [viitattu 10.10.2016]. Saatavissa:

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mist%C3%A4n/lapset-ja-nuoret>

Suomen mielenterveysseura c2016. Tunnekotit varhaiskasvatukseen [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa:

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekotit-varhaiskasvatukseen>

Suorsa, H. 2016. Rauhoittuuko päiväkodin arki satuhieronnan avulla- Päiväkotien ammattikasvattajien havaintoja. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto [viitattu 16.10.2016]. Saatavissa:

<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201605131738.pdf>

THL a2016. Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa [viitattu 19.4.2016].

Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/stop-koyhyys/nakokulmia-teemaan/lapsikoyhyys-on-suomessa-kasvussa>

THL b2016. Lapsi ja kriisi [viitattu 2.9.2016]. Saatavissa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>

THL c2016. Lasten päivähoito [viitattu 10.8.2016] Saatavissa:

http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr46_11.pdf

THL d2016. Lastensuojelun käsikirja [viitattu 19.4.2016]. Saatavissa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma>

THL e2016. Theraplay-menetelmä. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki [viitattu 8.2.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/theraplay-menetelma>

THL f2016. Taidelähtöiset menetelmät. Työn tueksi [viitattu 13.10.2012]. Saatavissa: https://www.thl.fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat

THL g2016. Taide lastensuojelussa. Lastensuojelun käsikirja [viitattu 13.10.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset-menetelmat/taide-lastensuojelussa>

THL h2016. Sadutus. Lastensuojelun käsikirja [viitattu 8.4.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/sadutus>

THL i2016. Lastensuojelu ja kriisityö. Lastensuojelun käsikirja [viitattu 1.7.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo>

THL 2014. Lasten päivähoito 2014 [viitattu 12.10.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>

Tilastokeskus. 2016. Lapsiperheissä tulot riittävät – tai sitten eivät. [viitattu 19.4.2016]. Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2006_03_ruotsalainen.html

Tilastokeskus. 2015. Solmittujen avioliittojen määrän lasku loiveni [viitattu 10.2.2016]. Saatavissa: http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html

Torkkola, S., Heikkinen, H. & Tiainen, S. 2002. Potilasohjeet ymmärrettäväksi – opas potilasohjeiden tekijöille. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu painos. Helsinki, Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2003. Suomen akatemian tutkimuseettiset ohjeet [viitattu 22.10.2016]. Saatavissa: <http://193.167.96.163/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akademian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>

Vainiopää, M. 2015. Kun muu työ keskeytyy. Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä [viitattu 13.8.2016]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/47575/URN:NBN:fi:jyu-201511063602.pdf?sequence=1>

Varhaiskasvatustalaki 36/1973. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö
1.4.1973 [viitattu 17.10.2016]. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1973/19730036>

Varhaisen puuttumisen käsikirja. 2012. Savonlinnan kaupunki [viitattu
18.7.2016]. Saatavissa: [http://www.savonlinna.fi/filebank/3577-
Varhaisen_puuttumisen_kasikirja.pdf](http://www.savonlinna.fi/filebank/3577-Varhaisen_puuttumisen_kasikirja.pdf)

Viheriälä, L. & Rutanen, M. 2010. Lapsen psyykkisen trauman hoito.
Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim [viitattu 10.10.2016].
Saatavissa:
[http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_
Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_
col_id=column-
1&p_p_col_count=1&viewType=viewArticle&tunnus=duo99180](http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&viewType=viewArticle&tunnus=duo99180)

Vilinän talot. 2016. Vilinän talot, kotisivut. [viitattu 8.3.2016]. Saatavissa:
<http://vilina.fi/>

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki:
Tammi.

Väestöliitto. 2016. Ero aiheuttaa lapselle stressiä [viitattu 10.2.2016].
Saatavissa:
[http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_
vanhemmat/lapset_ja_ero/stressitekijat/](http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/stressitekijat/)

Ylönen, H. 2003. Kuljettiin siniseen puutarhaan – satu ja todellisuus
lastenkirjoissa. Teoksessa Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus
kirjapaino Oy.

12 LIITTEET

12.1 Liite 1. Huolen puheeksi oton ennakointilomake. Osat 1 - 3.

Osa 1/3

Verkoston tutkimus ja kehittämismenetelmät
T. E. Arnikl & E. Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/ nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmaisemista osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A** osa on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B** osa on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C** osa on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteesta?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

Pieni huoli Huolen harmaa vyöhyke Suuri huoli

Huolen puheeksioton ennakointilomake. Osat 1 – 3.

Osa 2/3

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))

4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea?
Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä

7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakoit, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/huoltajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjouksesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

Huolen puheeksioton ennakointilomake osat 1 – 3.

Osa 3/3

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?

10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton

a) alla:

b) aikana:

c) jälkeen:

11.a. katso ennakointejasi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

11b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

11c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

12.2 Liite 2. Sähköinen opas

Kriisi lapsen elämässä

-Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille kriisissä elävän lapsen tunnistamiseen, auttamismenetelmiin sekä ennaltaehkäisyyn

-Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille kriisissä elävän lapsen tunnistamiseen, auttamismenetelmiin sekä ennaltaehkäisyyn Poijula, S. 2007, 15.

SISÄLLYS

<u>1. JOHDANTO</u>	73
<u>2. MIKÄ ON KRIISI?</u>	75
<u>3. TEKIJÖITÄ, JOTKA VOIVAT AIHEUTTAA KRIISIN LAPSEN ELÄMÄSSÄ</u>	77
<u>4. KALTOINKOHTELU JA SEN MERKIT</u>	80
<u>5. LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN</u>	82
<u>6. PERHEIDEN TUKEMINEN</u>	84
<u>7. HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN</u>	85
<u>7.1 Vanhempien kanssa</u>	85
<u>7.2 Työyhteisössä</u>	87
<u>7.3 Lisätiedon antaminen vanhemmille</u>	87
<u>8. AUTTAMISKEINOJA KRIISISSÄ ELÄVÄLLE LAPSELLE PÄIVÄHOITOON</u>	88
<u>8.1 Kuunteleminen, läsnäolo ja tunteiden sanoittaminen</u>	89
<u>8.2 Tunteiden salliminen</u>	91
<u>8.3 Arjen rutiinit</u>	92
<u>8.4 Satuhieronta</u>	92
<u>8.5 Leikki</u>	93
<u>8.6 Sadutus</u>	94
<u>8.7 Taidelähtöinen toiminta</u>	95
<u>9. YHTEYSTIETOJA PERHEILLE</u>	97
<u>10. HYÖDYLLISIÄ NETTISIVUSTOJA</u>	98
<u>11. LÄHTEET</u>	99
<u>12. LIITTEET</u>	103

1. JOHDANTO

Lapsi ja kriisi ovat yhdistelmä, josta ei voida koskaan puhua liikaa. Lapsen tärkein sosiaalinen, tiedollinen ja emotionaalinen tukimuoto on perhe ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpää on, että kriisitilanteissa lasta on auttamassa omat vanhemmat ja muut läheisimmät turvalliset aikuiset. Kriisissä olevalle lapselle ja perheelle tulisi apu viedä lasten omaan elinympäristöön, eli kotiin, kouluun tai päivähoitoon oikein ajoitettuna ja oikeanlaisena. Siihen, että lapsi saa tarvitsemansa avun saatetaan tarvita moniammatillinen tukijoukko vanhempien tueksi. Kriisitilanteessa lasta ei saa jättää yksin selviytymään. Kukin aikuinen omassa asemassaan on tärkeä lapsen auttaja kriisin kohdanneen lapsen elämänhalun ja toivon vahvistumisessa. (Pojjula 2007, 11, 14.)

Lasten kriisistä selviytymistä on haitannut aikuisten virheellinen uskomus siitä, että lapset selviytyvät siitäkin, mikä on aikuiselle ylivoimaista. Lapset tarvitsevat ja haluavat perushuolenpidon lisäksi tukea ja turvaa sekä keskustelumahdollisuuden vanhempiensa tai muiden tärkeiden aikuisten kanssa. Kriisin aiheuttaja on elämän tasapainoa järkyttävä muutos, jonka vaikutusta tulee pyrkiä lievittämään. Lasten auttamiseen sisältyy sosiaalisten taitojen vahvistaminen, kommunikaatio, parantava vanhemmuus, turvallisuuden tunteen vahvistaminen sekä kriisi-interventiot. (Pojjula 2007, 12 – 13.)

Lasten mielenterveysongelmilla on pitkäkantoiset vaikutukset, jotka voivat seurata lasta aina aikuisuuteen saakka. Mielenterveysongelmat ovat yksi maamme suurimmista terveydenhuoltoa kuormittavista tekijöistä. Vuosittain 1,5 prosenttia suomalaisista sairastuu johonkin mielenterveyshäiriöön ja joka viides suomalainen sairastaa jonkinasteista mielenterveyden häiriötä. Aikuisväestön psyykkisten ongelmien lisääntyessä voidaan osaltaan nähdä myös se, miten kuormittuneita ihmiset ovat tällä hetkellä. Lasten oireiluun ja psyykkisiin sairauksiin on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota, koska tiedetään, että lapsuuden kehityksessä tapahtuneet asiat muokkaavat meistä sellaisia aikuisia, kuin me olemme. Siksi on syytä kiinnittää huomiota lasten ja perheiden hyvinvointiin ja mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisyyn jo ennen lapsen syntymää sekä varhaislapsuuden aikana. (Huttunen 2015.)

Vaikka elinolot Suomessa lapsilla ovat pääsääntöisesti hyvät, jotkut lapset elävät vaikeissa elämäntilanteissa. Lasta voi kohdata myös äkillinen kriisi, kuten jokin onnettomuus perheessä. Lastensuojelun käsikirjassa (2016) kerrotaan, että erilaiset kriisit ovat osa kymmenien tuhansien lasten arkea. Äkilliset elämää järkyttävät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat syvästi ihmiseen iästä riippumatta. Pelkästään traumaattiset tapahtumat, kuten onnettomuudet, kuolema tai sairastuminen eivät aiheuta kriisiä lapselle, vaan lapsen mieltä voi järkyttää myös esimerkiksi vanhempien ero, muutto toiselle paikkakunnalle tai kiusaaminen. (THL b2016.)

Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi on lapsen arjessa mukana olevien ihmisten rooli. Lasta tulee auttaa selviytymään kriisissä. Apu tapahtuneen ymmärtämiseksi sekä uusien selviytymiskeinojen oppiminen auttavat lasta selviytymään ja suojaavat häntä pitkäkestoisilta, elämää rajoittavilta traumaattisilta oireilta ja vaikutuksilta. (THL b2016.)

Varhaiskasvattajat ovat osa lasten arkea, sillä valtaosa suomalaisista lapsista on päivähoitossa. Tilastokeskuksen mukaan v. 2014 n. 63 % suomalaisista lapsista oli päivähoitossa, tämä tarkoittaa yli 230 000 lasta. (THL 2014.) Jos kriisi koskettaa yli kymmenien tuhansien lasten arkea, on niiden näkyvyys myös päivähoiton arjessa mahdollista. Varhaiskasvattajien tuleekin siis ymmärtää ja tietää kriisin aiheuttajat ja minkälaisia kriisejä on olemassa, jotta he pystyvät tunnistamaan kriisin lapsen elämässä sekä tukemaan lasta ja vanhempia.

Tämä sähköinen opas on tuotettu osana Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveydenhuollon oppilaitoksen opinnäytetyötä nimeltään Kriisi lapsen elämässä. Sen tarkoitus on tuoda lisää tietoa varhaiskasvatukseen erilaisista kriiseistä ja tekijöistä, jotka voivat aiheuttaa kriisin lapsen elämään. Tarkoitus on tuoda erilaisia käytännön auttamiskeinoja päivähoiton arkeen kriisien ennaltaehkäisemiseksi ja kriisissä elävän lapsen tukemiseksi. Työssä käydään läpi myös oirehdintaa ja kriisin tunnistamista, sekä vanhempien tukemiseen liittyviä asioita, sillä lapsen kriisi koskettaa aina koko perhettä.

2. MIKÄ ON KRIISI?

Kriisi syntyy silloin, kun ihmiselle tapahtuu jotakin erityistä, joka ylittää ongelmanratkaisukyvyn. Se voi olla myös seuraus usean eri kuormittavan tekijän aiheuttamasta tilanteesta. Kriisit voidaan jakaa karkeasti traumaattisiin sekä elämäntilanne- ja kehityskriiseihin, jotta niitä olisi helpompi ymmärtää. (Ruishalme & Saaristo 2007, 26 – 28.)

Kehitys- ja elämänkriisit voivat aiheutua ihmisen omasta kasvusta ja normaaliin elämään liittyvistä muutosvaiheista (Suomen mielenterveysseura 2016). Elämäntilannekriisit koskettavat yleensä kriisissä elävän henkilön lisäksi myös muita läheisiä ihmisiä hänen ympärillään ja kriisin päähenkilö voi olla joku muu läheinen itsensä lisäksi. Elämänkriisejä voivat olla esimerkiksi oma- tai läheisen vaikea sairaus, mielenterveys- ja päihdeongelmat, konkurssi, työttömyys, kiusaaminen työpaikalla, koulussa tai päiväkodissa. Elämäntilannekriisi koskettaa aina vähintään päähenkilön koko perhettä, mutta se voi koskettaa myös hänen ystäviä, sukulaisia ja työtovereita. Kaikki ihmiset kokevat elämänsä aikana kriittisiä tilanteita, mutta kaikille niistä ei kehity elämänkriisejä. Tämä johtuu osaltaan siitä, että jokaisella ihmisellä on erilainen määrä mielenterveyttä suojaavia tekijöitä elämässään. (Soisalo 2012, 230 – 231.)

Kehityskriisit puolestaan ovat elämän käännekohtiin liittyviä muutoksia, jotka ovat ennalta odotettuja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen syntyminen, avioliiton solmiminen, lapsen päiväkodin aloittaminen, lapsen kouluun meneminen ja nuoren murrosikä. Kehityskriisit saattavat vaikuttaa työssä tai opiskeluissa jaksamisessa hetkellisesti. Kehitys ei aina välttämättä aiheuta kriisiä ja tilanteesta selviytyy yleensä ilman ammattiapua. (Soisalo 2012, 230 - 231.)

Traumaattisessa kriisissä ihminen kohtaa tilanteen, joka ilmaantuu äkillisesti ja se voi olla niin suuri, että käytettävissä olevat voimavarat voivat olla liian vähäiset kriisin läpikäymiseen ilman ammattiapua. Traumaattiseen kriisiin ei ole voinut varautua mitenkään etukäteen. Yleensä kyse on elämän ja kuoleman kysymyksistä ja ihminen järkyttyy kriisin aiheuttaneesta tapahtumasta. Traumaattisia kriisejä ovat esimerkiksi läheisen äkillinen menetys tai kuolema, sota, maanjäristys, vaikean tapaturman kokeminen tai näkeminen, läheisen itsemurha, uskottomuus tai itsensä vammautuminen. (Soisalo 2012, 160.)

Yhteistä näille kriisityypeille on se, että ihminen saattaa menettää oman elämän hallinnan tunteensa ja kokee itsensä epävarmaksi, eksyneeksi, alistuneeksi ja stressaantuneeksi, eikä välttämättä jaksa uskoa parempaan tulevaisuuteen (Ruishalme & Saaristo 2007, 26 – 28). Psykkinen kriisi syntyy jokaisen yksilön omassa mielessä sen pohjalta, miten yksilö kokee, havainnoi, tuntee, olettaa ja tulkitsee asioita oman persoonansa ja esimerkiksi arvomaailmansa pohjalta (Soisalo 2012, 160).

Kriisit koskettavat myös lapsia ja ne ovat osa heidän normaalia jokapäiväistä elämää. Ne koskettavat lapsia joko suoraan, tai välillisesti, sillä aikuisten ahdistuneisuus ja oman kriisin läpikäyminen voi aiheuttaa myös lapselle kriisin. Mielen terveyden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja varhaislapsuudessa antaa voimavaroja lapselle kohdata elämää kuormittavia asioita ja kriisejä. (Soisalo 2012, 232 -233. Suomen mielen terveysseura b2016.)

3. TEKIJÖITÄ, JOTKA VOIVAT AIHEUTTAA KRIISIN LAPSEN ELÄMÄSSÄ

Kriisin lapsen elämään voivat aiheuttaa samankaltaiset tekijät, kuin aikuisellekin. Traumot, kuten onnettomuudet, sairastuminen vakavasti tai vanhemman kuolema ovat yhtäläillä mieltä järkyttäviä ja elämää muuttavia asioita lapselle, kuten aikuisellekin. Lapselle kriisit voivat olla järkyttävämpiäkin kuin aikuiselle, koska lapsi ei pysty käsittelemään asioita samalla tavalla kuin aikuinen. Lapsen tunne-elämän kehittyminen sekä psykososiaalinen kehitys tapahtuvat hitaasti asteittain lapsuuden aikana ja lapsi tarvitsee siihen tukea aikuisilta. Ensisijaisesti lapsi tarvitsee tukea omilta vanhemmiltaan, mutta myös muut turvalliset aikuiset, jotka ovat osa lapsen elämää, ovat erittäin tärkeitä elementtejä lapsen turvallisen kasvun- ja kehityksen onnistumisen kannalta. Kriisitilanteet voivat aiheuttaa riskin lapsen psykososiaalisen kehityksen vaarantumiseen ja aiheuttaa kauaskantoisia vaikutuksia lapsen elämään aina aikuisuuteen saakka. (THL a2016.)

Kehitys- ja elämäntilannekriisit kuuluvat myös osaksi lapsen elämää. Täytyy muistaa, että joskus tilanteet ja asiat, joita aikuiset pitävät vähäpätöisinä tai merkityksettöminä, ovat lapselle isoja asioita ja saattavat aiheuttaa lapsen kriisiytymisen. (Soisalo 2012, 159 – 160.) Päivähoidon tai koulun aloittaminen ovat merkittäviä virstanpylväitä lapsen elämässä, jotka voivat aiheuttaa kriisin lapselle, vaikka ne olisivat lapsesta ajateltuna positiivisia asioita. Vanhempien ero, sisaruksen syntymä, muutokset taloudellisessa tilanteessa, media, kaltoinkohtelu ja kiusaaminen ovat esimerkkejä asioita, jotka saattavat aiheuttaa lapselle kriisin. (THL b2016.) Myös vanhempien jatkuva riitely tai vanhemman ahdistuneisuus voivat aiheuttaa lapsen kriisiytymisen. Kriisissä elävän lapsen psyykkistä oireilua helpottaa ja lievittää se, että vanhemmat tulevat keskenään toimeen. (Soisalo 2012, 236. Mannerheimin lastensuojeluliitto a2016.)

Kriisin käsittelemättä jättäminen lapsen kanssa voi aiheuttaa häiriöitä lapsen turvalliselle kasvulle ja kehitykselle. (THL b2016.) Lapsiin sovelletaan samoja kriisiteorioita, kuin aikuisiin, sillä lapsia koskeva kriisiteoria, joka olisi hyväksi todettu, puuttuu. Kriisiteoriassa keskitytään auttamaan, tunnistamaan ja korjaamaan kriisissä olevan ihmisen ajattelun, tunne-elämän sekä käyttäytymisen vääristymää. Tilanteen puheeksi ottaminen lapsen kanssa on aina aikuisen vastuulla, sillä selvittääkseen kriisistä lapsi tarvitsee siihen aikuisen apua. Lapsen arkielämässä olevien aikuisten, kuten huoltajien tai muiden perheenjäsenten, sekä varhaiskasvattajien on hyvä tietää, mitkä asiat voivat aiheuttaa kriisin lapsen elämään. Mahdollisten kriisin aiheuttajien tietäminen auttaa ennaltaehkäisevästi lapsen elämässä olevia ihmisiä kriisin havainnoimisessa, huomioimisessa, ymmärtämisessä ja käsittelemisessä ennalta lapsen kanssa. (Poijula 2007, 11, 28.)

On kriisitilanteita, joissa lapsi tai huoltaja tuovat itse huolensa päivähoidossa esille, mutta on myös tilanteita, joissa tieto ei tule suoraan varhaiskasvattajille julki. Olisi suotavaa, että vanhemmat toisivat avoimesti perhettä kohdanneet kriisitilanteet päivähoidolle julki, jotta varhaiskasvattajat pystyisivät ymmärtämään lapsen reaktioita ja tunteita sekä kohtamaan lapsen oikealla tavalla ja olemaan lapselle tukena. (THL b2016.)

Tilanteet, joissa perhettä tai lasta koskettava kriisi ei tule ilmi päivähoidolle suoraan päähenkilöiltä, tuovat ne haasteen päivähoidon työntekijöille. Tällöin päivähoidon työntekijöiden asema poikkeavuuksien tai muutoksien huomaamisessa lapsen kehityksessä, hyvinvoinnissa ja olemuksessa korostuu. Työntekijöillä tulee olla riittävästi tietoa ja ymmärrystä normaaliin ikätasoiseen kasvuun ja kehitykseen kuuluvista asioista. Päivähoidolla tulee olla myös tuntemusta lapsesta yksilönä sekä tietoa lapsesta henkilöiltä, jotka tuntevat lapsen hyvin, kuten huoltajilta tai muilta lapsen elämään kuuluvilta läheisiltä aikuisilta. Tämän lisäksi varhaiskasvattajien tiedossa täytyy olla myös perheiden kasvatustietämys ja arvot. Laadukas varhaiskasvatus lähtee siitä, että lasta hoitavat henkilöt tuntevat lapsen. (Soisalo 2012, 102 – 103, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,11.)

Normaalin kasvun riskitekijöiden yhdistyminen lapsen tai perheen elämässä saattavat aiheuttaa lapselle kriisin ja heikentää lapsen mielenterveyttä. Nämä tekijät ovat usein perheen sisäisiä asioita, jotka eivät välttämättä tule julki päivähoidon työntekijöille, mutta niiden olemassaolo on mahdollista ja sen tiedostaminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Yleisesti lapsen kehityksen riskitekijöinä vanhempien osalta on pidetty vanhempien nuorta ikää, yksinhuoltajuutta, päihteiden käyttöä raskausaikana, lapsen torjumista tai syyttelemistä, kyvyttömyyttä ja haluttomuutta pistää lasta etusijalle, laiminlyöntejä, hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai ankaraa ja epä johdonmukaista kurinpitoa/kasvatusta lapselle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuori yksinhuoltaja aiheuttaa aina automaattisesti lapselle kriisin tai haittaa lapsen kehitystä. (Soisalo 2012, 108 – 109.)

Edellä mainittujen asioiden lisäksi on olemassa myös muita riskitekijöitä, jotka voivat aiheuttaa lapsen kehityksen vaarantumista, mikäli niitä ilmaantuu lapsen elinympäristössä. Näitä riskitekijöitä ovat mm. lapsen kehitysviivästymä, ero huoltajasta/huoltajista, taloudelliset vaikeudet tai kaoottinen elämäntyyli, turvaton kiintymyssuhde, puutteelliset tai väliaikaiset asuin olosuhteet, virikkeiden tai oppimismahdollisuuksien puuttuminen, mielenterveysongelmat ja perheväkivalta. (Soisalo 2012, 106 – 109.)

4. KALTOINKOHTELU JA SEN MERKIT

Lukuisat tutkimukset ja käytännön hoitotyö ovat vahvistaneet, että ihmissuhdetraumat, kuten hyväksikäyttö, häiriintynyt kiintymyssuhde ja perheväkivalta ovat yllättävän yleisiä lasten elämässä (Järvinen 2009, 17; Schaefer & Kaduson 2012, 19). Julkisuuteen nousseet otsikot lasten hoidon laiminlyönnistä ja pahoinpitelyistä kertovat surullisella tavalla perheiden lisääntyneestä pahoinvoinnista ja turvattomuudesta. (Lehtimäki 2008, 5.)

Kaltoinkohtelu ja sen jatkuvuus voivat aiheuttaa lapselle trauman tai kriisin. Kaltoinkohtelun riskitekijöinä pidetään muun muassa heikkoa sosiaalista asemaa, rikollisuutta, vanhempien saamaa heikkoa kasvatusta omassa lapsuudessaan, vanhempien heikkoja kasvatustaitoja, perheväkivaltaa, työttömyyttä, päihteitä ja mielenterveysongelmia. (Järvinen 2009, 17; Schaefer & Kaduson 2012, 19.)

Lasten kaltoinkohtelu ilmenee eri muodoissa ja käsitteeseen kuuluvat fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun lisäksi lapsen hoidon laiminlyönti (Storvik-Sydänmaa, Talvensaari, Kaisvuo & Uotila 2012, 288). Lapselle aiheutuu psyykkisen ja fyysisen kaltoinkohtelun seurauksena kipua ja tilapäistä tai pysyvää fyysistä sekä psyykkistä haittaa. Lapsen oikeuksien sekä suojelun turvaamiseksi on tehty kansainvälisiä ja kansallisia sopimuksia ja säädöksiä, joista tunnetuin varmasti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Suomessa lapsen oikeuksia säätelee myös osaksi lastensuojelulaki, jonka mukaan lapsen kehitys tai terveys ei saa olla uhattuna. (Inkilä 2015, 20; Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 288.)

Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen voi olla haastavaa ja kaltoinkohtelu voi olla pitkäaikaista ilman selkeitä ulkopuolisia merkkejä. Merkkejä kaltoinkohtelusta voivat olla erilaiset ihovauriot, palovammat, kallovammat, haavat, venähdykset tai murtumat (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 290). Seksuaalisesta hyväksikäytöstä merkkeinä voivat olla genitaalialueella olevat haavaumat, kipu, verenvuodot, mustelmat tai ikää ja kehitystasoa vastaamaton seksuaalikäyttäytyminen, kuten esimerkiksi itsensä paljastelu (Hoitotyön suositus 2008, 5). Psyykkisen kaltoinkohtelun merkkejä voivat olla psykosomaattiset oireet kuten päänsärky tai jatkuvat vatsakivut, pelko, masennus, kehityksen viivästyminen tai pitkän aikavälin käyttäytymisongelmat. Näiden lisäksi lapsen epäsosiaalinen käytös, epämääräiset kivut tai laiminlyönnin merkit lapsen ulkoisessa olemuksessa voivat olla viitteitä kaltoinkohtelusta. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 289 – 290; Hoitotyön suositus 2008, 14.)

Lastensuojelulaissa asetetaan päivähoidon ammattilaisille lakisääteinen velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen silloin, kun he ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon tai huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kaltoinkohtelutilanteet aiheuttavat pitkäkantoisia lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia heikentäviä vaikutuksia lapsen elämään. Mikäli päivähoidon työntekijöillä on heidän tietoonsa tulneiden seikkojen

perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistunut seksuaalirikos, on heidän tehtävä viipymättä lastensuojeluilmoituksen lisäksi ilmoitus poliisille. Ilmoitusvelvollisuutta on laajennettu edelleen siten, että nykyään päivähoiton työntekijöiden on tehtävä ilmoitus lastensuojeluun ja poliisille myös silloin, jos päivähoiton tietoon on tullut seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä, että lapsen henkeen tai terveyteen on kohdistunut rikos. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 25.)

Rikoksiksi lasketaan rikoslain luvussa 21 ja 22 säädetty rikokset, niihin kuuluu muun muassa raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (koskettelu tai mikään muu tapa), henkinen ja fyysinen pahoinpitely, heitteillejätto, hengen vaaran aiheuttaminen lapselle tahallisesti tai huolimattomuudella tai vamman tuottaminen. (Rikoslaki 39/1889, § 21–22.)

5. LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN

Lapsen, hänen elinympäristönsä ja perheen tunteminen sekä arvojen ja kasvatustietämisen tietäminen on kriisin tunnistamisen lähtökohta. Sen lisäksi kriisitilanteiden ehkäisyssä ja tunnistamisessa on tiedettävä lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen kuuluvat osa-alueet eri ikäkausina. Varhaiskasvattajien on myös osattava tunnistaa trauman tai kriisin kokeneen lapsen oireilu sekä tiedostaa tekijät, jotka vaikuttavat kriisin syntymiseen tai joita pidetään uhkana lapsen normaalille kehitykselle. (State Government of Victoria 2011.)

Kun kriisitilanne tulee, reagoidaan siihen aina yksilöllisesti. Lapsi reagoi kriisiin hyvin kokonaisvaltaisesti ja osaksi siihen reagoidaan eri tavalla eri-ikäisinä. Jotta ymmärretään tuntemuksia, joita lapsi käy läpi kriisissä, pitää ymmärtää, tuntemuksia, joita aikuinen käy läpi kriisissä. Nämä tuntemukset lapsen kohdalla ovat hyvin samantapaisia, kuin aikuisellakin. Näitä tunteita ovat esimerkiksi ahdistuneisuus, viha, vaaran tunne, sekavuus, hämmennys, apaattisuus, avuttomuus, kohtuuttomuuden tunne, epäusko, levottomuus, epätoivo ja pelko. Henkilöllä voi olla myös somaattisia oireita, kuten muistinmenetystä, päänsärkyä, pahoinvointia, ruokahaluttomuutta tai univaikeuksia. (Soisalo 2012, 158 – 162, Jokinen 2004, 10.)

Normaaliin psykososiaaliseen kasvuun ja lapsen kehitykseen kuuluu se, että lapsi on syntymästään asti oma persoonansa, jolla on oma temperamentti, eli ns. käyttäytymistyyli. Siihen, minkälaiseksi aikuiseksi lapsi kasvaa, vaikuttaa suurelta osalta varhainen kiintymyssuhde huoltajien tai turvallisen aikuisen kanssa, sekä varhainen vuorovaikutus. Lapsi saa myös vaikutteita elinympäristöstään, sen arvoista, mahdollisuuksista ja rajoituksista, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen opettaen lapselle taitoja. Nämä vaikuttavat myös hänen peruskäyttäytymiseensä erilaisissa tilanteissa. Omasta, yksilöllisestä temperamentista ja perimästä johtuen jokainen lapsi kasvaa ja kehittyy omaan tahtiaan. Lapsen kehityksen ja kasvun seuraamiseen on olemassa viitekehykset, joiden mukaan eri ikäkausina lapselta voi odottaa siihen ikäkauteen kuuluvien asioiden ilmaantumista ja onnistumista. Jos lapsen kehitys viivästyy ikätasoon verrattuna jossain alueessa huomattavasti, vaikuttaa se kuitenkin myös toisen alueen kehittymiseen. Tällöin ei välttämättä ole kyse enää normaalista kehityksestä. (State Government of Victoria 2011, 1.)

Pieni lapsi ei välttämättä pysty tai osaa pukea tunteitaan sanoiksi, vaan hän tuo tunteita esiin oman toimintansa kautta. Kriisin tunnistaminen lapsessa voi olla hankalaa lapsen normaaliin kasvuun ja tunne-elämän kehitykseen kuuluvien vaihteluiden takia. Normaaliin tunne-elämän kehitykseen ja kasvuun kuuluu osaksi esimerkiksi turhautuneisuutta, aggressiivisuutta, pettymyksien huonoa sietokykyä, uhmakkuutta, yhteistyöhaluttomuutta, vilkkautta, itkuisuutta ja keskittymiskyvyn ailahtelevaisuutta. (Paavilainen & Finck 2015,9.)

Jos lapsi on raskausaikana altistunut esimerkiksi alkoholille, huumeille tai hän on syntynyt hyvin ennenaikaisena, on normaalia, että kehitys ei mene viitekehysten mukaisesti. Normaaliin käyttäytymiseen kuuluu myös se, että lapsen käytös muuttuu, jos hän joutuu olemaan tekemisissä esimerkiksi uuden ihmisen kanssa, on nälkäinen, väsynyt tai kipeä. Tällöin ei voida luotettavasti arvioida lapsen käyttäytymisen muuttumista tai epäillä, että lapsella olisi kriisi. (State Government of Victoria 2011, 2.)

Kriisissä elävälle lapselle tyypillisiä reaktioita ovat esimerkiksi käyttäytymisen taantumisen nuoremmalle tasolle, käyttäytymisongelmat tai muutos käyttäytymisessä, keskittymiskyvyn puute, jatkuva huolehtiminen ja huoli siitä, että jotain pahaa voi tapahtua, korostunut pelko esimerkiksi kovia ääniä tai vieraita ihmisiä kohtaan tai ongelmat sosiaalisessa kanssakäymisessä sekä ystävyyssuhteissa. Varhaislapsuudessa lapsi voi reagoida kriisiin esimerkiksi pelkäämällä pimeää, nukahtamisongelmina, vanhempiin takertumisella, puhevaikeuksilla, jatkuvalla valituksella, suoliston tai virtsauksen toimintaan liittyvillä ongelmilla tai yksin jäämisen pelolla. Reaktiot, tunteet ja oireet saattavat olla yhtäkkisiä eivätkä mene ohi samalla tavalla, kuin normaaliin kehitykseen kuuluvat tunnetilavaihtelut. (Soisalo 2012, 158 – 160.)

Ahdistavat tilanteet tai perheen kriisi saattavat aiheuttaa lapselle vahingollisen stressitilanteen, mikä jatkuessaan vahingoittaa lapsen aivojen normaalia kehitystä, herkistää lasta stressille kasvaessaan sekä vaikuttaa oppimiseen ja keskittymiskykyyn. Suurin huolenaihe tässä tulee siitä, että se vaikuttaa myös lapsen kykyyn luottaa toisiin ihmisiin sekä kykyyn samaistua heihin. Lapsi ei pysty tällaisessa tilanteessa rauhoittamaan itseään tai säätämään omaa käyttäytymistään hyvin, mikä saa lapsesta ylivilkkaan ulkopuolisen silmiin. (Government of Victoria 2011, 2.)

Muita reaktioita, jotka voivat viitata kriisistä tai traumasta ovat kasvanut arkuus, reagoitakyvyn heikentyminen, itsetunnon puute, opittujen taitojen unohtaminen, katsekontaktin välttäminen, epäselvä tai spontaani aggressiivisuus, korostunut tai epälooginen käytös sekä tunteettomuus, joka voi näkyä lapsen kasvoilla esimerkiksi ilmeettömyytenä. Mikäli lapsen seksuaalinen käytös korostuu tai hän leikkii seksuaalisia leikkejä leluilla, hänen sukupuolielimissään on mustelmia, verenvuotoa tai kipua, voi kyse olla lapsen seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. (Department of Human Services 2011.)

6. PERHEIDEN TUKEMINEN

Laadukas varhaiskasvatus lähtee liikkeelle lapsen ja lapsiryhmän tuntemisesta ja yksilöllisestä huomioon ottamisesta sekä yhteistyöstä perheiden kanssa (Opetushallitus 2016). Jokaisella lapsella ja perheellä on omat voimavaransa, jotka auttavat kriisistä selviytymisessä. Voimavaroihin vaikuttaa oleellisesti esimerkiksi lapsen tai perheen jäsenten hyvinvoiva mieli, perheen omat arvot, joiden mukaan sen jäsenet elävät, joista he saavat voimaa ja nämä arvot vaikuttavat myös kasvatusmenetelmiin. (Soisalo 2012, 158 – 162.)

Kriisitilanteiden aiheuttajat ja kriisin kokeminen ovat niin yksilöllisiä, että vanhemmille voi olla haaste huomata tai ymmärtää kriisi lapsella. Kuten aikaisemmin on kirjoitettu, välillä lapsen kriisin aiheuttava tekijä voi olla aikuiselle merkityksetön tai vähäpätöinen asia, mutta käsittelemättä se voi aiheuttaa lapsen kehitykselle häiriöitä. Lapsen huoltajat voivat itse kertoa päivähoiton työntekijöille perhettä koskettavasta kriisistä, kuten esimerkiksi kuolemasta, sairastumisesta tai vanhempien erosta. Näiden tilanteiden kertominen päivähoitossa olisi suotavaa, jotta hoitajat pystyisivät ymmärtämään lapsen reaktioita tai muuttunutta käytöstä ja kohtaamaan lapsen oikein. (THL b2016.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) on kerrottu kasvatuskumppanuudesta, joka tarkoittaa sitä, että henkilöstö ja lapsen vanhemmat ovat sitoutuneet hoitamaan lasta yhdessä ja toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen hyväksi. Henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu tasavertaisen yhteistyön sekä kasvatuskumppanuuden edellytysten luomisesta. Myös ongelmatilanteissa henkilöstön ja lapsen vanhempien väliselle yhteistyösuhteelle tulee luoda hyvä ilmapiiri, jossa korostuu kasvatuskumppanuus. (Stakes 2005, 31 – 32.)

Vanhempien tulisi pyrkiä löytämään onnistumisen kokemuksia perheen arjesta ja etsiä yhteisiä mukavia hetkiä. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien ammattilaisten tulisi taas kyetä kuulemaan perheen toimivat puolet. Voimavarojen löytyminen ja näkyväksi tekeminen voi luoda uskoa parempaan tulevaisuuteen ja tuoda toivoa kriisistä selviytymiseen. Osallisuuden kokemukset lisäävät perheen yhteistä hyvinvointia. (Hakkarainen 2011, 47.)

Suurin osa traumaattisen kriisin kohdanneista ihmisistä selviytyy tapahtumasta läheistensä ja ystäviensä tuella. Ulkopuoliseen apuun tulee kuitenkin turvautua, jos oireet eivät häviä tai pahenevat. Kriisin kokeneet eivät välttämättä itse huomaa tarvitsevansa apua ja sen takia muiden tulisi kertoa heille tukimuodoista. Lähin paikka, josta saa apua on terveyskeskus, muu päivystävä yksikkö tai Sosiaali- ja terveysviranomaisten yhteinen kriisipalvelu. Myös perheneuvolat ja mielenterveystoimistot tarjoavat apua. On olemassa myös auttavia puhelimia, joihin soittamalla saa myös apua. Kirkko ja monet eri järjestöt auttavat kriisin myös kohdanneita. (Castren, Korte & Myllyrinne 2012.)

7. HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN

7.1 Vanhempien kanssa

Vanhempien kanssa asiat tulee ottaa puheeksi, kun työntekijälle tai työntekijöille on herännyt huoli lapsesta tai perheestä. Ennen puheeksi ottoa vanhempien tai huoltajien kanssa olisi hyvä pohtia kuinka voisi esittää huolen niin, että vanhemmat eivät koe sitä moitteeksi tai syytteeksi. Asia pitää myös pystyä esittämään niin, että ongelmatilanteissa ketään lasta tai vanhempaa ei syyllistetä ja varhaiskasvattajan tulee toimia puolueettomasti, oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti sekä eettisesti hyväksytyllä tavalla. (Soisalo 2012, 159 – 160.)

Siinä vaiheessa kun tuntuu, että on löytynyt rakentava ja kunnioittava lähestymistapa asiaan, asia voi ottaa puheeksi perheen kanssa. Keskustelutilanteessa tulee olla kunnioittava, joustava ja olla läsnä tilanteessa. Avuksi voidaan käyttää esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämää Huolen puheeksi ottamisen – ennakointilomaketta. Lomake toimii työntekijän apuna tilanteessa, joissa hän on huolissaan lapsen/perheen tilanteesta, eikä hän ole vielä ottanut asiaa puheeksi perheen kanssa. *(Arnkil & Eriksson 2012, 45.)

**Liite 1. Huolen puheeksi otton ennakointilomake*

Keskustelutilanteiden tueksi voidaan käyttää myös apukysymyksiä. Stakesin tuottamana ja Esa Erikssonin sekä Tom Erik Arnkil:n (2012) kirjoittamana on kehitetty kysymyksiä, joita voi pohtia ja hyödyntää puheeksi otto -tilanteissa ja sen jälkeen kaikenlaisissa lasten ja nuorten hyvinvointiin koskevissa huolissa.

Kun huoli lapsesta ja/tai hänen perheestään on herännyt, on hyvä miettiä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

4. Mistä olet huolissasi lapsen tilanteesta?
5. Mitä voi tapahtua, jos et ota huolta puheeksi?
6. Kuinka suuri huolesi on?

Ennen puheeksi otto -tilannetta voi miettiä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

9. Missä asioissa lapsen huoltajat kokevat saavansa sinulta tukea?
10. Onko asioita, joissa he voivat kokea sinut uhkaavaksi?
11. Mitä voimavaroja lapsen tilanteessa näet ja mitä niistä voisit kertoa huoltajille?
12. Mitä sinä ja huoltajat voisitte tehdä yhdessä/erikseen lapsen tilanteen parantamiseksi?
13. Miten otat huolesi ja yhteiset toiveesi esille?
14. Ennakoi, mitä puheeksi ottotilanteessa tapahtuu.
15. Ennakoi, mihin puheeksi ottaminen voi johtaa lähitulevaisuudessa.
16. Mieti milloin ja missä voit ottaa huolen puheeksi.

Puheeksi oton jälkeen on hyvä pohtia seuraavia kysymyksiä:

6. Kuinka toteutit puheeksi ottamisen?
7. Mitkä olivat tunnelmasi ennen puheeksi ottoa, sen aikana ja sen jälkeen?
8. Koitko jotain yllättävää ja tapahtuiko puheeksi otto -tilanne niin kuin ennakoit?
9. Miltä toiminta lapsen tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää?
10. Mitä aiot vielä tehdä huolesi vähentämiseksi? (Eriksson & Arnkil 2012, 12.)

On tärkeää, että varhaiskasvattajat tietävät ja ymmärtävät mitkä tekijät voivat aiheuttaa lapselle kriisiytymisen ja että asia otetaan puheeksi huoltajien kanssa. Vanhemmat ja lapsen huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisesta kriisitilanteessa ja usein se paras apu lapselle. Varhaiskasvattajan on omalla toiminnallaan esitettävä herännyt huoli huoltajille niin, että he ymmärtävät miksi asia otetaan esille ja miksi se on tärkeää lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 2.)

Edellä mainitut apukysymykset sekä huolen puheeksi ottoa varten laadittu apulomake ovat hyviä apuvälineitä puheeksi ottoa varten huoltajien kanssa. Varhaiskasvattajien täytyy muistaa, että kriisitilanteen tai ongelman ratkaiseminen ei ole heidän tehtävänsä. Omalla toiminnalla voidaan varhaisen puuttumisen kautta ohjata työyhteisöä toimimaan kriisitilanteiden ehkäisemiseksi oikeaan suuntaan, sekä tukea yksittäistä kriisissä elävää lasta. Ongelman ratkaiseminen on pääasiassa kuitenkin huoltajien ja lapsen välinen asia, vaikka varhaiskasvattajien tuleekin tukea ja auttaa huoltajia sekä lasta ongelmien ratkaisemisessa ja tukemisessa. Vanhemmille voidaan antaa lisätietoa lapsen kriisistä tai heille voidaan antaa tietoa, miltä nettisivustoilta he voivat saada lisätietoa aiheesta ja tätä kautta ymmärtäisivät paremmin, mitä lapsi käy läpi sillä hetkellä ja miksi aihe on otettu puheeksi huoltajien kanssa. Kun vanhemmat saavat itse riittävästi tietoa, kannustusta, tukea ja ymmärrystä, on heillä paremmat mahdollisuudet tukea omaa lastaan kriisitilanteessa. (Soisalo 2012, 240 – 246.)

7.2 Työyhteisössä

Ongelmista tai muutoksista lapsen voinnissa tai muista havainnoista voidaan ja kannattaakin keskustella työyhteisössä niiden kesken, jotka osallistuvat lapsen hoitoon. Näin asiaan saadaan myös muiden hoitajien näkökulmaa ja kokemuksia sekä huomioita lapsen voinnista ja mahdollisista muutoksista niissä. Tällöin pitää muistaa, että tarkoitus on ottaa asia puheeksi työyhteisössä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaamiseksi. Lapsen psyykkisen kriisin huomaaminen vaatii varhaiskasvattajilta hyvää tuntemusta lapsesta. Tämä vaatii myös tarpeeksi luotettavaa tietoa lapsesta esimerkiksi hänen elämässään olevilta läheisiltä aikuisilta, kuten vanhemmilta sekä myös tietoa perheestä, sen arvoista ja kasvatustapojen menetelmistä. Sen lisäksi, että saadaan muiden havaintoja ja näkemyksiä asiaan, on myös syytä kirjata havaintoja lapsesta. Näiden kirjauksien avulla saadaan myös luotettavaa tietoa siitä, miten lapsen olemus tai käyttäytyminen ovat muuttuneet. Tällöin pystytään myös vertaamaan lapsen olemusta ja käytöstä ikätasoiseen kehitykseen. (Soisalo 2012, 160.)

7.3 Lisätiedon antaminen vanhemmille

Tämän oppaan lopussa on liitettynä tulostettava yhteystietolista huoltajille, mihin vanhemmat voivat ottaa itse yhteyttä ongelmatilanteissa. Listasta löytyy myös hyödyllisiä Internetsivustoja, joista vanhemmat saavat lisätietoa kriisistä. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea, läsnäoloa ja apua kriisin läpi käymiseen. Jos kriisitilanne ulottuu koko perheeseen, on syytä miettiä, tarvitseeko koko perhe ulkopuolista apua siitä selviytymiseen. (Koivunen 2009, 126 - 138.)

Usein aikuiset selviytyvät kriisitilanteista oman sosiaalisen tukiverkostonsa tai voimavarojensa avulla, mutta voi olla tilanne, että vanhempien voimavarat eivät riitä enää kriisissä elävän lapsen tukemiseen. Vanhemmille täytyy antaa tieto ulkopuolisen avun mahdollisuudesta kriisitilanteissa ja vastuuta lapsen ja perheen hyvinvoinnista voidaan siirtää myös muille ammattiosajille. (Koivunen 2009, 126 - 138.)

8. AUTTAMISKEINOJA KRIISISSÄ ELÄVÄLLE LAPSELLE PÄIVÄHOITOON

Kuten jo aikaisemmin on kirjoitettu; kriisit ovat osa kaikkien meidän elämää. Välillä kriisitilanteet tulevat yllättäen ja välillä ne ovat elämään kuuluvien tekijöiden, vaiheiden tai usean eri tekijän aiheuttama tilanne. Tämä opas on tehty lähtökohtaisesti sen takia, että varhaiskasvatuksen työntekijät voisivat omalla toiminnallaan auttaa lasta ennaltaehkäisevästä näkökulmasta kriisitilanteissa sekä auttaa jo kriisissä elävää lasta omalla toiminnallaan. Tässä luvussa käydään läpi auttamismenetelmiä, joita päivähoidossa voidaan käyttää osana normaalia varhaiskasvatuksen arkea. Auttamismenetelmät sopivat kriisejä ehkäisevään työhön, kriisissä elävän lapsen auttamiseksi sekä mielenterveyden tukemiseksi.

Kriisi- tai ongelmatilanteessa täytyy muistaa, että on aikuisen velvollisuus ottaa asia puheeksi lapsen kanssa, mikäli lapsi ei itse tuo asiaa julki. Asian puheeksi ottaminen aikuisen toimesta viestittää lapselle myös, että on turvallista puhua vaikeistakin asioista. (Innokylä 2016). Soili Poijula (2016) kirjoittaa kirjassaan, että tärkeintä on, että ketään lasta ei jätetä yksin selviytymään. Ei pidä myöskään uskoa siihen, että lapset unohtavat heidän mieltään järkyttävät kokemukset ja tuntemukset, jos niistä ei puhuta ääneen. On tärkeää, että ymmärretään ja uskotaan siihen, että kriiseistä selviytymisen perusta on perusturvan säilyttämisen lisäksi tosiasioiden ja tunteiden kohtaaminen ikätason määrittelemän ymmärryksen sekä sietokyvyn mukaan annosteltuna. (Pojula 2007, 11 - 15.).

Kriisitilanteiden ennaltaehkäisemiseksi tai niissä auttamiseksi päivähoidossa voidaan tehdä useita eri asioita, jotka tukevat lapsen mielenterveyttä. Mielenterveyden tukeminen ja hyvinvoiva mieli ovat parhaita selviytymiskeinoja lapselle kriisin kohdatessa. (Suomen mielenterveysseura b2016.)

8.1 Kuunteleminen, läsnäolo ja tunteiden sanoittaminen

Kuunteleminen, läsnäolo ja läheisyys tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta. Lapsen aito kuunteleminen on tärkeää, jotta kuulee, mitä sanottavaa lapsella on. Aito kuuntelija on läsnä lapselle ja se viestittää lapselle hyväksyntää. Lasta katsotaan silmiin kuuntelun aikana, ei keskeytetä, annetaan lapsen kertoa tunteistaan sellaisina kuin ne on ja kannustetaan lasta jatkamaan. (Happo 2006, 143; Järvinen 2009, 154, 159- 160.)

Lapsen yksilöllinen huomioon ottaminen, oikeudenmukaisuus ja hyväksyntä luovat lapselle perusturvaa ja vahvistavat hänen itsetuntoaan sekä myös viestittävät lapselle sen, että jokainen on arvokas ja tärkeä omana itsenään. Ne vahvistavat lapsen mielenterveyttä, joka on olennainen osa lapsen kokonaisuutta ja hyvinvointia. (Suomen mielenterveysseura b2016.)

Lapsen tunteiden sanoittaminen auttaa lasta tunnekasvatuksessa. Lapselle voidaan sanoa esimerkiksi ” Sinä näytät minusta surulliselta, painaako jokin asia mieltäsi?” tai ” Näytät ilahtuneen kovasti, kun pääsit pelaamaan jalkapalloa”. Pitää kuitenkin varoa, että lapselle ei suoraan anna tunnetta, kuten ” sinä olet vihainen/väsynyt/iloinen”. Näin lapsi oppii tunnekasvatusta ja ymmärtämään omia tunnetilojaan. (Opetushallitus 2013.)

Oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus ryhmässä viestittävät myös muille lapsille, että jokainen on yhtä tärkeä. Esimerkiksi kiusaamistilanteissa on tärkeää, että ketään lasta ei nimitellä, syytellä tai nosteta syntipukiksi. Asiasta tulisi keskustella osapuolten kanssa ja asia ottaa koko yhteisön asiaksi esimerkiksi niin, että luodaan yhdessä olon säännöt kiusaamisen ehkäisemiseksi. Tällöin lapsien toimintaa ohjataan oikeaan suuntaan ja luodaan turvallinen ilmapiiri lapsille, sekä tuetaan lasten osallistuneisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta yhteisössä. (Kirves & Stoor-Grenner 2012, 1-5.)

Varhaiskasvattajilla on tässä keskeinen asema, sillä aikuisten tulee johdattaa tilannetta haluttuun suuntaan ja on tärkeää, että lapsi kokee, että voi turvautua hoitajaan ongelmatilanteessa. Kun esimerkiksi kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on koko yhteisön asia, antavat yhteisöllisyys sekä osallistuneisuus lapsille myönteisiä kokemuksia toisten kanssa toimimiseen. Osallistuneisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan lisätä esimerkiksi yhteislauluilla, ohjatulla leikillä tai esimerkiksi sääntöjä pohtimalla yhdessä lapsen kanssa. Lapsen omanarvon tunne ja itsetunto kasvavat, kun hänet otetaan mukaan suunnittelemaan yhteisiä sääntöjä ja niiden olemassaolon tarkoitusta käydään läpi yhdessä lapsen kanssa. Tällöin lapsen mielteitä ja ajatuksia otetaan huomioon ja hän kokee tulleensa kuulluksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2012, 40 -42.)

Lasten välistä vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä ja kaverisuhteita voidaan vahvistaa esimerkiksi Suomen mielenterveysseuran kehittämällä tunne- ja kaveritaitokorteilla. Kortit ovat pääasiassa kohdistettu alakouluikäisille lapsille, mutta niitä voidaan hyvin soveltaa myös varhaiskasvatukseen käyttöön. Sivuilta löytyy vinkkipankki, jossa on paljon lisätietoa korttien käyttökohteista. Sovellettuna niiden käyttöä voidaan varhaiskasvatuksessa pyytää lasta esimerkiksi hoitopäivän alussa tai sen loppuessa valitsemaan sen hetkinen tunnetila esille. Ongelma- tai ristiriitatilanteissa voidaan lasta tai lapsia korttien avulla kertomaan tunteistaan. Tässä pitää kuitenkin huomioida se, että lapsen valitsema tunnekortti on hänen näkemyksensä asiasta. Tilannetta tai tunnetta ei voi analysoida suoraan ilman ymmärtämistä, mitä lapsi tunteella tarkoittaa, koska jokainen meistä näkee kortin lähtökohtaisesti omasta näkökulmasta. Kortit kuitenkin auttavat lasta tunteiden nimeämisessä ja tunnetilojen opettelussa. Tunnetiloja käydään lapsen kanssa läpi joten se lisää lapsen tunnetta siitä, että hän tulee kuulluksi ja hänestä välitetään. (Suomen mielenterveysseura g2016.)

Tunne- ja kaveritaitokorttien avulla voidaan varhaiskasvatuksessa valita lapsiryhmälle esimerkiksi teema viikon ajaksi ja taitoa pyritään harjoittelemaan viikon aikana. Viikon lopussa teemaa käydään läpi lapsien kanssa ja nostetaan esille huomioita, joita lapsille ja aikuisille on tullut. Tässä pitää olla varovainen siinä, ettei ketään lasta nosteta negatiivisessa valossa esille tai syytellä, vaan kehitettävät asiat otetaan yleisessä valossa esille. Jokainen lapsi kuitenkin ansaitsee hyvää palautetta lapsesta tai tilanteesta riippumatta, joten positiivista palautetta jokaiselle lapselle voidaan henkilökohtaisesti kohdentaa. Tämä vahvistaa lapsen itsetuntoa ja yhteisöllisyyden – sekä joukkoon kuuluvuuden tunnetta. (Suomen mielenterveysseura g2016.) Tästä linkistä pääsee suoraan lukemaan lisää tunne- ja kaveritaitokorteista, sekä tulostamaan vinkkipankin ja kortit yhteisön käyttöön: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunne-ja-kaveritaitokortit>

Nämä asiat koskettavat lasten arkea päivähoidossa, mutta onnistumista ei välttämättä tapahdu, mikäli yhteistyö vanhempien kanssa puuttuu. Ongelmatilanteista tai lapsen yllättävästä reagoinnista tulee keskustella myös vanhempien tai huoltajien kanssa, jotta he omalla toiminnallaan pystyisivät tukemaan, arvostamaan ja ohjaamaan omaa lastaan oikeaan suuntaan. Varhaiskasvattajilla tulee olla sitoutunut ja motivoitunut työhönsä, jotta hän pystyy ymmärtämään ja arvostamaan jokaista lasta yksilönä, sekä puuttumaan ennaltaehkäisevällä tai parantavalla työotteella ongelma- tai kriisitilanteisiin. Parhaimpaan lopputulokseen päästään, kun päivähoidon ja perheen arvot kohtaavat, mutta arvojen eroavaisuuksien tiedostaminen riittää jo siihen, että ymmärretään lasta paremmin. On tärkeää, että päivähoidon työntekijät ja vanhemmat ymmärtävät toisiaan ja pystyvät keskustelemaan asioista, koska se on lapsen etu. (Kirves & Stoor-Grenner 45 - 46.)

8.2 Tunteiden salliminen

Kriisitilanteissa aikuisilla on tapana usein analysoida ja käsitellä kaikkia asioita monesta eri näkökulmasta ja puolelta. Lasten kanssa periaatteena voidaan pitää sitä, että mitä isommat ongelmat, sen pienemmin askelin. Asioita tulisi ottaa esille yksi kerrallaan ja puhua selviä lauseita yksinkertaista kieltä käyttäen. (Niemelä 2003, 110.) Lapselle tulee antaa aikaa ja tilaa kertoa asiasta ja tuntemuksistaan. Lapsen reaktioita tulee kunnioittaa ja hyväksyä ne, vaikka ne tuntuisivat aikuisesta oudoilta ja lapselle on kerrottava, että on aivan normaalia ja luonnollista reagoida erilaisilla tavoilla. Kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja, mutta niitä ei saa kohdentaa haitallisesti muihin ihmisiin. (Suomen mielenterveysseura c2016). Lapsi ei välttämättä osaa kertoa samalla tavalla huolistaan kuin aikuiset. Lapsen tuntemuksiin tulee suhtautua ymmärtävästi ja mahdollisiin kysymyksiin tulee vastata kärsivällisesti, eikä lapsen ajatuksia ja tunteita saa vähätellä. Lasta tulee ennen kaikkea kuunnella ja olla hänelle turvallisuutta antava aikuinen ihminen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto b2016.)

Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vaikeampi hänen on kertoa sanoin tunteistaan. Pieni lapsi yleensä kertoo tunteistaan omien tekojensa kautta, mutta tunnetiloja voidaan sanoittaa, nimetä ja harjoitella niiden tunnistamista pientenkin lasten kanssa esimerkiksi edellisessä luvussa mainittujen tunne- ja kaveritaitokorttien avulla tai toisenlaisten tunnekorttien avulla. Nämä tunnekortit ovat tarkoitettu enemmän tunnetilojen tunnistamiseen ja opetteluun, joten ne soveltuvat hyvin sellaisenaan pientenkin lasten kanssa käytettäväksi. Suomen mielenterveysseuran (f2016) kotisivuilta voi tulostaa PDF - muodossa olevia tunnekortteja. Samalla sivulla on tarjolla tunnekorttien ideapankki * varhaiskasvattajille, kuinka tunnekortteja voidaan hyödyntää päivähoidossa (Suomen mielenterveysseura e2016). Tunnekortteja voi ladata seuraavasta linkistä: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekortit-varhaiskasvatukseen>

**Tunnekorttien ideapankki liite 2.*

Suomen mielenterveysseuran sivuilta löytyy myös ”Selviytyjän purjeet”. Se on apuväline varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotka tekevät töitä lapsen tai lasten kanssa, jotka ovat kohdanneet ongelmia, suruja, pettymyksiä tai huolia. Tätä voidaan käyttää hyvin hyödyksi myös kriisin käsittelemisessä lapsen kanssa, sillä sen avulla saadaan vinkkejä siihen, miten kohdata lapsi, jolla on huolia ja kuinka sian voi hänen kanssaan ottaa puheeksi. Työvälineen avulla saadaan vinkkejä siihen, miten lapsen voimavaroja voidaan tukea sekä annetaan selviytymiskeinoja lapselle. *(Suomen mielenterveysseura f2016) Tästä linkistä pääset suoraan tutustumaan työvälineeseen:

http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/selviytyjan_purjeet_tyovaline.pdf

**Liite 3 Selviytyjän purjeet työväline.*

8.3 Arjen rutiinit

Normaalit arjen rutiinit auttavat lasta pitämään tietynlaiset raamit elämässä. Riittävä uni ja lepo, ravinto, liikunta, sosiaaliset suhteet ja harrastukset tuovat lapselle elämänhallinnan tunnetta ja turvaa, sekä vahvistavat lapsen mielenterveyttä kriisin keskellä. Mukavien ja tärkeiden asioiden tekeminen tuottaa lapselle mielihyvää, jotka vahvistavat lapsen itsetuntoa ja tuovat positiivisia kokemuksia lapselle kriisin keskellä. Ne auttavat lasta selviytymään elämän haasteista. Kun lapsi on kriisissä, hän tarvitsee erityisen paljon turvallisuutta ja rutiineja. (Suomen mielenterveysseura b2016.)

8.4 Satuhieronta

Satuhieronta on Anne Tuovisen kehittämä tapa, jolla voidaan auttaa lasta rentoutumaan. Tätä voidaan käyttää apuna, kun lasta on kohdannut kriisi. Satuhieronnassa on vaikutteita lapsihieronnasta, Theraplaystä, NLP:stä sekä Rosenterapiasta. Satuhieronnassa lorut ja sadut piirretään koskettamalla esimerkiksi lapsen selkään ja samalla satua kerrotaan lapselle sanallisesti. Kosketuksen avulla levotonkin lapsi rauhoittuu ja arka lapsi rohkaistuu. Satujen kuuntelu sekä hellä kosketus purkavat jännitteitä ja lapsi kokee, että on tullut nähdyksi ja arvostetuksi. Keskeisintä satuhieronnassa on läsnäolo, rauhoittuminen, kosketus sekä vuorovaikutus. Lapselta tulee aina kysyä lupa kosketukseen ja hänellä on oikeus kieltäytyä hieronnasta. Satuhieronta toimii myös ikävien asioiden ja erilaisten jännitysten purkamisessa ja auttaa lasta hallitsemaan kiihtymystä ja stressiä. (Suorsa 2016, 4 - 5.)

Erilaisia satuhierontatarinoita löytyy Internetistä hakemalla ja tämän lisäksi varhaiskasvattajille on tarjolla esimerkiksi satuhieronta koulutusta, jossa syvennyttään teoriaan ja saadaan lisää vinkkejä sen toteuttamiseen. On tutkittu, että edellä mainittujen positiivisten kokemusten lisäksi satuhieronta esimerkiksi vähentää lapsen aggressiivisuutta, lisää luottamusta aikuisen ja vanhemman välillä, vähentää psykosomaattista oireilua sekä lisää vahvistaa työhyvinvointia. Tarina ja Kosketus Oy on luonut yhden satuhieronnan, nimeltään Taikapuu. Se on tarina, joka on alun perin luotu pienelle pojalle. Hänelle olivat uudet tilanteet ja asiat olleet usein pelottavia.. Tarinassa

voimistetaan lasta, annetaan viestiä vahvistumisesta ja siitä, että lapsella on jo olemassa tarvittava tuki ja turva. Satuhierontaa varten tulee varhaiskasvattajien tai vanhempien ottaa tarpeeksi aikaa ja muistaa itsekin olla tilanteessa rauhallinen. Lisää satuhieronnasta voi käydä lukemassa osoitteessa: www.satuhieronta.fi. Taikapuu tarinan voi käydä lataamassa työyhteisön käyttöön jättämällä sähköpostiosoitteen postituslistalle. Tämä tarina on maksuton. (Tuovinen 2016.)

8.5 Leikki

Leikki kuuluu lapsen maailmaan. Lapselle on ominaista leikkiä, pelata ja piirtää ikätasoonsa liittyvillä tavoilla ja leikin huomioimista lapsen elämässä tulee korostaa. Leikki on prosessi, jossa lapsi voi sukeltaa mielikuvitusmaailmaansa ja leikin avulla lapsi voi käsitellä myös sellaisia elämässään kohtaamia asioita, joista hän ei osaa kertoa. (Hakkarainen 2011, 62, Hoppo 2006, 146, Järvinen ym. 2009, 66.) Lapsen kohdatessa jotain traumaattista, toimii leikki tunteiden ja käsittelemättömien sekä käsiteltyjen kokemusten näyttämönä. Lapsi saattaa vain leikeissä uskaltautua kohtaamaan traumaattiseen kokemukseen liittyvät tunteet, kuten esimerkiksi kauhua, vihaa, syyllisyyttä ja pelkoa. Lapsi leikkii ikään kuin huomaamatta niitä asioita, jotka vaativat sisäistä käsittelyä. Aikuinen voi lapsen kanssa leikkiä esimerkiksi roolileikkejä, joissa lapsi saa valita itsellensä roolihahmon ja purkaa tunteitaan sekä ajatuksiaan leikin kautta. (Holmberg 2003, 69.)

Traumaattiseen kokemukseen liittyy aina menetyksen tunne ja lapsen tulee saada käsitellä kokemuksiaan. Leikin kautta on turvallisempaa tutustua siihen surevaan, torjuvaan tai vihaiseen minään, jota ei ehkä aiemmin ollut olemassa. Leikki-ikäisellä lapsella on rikas ja värikäs mielikuvitusmaailma ja se on voimakkaasti mukana lapsen jokapäiväisessä elämässä. Lapsi saattaa kuvitella, että hän on jollain tavalla aiheuttanut hänen kohdalleen sattuneen menetyksen tai kriisin, ja eheyttävässä leikissä on kyse siitä, että lapsen vääristynyttä kuvaa tulee saada korjattua. (Schaefer & Kaduson 2012, 122.)

Leikkimisen kautta lapsi pystyy parhaimmin muodostamaan yhteyden aikuisen tai leikkiverin kanssa, ilmaisemaan itseään, oppimaan uutta tietoa ja uusia taitoja, parantamaan itsetuntoaan, hallitsemaan stressiä sekä kehittämään minäkuvaansa. Leikki antaa lapselle mahdollisuuden psyykkiseen eheytymiseen kriisin keskellä. Sen avulla lapsi työstää vaikeita asioita ja osaltaan auttaa lasta selviytymään kokemuksestaan. (Schaefer & Kaduson 2012, 9, 229.)

Käytännössä päivähoitossa aikuinen voi tarjota lapselle erilaisia symbolisia leikkikaluja, joiden avulla lapsi pystyy käsittelemään asioita havainnollistamalla niitä. Tällaisia leikkivälineitä voivat olla esimerkiksi nuket, pehmolelut, peitto, leikkieläimet, poliisiautot tai ambulanssit, leikkipuhelimet tai lääkärinlaukku hoitovälineineen. Lapselle voidaan tarjota myös erilaisia materiaaleja, joista hän voi rakentaa esimerkiksi taloja ja aitauksia. Aitaukset voivat symboloida lapselle turvaa ja pehmoeläimet esimerkiksi toimia turvahahmoina, joille lapsi voi kertoa huolensa ja salaisuutensa. Askartelussa lapsen käteen mukavalta tuntuvia materiaalia, kuten savea tai muovailuvahaa, kannattaa hyödyntää. Lapsen kanssa voidaan yhdessä muovailta esimerkiksi turvalelu tai lapsen kanssa voidaan muovailta niin suuri möykky vahasta, kun miltä lapsi tuntee pahan olonsa. (Holmberg 2003, 81 – 84.)

8.6 Sadutus

Lapselle satujen merkitys on hyvin suuri ja sadut auttavat lasta käymään läpi menetyksiä ja kriisejä. Aikuisen lukiessa lapselle satua, tulee lapselle tunne, että aikuinen ymmärtää lapsen tunteita. (Mäki & Arvola 2009, 22.) Satu- ja kuvakirjat tarjoavat mahdollisuuden surun käsittelyyn. Kirjojen antama tuki on tärkeä apu surun kohdatessa. Kirjojen valinnassa tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Kiireetön syventyminen aikuisen kanssa antaa lapselle mahdollisuuden tunteiden käsittelyyn ja lapsen lohduttamiseen. Lapsen kanssa voidaan valita esimerkiksi hänen lempisatunsa tai satu, josta tulee turvallinen olo. Sadut voivat myös vahvistaa lapsen näkemystä tulevastai tai auttaa lasta unelmoimaan. (Ylönen 2003, 129, 131 - 132.)

Sadutus on hyvä keino auttaa lasta purkamaan omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan eri asioista. Sadutuksen avulla lapsi pystyy kohtaamaan hänen mieltään painavia asioita ja se auttaa selviytymään niistä. Sadutus antaa lapselle turvallisuuden ja läheisyyden tunteen, koska hän ymmärtää, että häntä kuunnellaan. Sadutuksen kautta lapsi tuntee, että hänet otetaan vakavasti. Sadutus eroaa tavallisesta sadunkerronnasta siinä, että siinä pyydetään lasta kertomaan tarina tai satu, sen sijaan, että lapselle luetaan valmis tarina. Lapselle kerrotaan, että satu kirjataan juuri sellaisena, kuin hän itse sen kertoo. Kun tarina on valmis, se luetaan lapselle ja sen jälkeen voi kertoja vielä halutessaan muuttaa tarinaa. (Järvinen ym. 2009, 178 – 179, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos b2016.)

8.7 Taidelähtöinen toiminta

Kriisissä auttamiseksi voidaan käyttää päivähoidossa myös taidelähtöisiä menetelmiä. Kun sanallinen tunteiden ilmaisu on vaikeaa lapsella, voidaan tunteita ilmaisuun käyttää taidetta apuvälineenä. Voi olla, että lapsen suru voi näkyä ainoastaan leikeissä, piirustuksissa tai askartelutöissä. (Holmberg 2003, 73; Castren, Korte & Myllyrinne 2012, Ruishalme & Saaristo 2007, 55). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan leikkiminen, tutkiminen ja taiteen eri osa-alueiden kokeminen sekä taiteen ilmaiseminen on lapsille ominaisia tapoja toimia (Ruokonen, Rusanen & Välimäki, 2009, 3.)

Taidelähtöisiä menetelmiä, kuten esimerkiksi näytelmiä, musiikkia, tanssia tai kuvataidetta voidaan käyttää apuvälineinä varhaiskasvatuksessa kriisin käsittelyssä. Kuvataiteessa luodaan kuvia, joita voidaan käyttää vuorovaikutuksen, kommunikoinnin tai ilmaisun välineenä. Näissäkin tilanteissa on muistettava se, että kaikki lapset eivät välttämättä välitä taiteen luomisesta, jolloin tämä ei ehkä ole sopiva tapa käydä vaikeita asioita läpi lapsen kanssa. Mikäli lapsi pitää taiteesta, tukee se hänen hyvinvointiaan ja lisää lapsen osallistuneisuutta ja avaa meille aikuisille näkemään lapsen maailmaa siten, kun hän sen näkee ja kokee. Lapsen kanssa voidaan piirtää tai luoda esimerkiksi kuvia unelmista tai turvaa tuottavista asioista. (THL c2016; Ruokonen ym. 2009, 3.)

Kuvataiteen tuottaminen yhdessä lapsen kanssa auttaa lasta aistimaan ja havainnoimaan. Lapsen mielikuvat syntyvät todellisessa elämässä tehtyjen havaintojen pohjalta ja kuvataide voi olla apuväline mielikuvituksen näkyväksi saamisessa. Vaikeissa elämäntilanteissa tai vaikeuksien kohdatessa tarvitsee lapsi tähän aikuisen apua ja innostamista, mutta teeman tai ajatuksen on lähdettävä lapsesta itsestään. Aikuinen voi lapsen tarinoinnin pohjalta myös kirjoittaa muistiin asioita, joita lapsi tuo esille taiteen tekemisen aikana, tällöin lapsen oma ääni tulee paremmin kuuluviin yhdessä taideteoksen kanssa. (Ruokonen ym. 2009, 48 – 50.)

Taide voi olla vastavuoroista oppimista ja se voimaannuttaa lasta, auttaa jäsentämään lapsen maailmaa sekä kehittää lapsen itseilmaisua. Taiteen avulla voidaan saada lapsen aistit ja mielikuvitus liikkeelle. Näiden avulla voidaan saada esille esimerkiksi tuntemuksia tai kokemuksia symbolien avulla. (THL c2016.) Vaikeissa elämäntilanteissa ja tilanteissa, joihin lapsi ei itse pysty vaikuttamaan on tärkeää, että lapsi pystyy säilyttämään tunteen unelmista, toivosta ja siitä, että hän pystyy jotenkin vaikuttamaan omaan elämäänsä. Tätä pystytään mahdollistamaan taiteen avulla, jolloin lapsella säilyy tietty etäisyys käsiteltäviin tunteisiin ja asioihin tai niitä pystytään käymään läpi epäsuorasti. (THL d2016.)

Musiikilla on paljon vaikutusta ihmisen mielialaan ja se auttaa rentoutumaan. Musiikin avulla rentoutuminen lievittää stressitilaa sekä ahdistusta. (Erkkilä 2003, 29, 38). Lapsille voi antaa välineitä musiikin luomiseen tai kannustaa lapsia keksimään omia välineitä tai luomaan musiikkia, sillä sen avulla voidaan harjoitella itseilmaisua. Se myös auttaa lasta oppimaan ja saamaan onnistumisen tunteita sekä toimii yhdistävän tekijänä ryhmässä. Sama toimii myös esimerkiksi tanssin kanssa. Aikuinen voi jäljitellä tanssiliikkeitä lapsilta, lapset voivat opettaa aikuiselle tanssiliikkeitä tai vastavuoroisesti molemmat osapuolet voivat jäljitellä toistensa liikkeitä tai keksiä yhdessä uusia. Näiden avulla lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi luoden jotain uutta tähän maailmaan. (Ruukonen ym. 2009, 17, 28.)

9. YHTEYSTIETOJA PERHEILLE

Terveysneuvo, lähiklinikat, Lahti 03 410 89 420 ma-to klo 7.30-16
pe 7.30-15

Lapsiperheiden kotipalvelu 050 559 7890
anu.lotila-sivonen@lahti.fi

Lapsiperhepalvelujen toimisto 050 398 7597
(Lahti)

Lastensuojelun päivystys 050 398 7610 ma-pe klo 8-15

Päijät-Hämeen perheneuvola 03-818 3700 ma-to klo 11-12

Valtakunnallinen kriisipuhelin 010 195 202 ma-pe 9-7
la-su 15-7

Akuutti24 Neuvonta 03 819 2385

MLL Lasten ja nuorten puhelin 116 111

Lahden kriisi- ja traumaterapia 040 518 8533

Oma lastenneuvola

Palveleva puhelin 01019 – 0071

Yhteystiedot haettu Lahti.fi-sivustolta sekä lahden seurakuntayhtymän nettisivuilta.

10. HYÖDYLLISIÄ NETTISIVUSTOJA

www.mll.fi/vanhempainnetti

Mannerheimin lastensuojeluliiton sivuilta löytyy paljon tietoa lapsen kehityksestä ja sen tukemisesta, sekä neuvoja ja apukeinoja mieltä askarruttaviin asioihin.

www.mielenterveysseura.fi

Suomen mielen­terveysseuran sivuilta löytyy paljon hyödyllistä tietoa mielen­terveyden vaikutuksesta hyvinvointiin, sekä myös mielen­terveydenhäiriöistä. Sivuilta saa tietoa myös esimerkiksi kriiseistä ja sieltä löytyy paljon hyödyllisiä linkkejä, sekä kirjallisuutta.

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet>

www.turvakoti.net

www.apua.info

www.tukinet.net

www.poliisi.fi/nettipoliisi

www.phsotey.fi

<https://www.lahti.fi/palvelut/terveyspalvelut/neuvolapalvelut>

<http://www.verkkoauttaminen.fi/palvelevanetti>

11. LÄHTEET

Arnkil, T., & Eriksson E. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Castren, M., Korte, H. & Myllyrinne, K. 2012. Kriisiapu. Artikkel. Terveyskirjasto. [viitattu 19.4.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=spr00016

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Juvenes Print. Tampereen yliopistopaino Oy. [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Erkkilä, J. 2003. Musiikkiterapian mahdollisuudet lapsen surussa. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki. SMS. Tuotanto Oy

Hakkarainen, P. 2011. Lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia lastenpsykiatrisen kriisi-lyhythoitojakson aikana. Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 25.7.2016]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37068/URN_NBN_fi_jyu-2011121211788.pdf?sequence=4

Happo, I. 2006. Varhaiskasvattajan asiantuntijuus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Hoitotyön suositus 2008. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen tehokkaat menetelmät sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hoitotyön tutkimussäätiö ja suositustyöryhmä. [viitattu 9.9.2016] Saatavissa: http://www.hotus.fi/system/files/julkaistava%20suositus13112015_2.pdf

Holmberg, T. 2003. Leikkiin on kirjoitettu lapsen surun sanat. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki. SMS. Tuotanto Oy

Huttunen, M. 2015. Mielenterveyden häiriöt. Terveyskirjasto Duodecim [viitattu 8.2.2016] Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lam00002

Innokylä 2016. Lapsilähtöinen kriisityö. Toimintamalli [viitattu 7.10.2016] Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/web/malli207388>

Jokinen, J. 2004. Kriisityönkehittäminen huostaanotossa, kartoitusta ja kehittämistarpeita. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 7.10.2016] Saatavissa: <https://www.thl.fi/documents/10542/473715/Kriisity%C3%B6%20huostaanotossa.pdf>

- Kirves, L. & Stoor-Grenner M. 2012. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen [viitattu 10.10.2016] Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/cfefa22226fc4e56e28a0fe1cf60630b/1475749475/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>
- Kunnat.net 2015. Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille 1.4.2015 alkaen [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus_lakiasiat/opeku-lakiasia/Sivut/Lastensuojelulain-mukainen-ilmoitusvelvollisuus-poliisille-1.4.2015-alkaen.aspx
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.
- Lahden seurakuntayhtymä. 2016. Apua ja tukea elämään. [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: <http://www.lahdenseurakunnat.fi/apua-ja-tukea>
- Lahti. Tietoa lahdesta. Palvelut. [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: <https://www.lahti.fi/>
- Lastensuojelulaki 417/2007. Helsinki: Sosiaali ja terveysministeriö 1.1.2008 [viitattu 11.10.2016] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto a2016. Jatkuva riitely. Vanhempainnetti [viitattu 12.10.2016] Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/jatkuva_riitely/
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. b2016. Väkivaltautisista puhuminen lapsen kanssa. [viitattu 8.10.2016]. Saatavissa: <http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/vakivaltautiset/>
- Mäki, S & Arvola, P. 2009. Satu kantaa lasta; Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. WS Boowell Oy. Porvoo.
- Niemelä, S. 2003. Kädenojennus lapselle surussa. Teoksessa Surevan lapsen kanssa. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet [viitattu 12.10.2016] Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet
- Opetushallitus 2013. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla#1
- Pojjula, S. 2007. Selviytymisen tukeminen. Teoksessa Lapsi ja kriisi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rikoslaki 39/1889. Helsinki: oikeusministeriö 1.1.1891 [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001>

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Stakes. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Opas. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. [viitattu 21.10.2016]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli – Lasten ja nuorten psyykinen oireilu [viitattu 7.10.2016] Saatavissa: <https://peda.net/liperi/liperinkoulu/oppilashuolto2/kirjoja/s%C3%A4rkyv%C3%A4-mieli:file/download/c2cacd7a782774548ccb3e23f48c1a72ede6b869/S%C3%A4rkyv%C3%A4%20Mieli%20kirja.pdf>

Schaefer, C. & Kaduson, H. 2012. Leikkiterapia. Kuopio: Unipress Oy.

State Government of Victoria 2011. Child development and trauma guide [viitattu 11.10.2016] Saatavissa: http://www.dhs.vic.gov.au/_data/assets/pdf_file/0006/586167/child-development-and-trauma-guide-1_intro.pdf

Storvik-Sydänmaa, S., Talvensaari, H., Kaisvu, T & Uotila, N. 2012. Lapsen ja nuoren hoitotyö. Helsinki: Sanoma pro Oy.

Suomen mielenterveysseura a2016. Kriisit kuuluvat elämään [viitattu 25.9.2016] Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit-kuuluvat-el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n>

Suomen mielenterveysseura b2016. Lapset ja nuoret [viitattu 10.10.2016] Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mistoiminta/lapset-ja-nuoret>

Suomen mielenterveysseura c2016. Miten tuen lasta kriisissä? [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/miten-tuen-lastakriisissa>

Suomen mielenterveysseura d2016. Tunnekortit varhaiskasvatukseen [viitattu 9.10.2016] Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekortit-varhaiskasvatukseen>

Suomen mielenterveysseura e2016. Tunnekortit varhaiskasvatukseen. Tunnekorttien ideapankki [viitattu 11.10.2016] Saatavissa: http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/inline/tunnekorttien_ideapankki.pdf

Suomen mielenterveysseura f2016. Selviytyjän purjeet varhaiskasvatukseen ja neuvolaan [viitattu 12.10.2016] Saatavissa: http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/selviytyjan_purjeet_tyovaline.pdf

Suomen mielenterveysseura g2016. Tunne- ja kaveritaitokortit [viitattu 13.10.2016]
Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunne-ja-kaveritaitokortit>

Suorsa, H. 2016. Rauhoittuuko päiväkodin arki satuhieronnan avulla- Päiväkotien ammattikasvattajien havaintoja. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto.
<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201605131738.pdf>

THL a2016. Psykososiaalinen kehitys [viitattu 3.10.2016] Saatavissa:
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metodit/psykososiaalinen-kehitys>

THL b2016. Lapsi ja kriisi [viitattu 25.9.2016] Saatavissa:
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>

THL c2016. Taidelähtöiset menetelmät. Työn tueksi [viitattu 13.10.2012] Saatavissa:
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/metodit/taidelahtoiset_metodit

THL d2016. Taide lastensuojelussa. Lastensuojelun käsikirja [viitattu 13.10.2016]
Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmät-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset_metodit/taide-lastensuojelussa

THL 2014. Lasten päivähoito 2014 [viitattu 12.10.2016] Saatavissa:
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>

Ruokonen, I., Rusanen, S., & Välimäki, A-L. 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Terveystieteiden tutkimuskeskus [viitattu 13.10.2016] Saatavissa:
<https://www.julkari.fi/handle/10024/80314>

Tuovinen, S. 2016. Uusi tutkielma kertoo: Rauhoittuuko päiväkodin arki? Tarina ja Kosketus Oy [viitattu 13.10.2016] Saatavissa: <http://satuhieronta.fi/uusi-pro-gradu-satuhieronnasta-rauhoittuuko-paivakodin-arki/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus [viitattu 7.10.2016]
Saatavissa:
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet

Ylönen, H. 2003. Kuljettiin siniseen puutarhaan – satu ja todellisuus lastenkirjoissa. Teoksessa Surevan lapsen kanssa. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

12. LIITTEET

Liite 1. Huoleksi puheenoton ennakointilomake. 1/3.

Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät
T. E. Arnikl & E. Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/ nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmiämisestä osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C osa** on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipiteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaavat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteessa?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

- Pieni huoli Huolen harmaa vyöhyke Suuri huoli

Liite 1. Huolen puheeksi oton ennakointilomake 2/3.

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))

4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea?
Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä

7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakoit, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitsit huoltajan/huoltajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjojaksesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

Liite 1. Huolen puheeksi oton ennakointilomake 3/3.

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?

10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton

a) alla:

b) aikana:

c) jälkeen:

11.a. katso ennakoitejasi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

11b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

11c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

Liite 2. Suomen mielenterveysseuran tunnekorttien ideapankki.

Tunnekorttien ideapankki

- Aikuinen valitsee muutaman tunnekortin, jotka hän esittelee ensin lapsille ja levittää ne sitten lattialle. Aikuinen pyytää lapsia asettamaan varpaansa tunteelle, jota tuntee juuri nyt tai esimerkiksi seuraavissa tilanteissa:
 - o Miltä sinusta tuntuu,
 - o kun lempilelusi on kateissa?
 - o kun kaveri pyytää leikkiin mukaan?
 - o jos et pääse leikkiin mukaan?
 - o jos eksyt äidistä kaupungilla tai isossa kaupassa?
- Samaa kysymykseen voi olla monta erilaista vastausta!
- Kaksi lasta nostaa pinosta tunnekortin näyttämättä sitä muille ja näyttelevät sen kuvaamaa tunnetta toisille. Toiset lapset arvaavat, mikä tunne voisi olla ja millaisessa tilanteessa kyseinen tunne viriää.
- Tunnehippa: valitaan tunnekorttien joukosta kaksi erilaista tunnetta, esimerkiksi ilo ja suru, ja mietitään, milloin kyseistä tunnetta voi tuntea ja miten sen vallassa liikutaan. Valitaan kummallekin tunteelle oma erilainen huivinsa, esimerkiksi ilon tunteelle keltainen huivi ja surun tunteelle musta. Yksi lapsista on ensin ilon hippa, joka ottaa leikkijöitä kiinni ja tartuttaa heihin keltaisella huivilla ilon tunteen ja vastaavasti toinen lapsi tartuttaa mustalla huivilla surun tunnetta.
- Tunnistetaan ja nimetään sadun, tarinan tai lastenrunon henkilöiden tunteita korttien avulla.
- Luetaan jotakin tarinaa käännekohtaan asti. Pyydetään lapsia tunnistamaan korttien avulla päähenkilön tunne tilanteessa. Leikitään tai kerrotaan tarinalle loppuratkaisu.
- Sadutetaan lasta niin, että hän voi valita korteista tunteen tai useampia tunteita omaan tarinaansa.
- Käytetään tunnekortteja ristiriitatilanteissa niin, että lapsi valitsee tunteen, jota itse kokee ja tunteen, jota toinen tilanteessa koki. Pikkuhiljaa lasta voi opettaa tiedostamaan, mitä tunteita oma toiminta toisessa osapuolella herättää.

Liite 3. Selviytyjän purjeet työväline. ½*

SELVIITYJÄN PURJEET

*osa 2/2

SELVIYTYJÄN PURJEET

Selviytyjän purjeet -työväline kuvaa elämään liittyviä erikokoisia huolia. Jokainen kohtaa elämässään pettymyksiä ja suruja ja siksi onkin tärkeää tunnistaa ja vahvistaa omia voimavarojaan ja selviytymiskeinojaan. Vastoinkäymisiä kohdattaessa on itsellä olemassa. Selviytymiskeinoja voi vahvistaa myös lapsuudessa. On tärkeää, että lapsen huolta kuunnellaan. Miten kohtaat lapsen, jolla on huolia? Miten tuet lapsen voimavaroja ja mielenterveyttä, kun lasta on kohdannut suru tai menetys?

Lasten kanssa pohdittavaksi:

- Mitä kuvassa tapahtuu?
- Millaisia purjehtijoita kuvassa on?
- Millaisia huolia mustilla aalloilla seilaajalla voisi olla?
- Milloin olet ollut murheellinen?
- Millaisia huolia sinulla on ollut?
- Kenen kanssa juttelet, kun sinulla on surullinen olo?
- Miten surullinen olo menee ohi?
- Mitä teet, jos sinua harmittaa?
- Mitä mukavaa tykkäät tehdä?
- Kuka on auttanut sinua? Miten?
- Missä asioissa sinä voit auttaa ystävää?
- Millaisia unelmia sinulla on?

Vanhempien kanssa:

- Askarruttaako teitä jokin lasta koskeva asia?
- Minkä kokoisilta huolenne tuntuvat?
- Millaisia arjen voimavaroja teillä on käytössänne?
- Keneltä saat tukea ja apua?
- Miten voisit ajatella toisin tilanteesta?
- Mitä myönteistä tilanteesta löytyy?
- Millaisia selviytymiskeinoja sinä käytät?
- Miten otat apua vastaan?

Ammattilaisena:

- Miten käsittelette kriisejä ja huolia työyhteisössänne?
- Miten työyhteisössä tuetaan ja vahvistetaan jokaisen voimavaroja ja selviytymiskeinoja?
- Tiedätkö, mitä palveluja kuntasi tarjoaa perheille?

HARJOITUKSIA

Erilaiset huolemme

Lasten kanssa pohditaan millaisia huolia voi olla ja jokainen saa piirtää oman huolensa paperille. Huoli voi olla pelkkä värikäs suttukasa paperilla, kunhan se piirretään paperille. Valmis huoli paperilla rypistetään ja lopuksi lapset saavat repiä paperit.

Tarkoitus: Kannustaa lasta puhumaan huolista ja leikkimielisesti konkretisoida keinoja huolien poistamiseen. Usein monet huolet helpottuvat jo kun ne ottaa puheeksi aikuisen kanssa.

Unelmien aarrearkku

Lapset istuvat alas ja sulkevat halutessaan silmänsä. Heitä pyydetään rauhoittumaan ja kuuntelemaan hengitystään. Kuvitellaan eteen vene, joka on rannalla. Veneen sisällä on aarrearkku ja aarrearkussa on sisällä jotain ihanaa. Lapsi saa kurottaa käsillään arkkua kohti ja avata arkun. Hän voi ottaa aarteen arkusta itselleen ja avata silmänsä jos piti ne suljettuna. Lapset saavat kertoa vuorotellen halutessaan mitä jokainen löysi omasta aarrearkkustaan.

Tarkoitus: Tarjota lapselle rentoutushetki omien unelmien parissa ja voimaannuttaa lasta.

Voimakuva

Lapset saavat leikata ja liimata lehdistä kartongille kuvia, joista lapsille tulee hyvä mieli ja kuvia, joista he haaveilevat.

Tarkoitus: Voimaannuttaa lasta ja tarjota lapselle mahdollisuus pohtia asioita, joista tulee hyvä mieli.